Az országmárkák értékelésének módszerei. Románia országmárka-értékének gyorselemzése

KÁDÁR MAGOR[1]

A tanulmány felderítő jellegű vizsgálata bemutatja az országmárkák értékelésében használt elemzési rendszereket, mint az Országmárka-index, az Interbrand márkaindex, a Turisztikai Versenyképességi Jelentés és az Anholt-GfK Roper Nation Brands Index. A tanulmányban sor kerül Románia és a kelet-európai országok eredményeinek és helyezésének az ismertetésére, összehasonlítva a Románia által elért eredményeket a régebbi teljesítésével és a hozzá hasonló országok eredményeivel. A zárófejezet javaslatokat fogalmaz meg Románia országmárka-kiépítési és -kezelési folyamatára.

Kulcsszavak: országmárka, országmárka-értékelés, országmárka-index, stratégiai tervezés, gazdasági és turisztikai érték, fejlesztési potenciál.

JEL-kód: A12, B41, O21, R58, Y20.

Bevezető

A település-, régió- és országmárkázás alig három évtizedes múltra tekint vissza mint tervezett, dokumentált tevékenység, melyhez megfelelő szakirodalom áll rendelkezésre, az ehhez kapcsolódó releváns és reprezentatív országmárka-értékelési rendszerek pedig alig egy évtizedes múlttal rendelkeznek. A márkák kiépítése, márkaszemélyiségek meghatározása régóta ismert a termék-, szolgáltatás-, szervezeti és személyi márkázás esetében, ugyanakkor fiatalnak számít a város-, régió- és országmárkázás, illetve a rendezvénymárkázás esetében (Kádár 2013b). Fontossága azonban semmiképpen sem lebecsülendő, hiszen a külső célcsoportok esetében meghatározhatja a gazdasági befektetések irányát és a turisztikai desztinációválasztást, míg a belső célcsoportok számára a jólét- és a komfortérzést növeli.

„Mint utazók, gazdasági döntéshozók, munkavállalók, szülők és fo-

[1] PhD, adjunktus, kommunikációs szakértő, Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kommunikáció, Közkapcsolatok és Reklám Intézet, e-mail: kadar.magor@yahoo.com

gyasztók, nap mint nap országokra vonatkozó döntéseket hozunk: hogyan határozzuk meg az identitásunkat, hol szeretnénk élni, hol és ki által előállított terméket vásárolunk, hol taníttatjuk gyerekeinket, hova helyezzük vállalkozásunkat és hova megyünk nyaralni. Az előbbi helyzetekben hozott döntéseinket nagymértékben meghatározzák az országokhoz társított spontán asszociációink. […] Minden alkalommal, amikor az asszociációkból származó információkra bízzuk a döntésünket, annak jövőjét határozzuk meg." (Futurebrand 2013a. 3) Közismertnek számít, hogy a fogyasztói döntések nem csupán a termék effektív értékeire, valódi termékhasznosságára alapozottak, hanem a társított értékek is fontos szerepet játszanak, melyet a márka üzenetei, arculata, személyisége határoz meg. Mindez együtt adja a márkaismeretet, amely a spontán és tudatos fogyasztói magatartást meghatározza. A település-, régió- és országmárkázás (settlement branding) vagy a bármilyen kiterjedésű területre vonatkozó földrajzi egység (geographical locations) márkázása spontán módon máris elkezdődött, és ennek első jegye maga a hely jelenlegi elnevezése (Keller 1998. 19–21).

Az országmárkázás előnyeinek ismeretében megindult a verseny a potenciális befektető- és látogatócsoportokért. Jóllehet gyakran nehéz országokat vagy településeket egymáshoz viszonyítani, léteznek olyan komplex elemzések, melyek mutatócsoportjai bizonyos szempontok szerint irányadók lehetnek. A turizmus és gazdasági fogadókészség mindenképpen elsődleges, de léteznek a jólétre és lakossági elégedettségre vonatkozó felmérések, melyek célja és célcsoportja egyértelműen más szegmens.[2]

Az országmárkázás egyik leggyakoribb kérdése, hogy milyen mutatók mentén, milyen rendszerben érdemes tájékozódni, amely releváns adatokat, viszonyokat tár fel, és amelyek figyelembe vehetők a márkázási tevékenységek tervezésénél. Ez a jelen tanulmány vizsgálati kérdése is. Olyan felderítő jellegű kutatásra van szükség, amely közelebb hozza

[2] Az elégedettségre vonatkozóan és az Európai Unió országaival kapcsolatos közvéleményről érdemes megnézni az Eurostat adatait, illetve az EuroBarometer összefoglalóit: http://ec.europa.eu/public_opinion/index_en.htm

ezt a kérdéskört, és a lehetőségeket megismerve, egy későbbi, alaposabb vizsgálatban alkalmazható szempontokat és eljárásokat lehet megfogalmazni (Babbie 1996. 113; Tőkés 2011. 33–36). A vizsgálat a nemzetközi országmárka-értékeléseket kívánja egymás mellé állítva bemutatni, ismertetve azok mérőmutatóit és működését. Az országmárkázás szempontjából fontos részt képez Románia helyzetének ismertetése, a rá vonatkozó megállapítások, illetve a kelet-európai környezet megítélésének és elért eredményeinek a bemutatása, részletező elemzés nélkül.

A kutatás szükségességét jelzi az is, hogy a nemzetközi szakirodalom szinte egyáltalán nem foglalkozik az országmárka-értékelések komparatív bemutatásával, a Romániára vonatkozó elemzések pedig teljesen mellőzik az ilyen jellegű összegzéseket, csupán hivatkozások léteznek az alább említett adatforrásokra. A vizsgálat elsődleges indíttatása a szakirodalom, illetve a szakmai elemzések bemutatása, azok alkalmazhatóságának vizsgálata Románia országmárkázási folyamatában, másodlagos indíttatása pedig a fogalmak és rendszerek tisztázása, áttekinthetősége, mely által további elemzésekben és oktatásban használható segédanyaggá válhat.

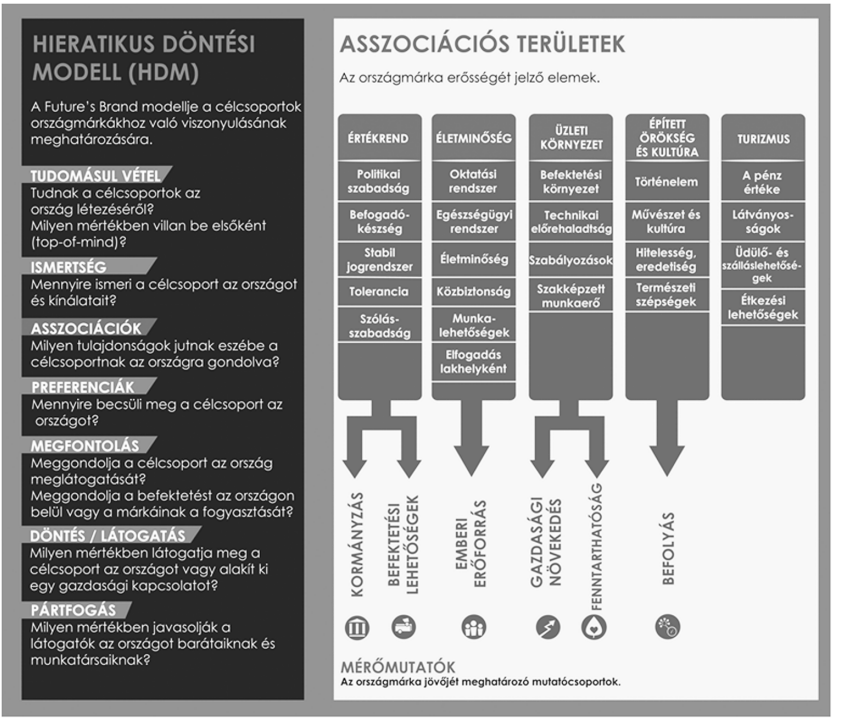
Az elemzés szekunder adatokra alapoz, melyek forrása az Országmárka-index, az Interbrand márkaindex, a Turisztikai Versenyképességi Jelentés és az Anholt-GfK Roper Nation Brands Index. A vizsgált adatösszesítések a legutolsó megjelent adatcsoportok és elemzések, amely az Országmárka-index és a Turisztikai Versenyképességi Jelentés esetében teljes vizsgálati évet fednek le, az adatok közlésének időperiódusa 2013 első fele, míg az Anholt-GfK Roper Nation Brands Index 2009-es adatokat dolgoz fel, megjelenési ideje 2010 első fele, azóta újabb elemzések nem láttak napvilágot, ám mint az egyik legkomplexebb országmárka-elemzési módszer nem hagyható figyelmen kívül.

Országmárka-index

Az Országmárka-index (Country Brand Index, CBI) több kutatási eredményre alapozott szintézismutató, amely évente felméri és rangsorolja az országokat. Elsősorban az országok kemény mutatóit vizsgálja, a kvalitatív vizsgálatok az országok kultúrájára, iparára, gazdasági életké-

pességére és politikai kezdeményezéseire vonatkoznak. Ehhez hozzájárul a 3600 vezető, véleményformáló üzletember és utazó kvantitatív vizsgálata, amelyet kiegészít egy szakértőkből álló testület a közigazgatás, nemzetközi kapcsolatok, gazdaság és kereskedelem, nemzetközi jog, nemzetbiztonság, energia- és éghajlatváltozás, város- és térségfejlesztés, bevándorlás és a média területeiről (Futurebrand 2013a. 5).

A vizsgált változók a Hieratikus Döntési Modell (Hierarchy Decision Modell, HDM) mentén strukturálódnak (1. ábra). A márka- és reklámelemzéseknél gyakran használt modell szerint a márkát rangsorolják az ismeretlen márka pólusától az ismertség, kedveltség, célba vett márka stádiumain keresztül a teljes ismertségig és meggyőződésig, amely arra

Forrás: Futurebrand 2013a. 3., saját fordítás és szerkesztés.

1. ábra. Hieratikus Döntési Modell (Hierarchy Decision Modell, HDM)

készteti a fogyasztót, hogy másnak is ajánlja. A másik elemzési tengelyen a komplex elemzési mezők (eredeti megnevezés szerint Dimensions) találhatók, amelyek kialakítják ezeket az asszociációkat. Ezek a mezők az értékrend, életminőség, üzleti környezet, épített örökség és kultúra, illetve a turizmus. Ezek alapján állítja fel a rendszer a gazdasági szempontból releváns mutatócsoportokat: a kormányzás, befektetési lehetőségek, emberi erőforrás, gazdasági növekedés, fenntarthatóság és befolyás csoportokat.

Az országra vonatkozó hat mutatócsoport határozza meg a befektetői és fogyasztói vélekedést az országgal (Anholt–Hildreth 2010. 9):

1. Kormányzás. A kormány azon képessége, hogy belföldön eredményesen ültessen életbe és tartson fenn intézkedéseket, illetve kezelni tudja a külső hatásokat, mint például a makro- és mikroszintű korrupciót. Az erős, stabil törvényi keret szintén részét képezi, a megfelelő, korrupciómentes és megbízható végrehajtással együtt. A helyes kormányzás több tényező egyensúlyi állapotát valósítja meg, miközben a nemzet jövőképének megfelelően halad előre.

2. Befektetések. Egy ország elkötelezettsége a jövőkép elérésének érdekében, mely magába foglalja az infrastrukturális beruházásokat, oktatást, egészségügyet, kommunikációs technológiákat és nemzetközi partnerkapcsolatokat. Minden tevékenység az ország márkájának az erősítésére irányul.

3. Emberi erőforrás. A polgárok fontos szerepet játszanak az egységes nemzeti identitás kialakításában és megtartásában. Ez határozza meg az erősségét az oktatási rendszernek, a termelőkészségnek, az egészségi állapot és elégedettség pedig hosszú távon érezteti hatását. Az emberi erőforrás kompetenciája, tudása és értékei határozzák meg a nemzet jövőképét.

4. Gazdasági növekedés. A jelenlegi és a régebbi helyzetek közötti változás a népességszámot, GDP-t, exportmennyiséget stb. illetően. Ismerve egy ország eddigi fejlődési útvonalát, logikus előrejelzések tehetők a további fejlődésére vonatkozóan.

5. Fenntarthatóság. Egy ország pénzügyi menedzsmentjét, az erőforrásoktól való függőségét és a nemzetközi szabványoknak való

megfelelését jelenti. Tágabb értelemben véve egy ország sikerét és fejlődését meghatározó stratégiáról van szó.

6. Befolyás. Egy ország súlya a nemzetközi mezőnyben, gazdasági, politikai és kulturális befolyása. Kulcsfontosságú mutatója egy ország hatalmának, meghatározva a nemzetközi befektetések irányát, társadalmi viszonyokat, közpolitikákat és kulturális preferenciákat.

Jóllehet az Országmárka-index nem garantálja egy-egy ország jövőbeli sikerét, előrevetítheti, hogy a következő időszakban mely ország lesz világhatalom egyes területeken (Futurebrand 2013b). Érdemes megjegyezni, hogy egyre kevesebb ország vállalja minden mutató mentén a magas teljesítést, gyakran kiemelnek egy-egy területet, ahol messzemenően jól teljesítenek, így önmagukat pozicionálhatják a fogyasztók ismereteiben és preferenciájában. Példa erre a feltörekvő kelet-ázsiai gazdasági hatalmak, vagy a vitatott kormányzati és befektetési rendszerű, de turisztikai célországként elismert Egyesült Arab Emirátusok, Közép-Ázsia vagy Észak-Afrika egyes országai. Franz Grady, CBI-elemző szerint „az általános tévedés az, hogy egy hatalomtól elvárjuk, minden területen vezető szerepe legyen, legyen szó gazdaságról, hadügyről vagy politikáról. A közeljövőben azonban megfigyelhető lesz egy elmozdulás az egyes országok sajátos erősségei felé" (Futurebrand 2013a. 39).

A mutatócsoportok alapján felállított Országmárka-index évente változik, bár jelentős, váratlan események ritkán kapnak helyet benne. A 2012–2013-as évre kiadott Országmárka-indexek szerinti rangsort az 1. táblázat mutatja be, megjelölve az országok helyezését az előző rangsorhoz képest.

A rangsorban egyenlő arányban jelennek meg a mutatócsoportok, ezért például a volt gyarmatországok, mint Szingapúr vagy Bermuda, jól teljesítenek a kormányzás és törvénykezés terén, emellett a turizmus és az emberi erőforrás is dinamikusan fejlődik, azonban nincs akkora befolyásuk, mint az ismert gazdasági nagyhatalmaknak. Ennek ellenére jelzésértékű mint fejlődő turisztikai célország és befogadó üzleti környezet, a gazdasági, területi vagy lakossági arányai ellenére is. Összevetve az előző hét év jelentéseivel, szintén jelzésértékű a 2009–2012-es gazdasági krízis alatt teret nyerő kis országok visszaszo-

1. táblázat. Az Országmárka-index a 2012–2013. éves jelentés szerint

Helyezés	Ország	Változás
1.	Svájc	+1
2.	Kanada	–1
3.	Japán	+1
4.	Svédország	+3
5.	Új-Zéland	–2
6.	Ausztrália	–1
7.	Németország	+4
8.	Amerikai Egyesült Államok	–2
9.	Finnország	–1
10.	Norvégia	+2
11.	Nagy-Britannia	+2
12.	Dánia	+3
13.	Franciaország	–4
14.	Szingapúr	+2
15.	Olaszország	–5
16.	Maldív-szigetek	+2
17.	Ausztria	0
18.	Hollandia	+5
19.	Spanyolország	–5
20.	Mauritius	+2
21.	Írország	–1
22.	Izland	–3
23.	Egyesült Arab Emirátusok	+2
24.	Bermuda	–3
25.	Costa Rica	–1

Forrás: Futurebrand 2013a. 4.

rulása, az elmúlt években pedig Spanyolország látványos és az Amerikai Egyesült Államok visszafogott, de tartós térvesztése, visszaadva helyüket egyes stabil európai gazdaságoknak és feltörekvő országoknak.

Érdemes foglalkozni a kiesett országok mulasztásaival is, hiszen

gyakran nemcsak a versenytársak szorítása, hanem a belső mulasztások is közrejátszottak a lecsúszásban a rangsoron belül (Futurebrand 2013a. 66–67). Ilyen például Oroszország, melynek gazdag történelme, területe, természeti erőforrásai, szakképzett munkaereje, magas beruházásai és a nemzetközi pénzügypiacon játszott szerepe pozitívan értékelt. Mindezek mellett azonban a hatalmi elit, amely a politikát ellenőrzi, a korrupció, a cenzúra és a kezdetleges jogi háttér visszaszorította az általános mutatókat. A túlburjánzott bürokrácia, a szovjet berendezkedést visszaidéző központosított hatalom meggátolja Oroszországot abban, hogy bel- és külföldön jelentős eredményeket érhessen el, ugyanakkor annak az esélyét is, hogy egy modern, több területen is vezető gazdasági szerepet ellátó ország lehessen.

A csökkenő indexszel rendelkező országok mellett természetesen fel lehet figyelni a feltörekvő országokra is, még akkor is, ha ezek egyelőre nem szerepelnek az első 25-ben (2. táblázat).

2. táblázat. Feltörekvő országok az Országmárka-index 2012–2013-as éves jelentése szerint

Helyezés	**Ország**
1.	Egyesült Arab Emirátusok
2.	Chile
3.	Malajzia
4.	Qatar
5.	Észtország
6.	Kína
7.	Izland
8.	Mexikó
9.	Brazília
10.	Törökország
11.	Tájföld
12.	Kolumbia
13.	India
14.	Kazahsztán
15.	Vietnám

Forrás: Futurebrand 2013a. 43–58.

Elsősorban az ázsiai térség előtérbe kerülő országairól van szó, Közép-Kelettől Indián keresztül a távol-keleti országokig, illetve a megelevenedő Dél-Amerikáról. Az általános felemelkedés a befektetések, emberi erőforrás és gazdasági növekedés mutatói mentén történik, lassan követi a regionális befolyás növekedése is. Kritikus elemek leginkább a kormányzás mutatói mentén láthatók: a gyakran nem piacgazdaságra berendezkedett államvezetés, a helyi elitek által ellenőrzött központosított hatalom, fokozott bürokrácia és korrupció jellemzi, amely mellett Dél-Amerika esetében jelentős szerepe van a szürke- és feketegazdaság virágzásának.

Az Országmárka-index Romániát a „szürke mezőbe" sorolja. Ez a terület a mindenkori elemzett országok rangsorának fele és háromnegyede között helyezkedik el, és csak irányadó mutatókkal rendelkezik. Az országok között nincs egyértelmű rangsor, a helyezések rendkívül változékonyak, egyik évről a másikra akár 10–15 helyet is ugorhat egy-egy ország. Ennek oka Románia esetében például a rendkívül változó törvénykezés, mely kihat a kormányzásra, befektetésre és munkaerővándorlásra, lassabban változó mutatók pedig a bürokrácia, korrupció és a megfelelő jogi háttér kialakulása. Ugyanakkor a helyfoglaláskor nemcsak Románia mutatóinak változása játszik közre, hanem a vele egy kategóriában levő országok mutatóinak az intenzív változása is.

Az Országmárka-index által létrehozott, a fejezet elején ismertetett komplex elemzési mezők (értékrend, életminőség, üzleti környezet, épített örökség és kultúra és turizmus), illetve a komplex mutatók (kormányzás, befektetési lehetőségek, emberi erőforrás, gazdasági növekedés, fenntarthatóság és befolyás) visszaköszönnek más elemzési módszerekben is, kapcsolatot, átjárhatóságot teremtve közöttük.[3] Jól

[3] Az országok fejlesztési terve is hasonló sémára épül. Románia esetében a kormány által kiadott Nemzeti Fejlesztési Stratégia a következő mezőkkel rendelkezik: társadalmi-gazdasági helyzet, termelési szektor, infrastruktúra, emberi tőke, foglalkoztatottság, társadalmi inklúzió, egészségügy, mezőgazdaság – vidékfejlesztés – halászat, gazdasági regionális különbségek, európai együttműködések, közigazgatás, területrendezések. Forrás: http://www.fonduri-ue.ro/documente-programare/pnd-2007-2013, 2013.08.21.

kapcsolódik például az Anholt Nation Brands Index, melynek területei az exportgazdaság, kormányzási beruházások és bevándorlás, lakosság, kultúra és kulturális örökség, turizmus. Kisebb mértékben, de ezek a mutatók visszaköszönnek az Interbrandsnál használatos szempontokban, például kormányzási rendszerek, államvezetés és stratégiai tervezés, ugyanakkor kiegészülnek más felfogásokkal és márkaérzékeléssel kapcsolatos mutatókkal.

Interbrand márkaindex és a Turisztikai Versenyképességi Jelentés

Az Interbrand Company a globális márkák értékelését végzi el, követve azok változásait, fejlesztésüket, piacnyerésüket a többi márkához viszonyítva.[4] Rendszerükben az országmárkázás kizárólag turisztikai szempontból számít, az értékelés pedig a World Economic Forum (2013b) által készített jelentésben is használt rendszer által történik.

Az *Interbrand márkázási folyamata* és értékelési rendszere a következő szempontokat követi (Popescu 2007. 88):

1. Meg kell lennie a megfelelő szándéknak a kormány, az üzleti szféra, az országok oktatási rendszere és a média képviselőinek részéről. A médiacsatornák részt vesznek az országmárka építésében, mert ezáltal a saját fogyasztottságuk is nő. A kölcsönösség okán az ilyen jellegű projektekben való részvétel lehetőséget teremt igencsak népszerű anyagok elkészítésére.

2. Fel kell mérni egy ország megítélését országos és nemzetközi szinten. Megfelelő intézkedéseket lehet hozni a márka kiépítéséről, képviseletéről és megvalósításáról.

3. Be kell vonni a politikai vezetőket és szakértőket, hogy megállapíthatók legyenek egy ország erősségei és gyenge pontjai.

4. A stratégiának szakszerűnek kell lennie, ugyanakkor tartalmaznia kell az országmárka promoválásának módozatait. Szem előtt kell tar-

[4] Foglalkoznak város- és országmárkázással, elsősorban a turisztikai arculatok kiépítésével (pl. Johannesburg, az országok közül pedig Japán és Korea), illetve a nemzeti, vagyis állami tulajdonban levő márkák újrapozícionálásával (pl. Hi-Pass – Korea Expressway Corporation, New Zealand Way, NZ Lotteries). Forrás: http://www.interbrand.com/en/our-work, 2013.08.21.

tani a célcsoportok sokszínűségét, mivel a különböző kultúrájú csoportok másképpen reagálhatnak ugyanazokra az elemekre.

5. A stratégiának tartalmaznia kell a végrehajtás utáni elemzéseket, melyek alapján fejleszteni lehet azt.

6. Egy ilyen horderejű stratégiának reálisnak és kézzelfoghatónak kell lennie, ellenkező esetben a média támadására való válaszadás a megvalósításra fordítandó pénzből, időből és energiából fog elvenni.

7. A projektnek befogadónak kell lennie, hogy különböző szervezetek vehessenek részt benne. A közintézmények ne legyenek túlsúlyban, mivel ez eltántoríthat más szervezeteket a részvételtől. Megfelelő egyensúlyt kell találni, mivel a közintézmények hajlamosak a vezetés és az ellenőrzés átvételére.

A *Turisztikai Versenyképességi Jelentés* éves jelentésben foglalja össze a világ mintegy 140 országának a turisztikai potenciálját, fogadókészségét, nyitottságát és biztonságát. A komplex mutatóelemzést a 3. táblázatban bemutatott keret szerint végzik el.

3. táblázat. A Turisztikai Versenyképességi Jelentés mutatóinak fejezetei

I. pillér Általános keret	**II. pillér Üzleti környezet és infrastruktúra**	**III. pillér Emberi, kulturális és természeti erőforrások**
Közpolitikák és törvényi szabályozások	Légi közlekedés infrastruktúrája	Emberi erőforrás
Környezeti fenntarthatóság	Közúti közlekedés infrastruktúrája	Nyitottság az utazás és turisztikai szektorra
Biztonság	Turizmus infrastruktúrája	Természeti erőforrások
Egészség és tisztaság	ICT infrastruktúra	Kulturális erőforrások
Az utazás és turizmus mint prioritás	Turisztikai versenyképesség	

Forrás: World Economic Forum 2013b. 371.

Mindegyik pillér 4–5 mutatócsoportot tartalmaz, amely további 5–10 mutatóra bontható. Ezek alá a mutatók alá összesítik az országokra vonatkozó adatokat, a végső eredmény pedig 1-től 10-ig tartó skálán vesz fel egy értéket. A mutatók, majd mutatócsoportok összegzését látványos térképeken lehet szemléltetni (World Economic Forum 2013a), a végső mutató pedig megadja az ország indexét és a turisztikai vonzerő szerinti helyét a mezőnyben. Az országok indexe a 4. táblázatban bemutatott módon alakul az első 10 számára, illetve Románia és a térség országai vonatkozásában.

4. táblázat. A Turisztikai Versenyképességi Jelentés indexei, összehasonlítva a 2011-es és 2013-as eredményeket

Ország	**2013-as index**	**Pontszám**	**2011-es index**
Svájc	1.	5,66	1.
Németország	2.	5,39	2.
Ausztria	3.	5,39	4.
Spanyolország	4.	5,38	8.
Nagy-Britannia	5.	5,38	7.
Amerikai Egyesült Államok	6.	5,32	6.
Franciaország	7.	5,31	3.
Kanada	8.	5,28	9.
Svédország	9.	5,24	5.
Szingapúr	10.	5,23	10.
Horvátország	35.	4,59	34.
Szlovénia	36.	4,58	33.
Magyarország	39.	4,51	38.
Lengyelország	42.	4,47	49.
Románia	68.	4,04	63.
Ukrajna	76.	3,98	85.
Moldova	102.	3,60	99.

Forrás: World Economic Forum 2013b. 3-10.

Első a rangsorban Svájc, amely a legelső, 2007-es jelentés óta listavezető. Az első tíz országból hét európai ország, amely desztináció-meghatározás szempontjából is fontos lehet, az első 40 helyezés pedig magába foglalja Európa országainak jelentős részét. Romániára nem tér ki külön a jelentés, a standard mutatóelemzésből kiderül, hogy lassú, de biztos a térvesztése (World Economic Forum 2013b. 328–329). A jelentés külön kiemeli a balkáni országokat, fejletlennek kategorizálva őket, szükségesnek látva az infrastrukturális beruházásokat a fejlődő turisztikai ágazatokban (World Economic Forum 2013b. 17).

Anholt-GfK Roper Nation Brands Index

Az *Anholt-féle országmárka-index* (Simon Anholt-National Brand Index), majd később az *Anholt-GMI index* (Anholt-GMI Nation Brands Index) az egyik első analitikus márkaelemzés, amelynek az első két ciklusában sikerült elismert Országmárka-indexként pozicionálnia magát. Húsz országban méri reprezentatív mintán 50 ország befolyását és vonzerejét hat mutatócsoport (competence fields) alapján. A 2005–2007 közötti időszakban az Anholt-féle országmárka-index negyedéves jelentésekben összegezte az eredményeket, majd 2008-tól a GfK Roper Public Affairs and Mediával közös éves elemzésben és jelentésekben kiterjesztették a vizsgálatot. A jelentések elsősorban a kormányoknak és közhivataloknak szólnak, az eredményesebb arculatépítés és reputációmenedzsment érdekében (Anholt 2009b. 1).

A közvélemény-kutatás valójában a mindenkori vélekedést tükrözi, amely erőteljesen befolyásolható egy-egy országos botrány vagy nemzetközi krízis által. A negyedéves jelentésekben a vélekedésváltozás ingadozásai követhetők voltak, az éves összesítésben, ha csak nem éppen a krízis ideje alatt történik a felmérés, kiegyenlítettnek tekintik a véleményeket. Az országokról alkotott kép és vélekedés lesz a döntő a turisztikai célpontokat illetően, de gyakran a vállalkozói kedvet és a befektetések irányát is meghatározza.

Az értékelés hat területre terjed ki, melyet az Anholt-hexagon (Nation Brand Hexagon) foglal össze (2. ábra). Ezek a turizmus, lakosság, kultúra és kulturális örökség, exportmárkák, kül- és belpolitika, beruházások és bevándorlás.

Forrás: Anholt-Hildreth 2010. 8–9., saját fordítás és szerkesztés

2. ábra. Az Anholt-hexagon

1. Exportált márkák. A márkatervezők a „származási ország effektusának" nevezik azt a hatást, amikor a származási ország ismeretében a fogyasztók jobban kedvelnek vagy elutasítanak egy-egy terméket. A vélekedést befolyásolja, hogy az illető ország különösen erős tudományos és technológiai vonatkozásban, kreatív kisugárzást társítanak hozzá, vagy kiválónak tartanak egyes iparágakat és termékcsoportokat.

2. Kormányzás (kül- és belpolitika). Ez a vonatkozás magába foglalja a vélekedést a kormányzási hozzáértésről, annak igazságosságáról, az állampolgári jogok betartásáról és az egyenlő bánásmódról. Idetartozik külpolitikai vonatkozásban a nemzetközi békéhez és biztonsághoz való hozzájárulás, környezetvédelem, szegénység elleni küzdelem. Az értékelést végzők egyetlen jelzővel illethetik az egyes országokat.

3. Kultúra és kulturális örökség. Az elemzett mutatók a közvélekedést fejezik ki egy ország kulturális örökségéről, és a jelenkori zenéhez, filmgyártáshoz, művészetekhez, irodalomhoz, valamint a sporteredményekhez való hozzájárulásról szólnak. Az értékelést végzőknek a különböző kulturális vonatkozások mindegyikénél a legerősebb kapcsolódást, arculati elemet, „kulturális terméket" kell megnevezniük.

4. Lakosság. A lakosság közvetlenségét a válaszadók azon véleményével mérik, hogy milyen fogadtatásban részesültek, amikor meglátogatták az országot. Emellett szerepet játszik a válaszadók személyes véleménye, amely szerint kapcsolatba kerülnének vagy barátot választanának az illető országból, mint ahogy a szakmai vélemény is egy megfelelően képzett munkaerő alkalmazására. A válaszadók jelzőket is kiválaszthatnak egy listáról, amely az illető ország lakosairól kialakult általános benyomást írja le.

5. Turizmus. A turisztikai potenciált három mutató mentén lehet elemezni: természeti szépségek, történelmi építmények és műemlékek, illetve a lüktető városi élet és városi látványosságok. A turisztikai potenciálnál számít a személyes vélemény, azaz hogy milyen mértékben keresnének fel egy országot, ha a pénz nem volna akadály, illetve milyen jelzőket találnak megfelelőnek az élményeik leírásakor (például romantikus, stresszes, spirituális stb.)

6. Befektetők és bevándorlás. Egy ország azon képessége, hogy tehetségeket és tőkét vonzzon, nem csupán abban mérhető, hogy milyen mértékben jelent célországot a tanulmányok elvégzésére, munkaválla-

5. táblázat. A 2009-es Anholt-GfK indexrangsor első 10 országa

Helyezés	2009	2008
1.	Amerikai E. Államok	Németország
2.	Franciaország	Franciaország
3.	Németország	Nagy-Britannia
4.	Nagy-Britannia	Kanada
5.	Japán	Japán
6.	Olaszország	Olaszország
7.	Kanada	Amerikai E. Államok
8.	Svájc	Svájc
9.	Ausztrália	Ausztrália
10.	Spanyolország, Svédország	Svédország

Forrás: Anholt 2009a.1. ábra. Hieratikus Döntési Modell (Hierarchy Decision Modell, HDM)

lásra vagy odaköltözésre, hanem szerepet játszik az ország gazdasági jóléte, az esélyegyenlőség és az a meggyőződés, hogy magas életminőséget biztosíthat. Az utolsó mutatók az ország gazdasági és üzleti feltételeire vonatkoznak, mely szerint lehet stagnáló, fejlődő vagy előretekintő.

A mutatók összesítései után elkészül az 50 vizsgált ország listája. A 2009-ben legpozitívabb képpel rendelkező országok listáját az 5. táblázat tartalmazza.

Közép- és Kelet-Európában a vizsgálat nyolc országra terjed ki: Oroszország, Lengyelország, Cseh Köztársaság, Észtország, Litvánia, Magyarország, Törökország és Románia. Más országmárka-elemzésekhez hasonlóan, a kelet-európai tömbben jelentősek a változások a helycserét illetően, mivel a mutatók kevésbé stabilak. A legutolsó teljes, mind az 50 országot magába foglaló összesítés a 2008-as helyzetet tükrözi (6. táblázat).

A minősítések az országmárkák erősségére, több mutatócsoportban való magas teljesítésére (márkateljesség) vonatkoznak, ugyanakkor szoros összefüggésben állnak az ország gazdasági státusával. A magas minősítésű országok, beleértve a teljes első 20-at, magas bevétellel rendelkező tagjai a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezetnek (Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD). Az első 10 ország javarészt nyugat-európai, míg a 2008-as táblázat szerint egyedül Japán az első 20 között szereplő ázsiai ország (Anholt 2009a. 8).

Románia csupán 2008-tól szerepel az Anholt-GfK index rangsorában, 41. helyre lépve be az 50 minősített ország közül. Akárcsak a Turisztikai Versenyképességi jelentés és az Országmárka-index, itt is megelőzik az Európai Unióhoz tartozó szomszédai. Magyarország már a 2005-ös felmérésben szerepelt, az önkép alapján kb. a 10. helyre rangsorolta magát a világ országai közül, a betöltött helye pedig viszonylag stabil volt mindvégig. A 2005–2008 közötti időszakban a 21–28. helyezések között foglalt el helyet, ami a listán belül állandónak tekinthető, arányítva a listán szereplő, egyre növekvő számú országokhoz. Az Anholt-GfK index legutolsó hivatalos adatcsomagja a 2009-es évre vonatkozik, ez után nem jelent meg azonos, összehasonlítható összegzése a szervezetnek.

6. táblázat. A 2008-as Anholt-GfK indexrangsor országai

Hely	Ország	Pontsz.	Hely	Ország	Pontsz.
1.	Németország	67,4	26.	Mexikó	53,2
2.	Franciaország	67,3	27.	India	52,9
3.	Nagy-Britannia	66,8	28.	Magyarország	52,8
4.	Kanada	66,3	29.	Kína	52,8
5.	Japán	66,1	30.	Lengyelország	52,7
6.	Olaszország	65,9	31.	Csehország	52,5
7.	Amerikai E. Államok	65,5	32.	Egyiptom	52,5
8.	Svájc	64,9	33.	Dél-Korea	51,6
9.	Ausztrália	64,6	34.	Thaiföld	50,7
10.	Svédország	64,1	35.	Tajvan	50,6
11.	Spanyolország	63,3	36.	Törökország	50,5
12.	Hollandia	61,6	37.	Dél-Afrika	49,6
13.	Norvégia	60,6	38.	Chile	49,4
14.	Ausztria	60,6	39.	Malajzia	49,4
15.	Dánia	60,3	40.	Peru	49,1
16.	Skócia	60,2	41.	Románia	48,9
17.	Új-Zéland	60,1	42.	Litvánia	48,0
18.	Finnország	59,2	43.	Indonézia	47,7
19.	Írország	58,7	44.	Észtország	47,6
20.	Belgium	58,1	45.	E. Arab Emirátusok	47,6
21.	Brazília	56,6	46.	Kuba	46,6
22.	Oroszország	55,7	47.	Ecuador	46,6
23.	Izland	55,0	48.	Szaúd-Arábia	45,5
24.	Szingapúr	53,7	49.	Nigéria	40,9
25.	Argentína	53,7	50.	Irán	38,0

Forrás: Anholt 2008.

Javaslatok a márkaépítésre

A Románia országmárkájára vonatkozó elemzések rávilágítanak arra, hogy Románia turisztikai pozicionálása, az országmárka tudatos építése nem volt zökkenőmentes. A 2000–2012-es időszakban elindított öt márkázási folyamat rendre botrányokba fulladt, általában több kárt

okozva az ország imázsának, mint segítve azt. Egyik sem érte el a várt hatást, mi több, kialakították az ellenséges közhangulatot minden hasonló közintézményi kezdeményezéssel szemben (Kádár 2013a).

A problémák gyökere kettős. Egyrészt, a fiatal államokra jellemzően, teljes mértékben hiányoznak a stratégiai tervek, amelyek közép- és hosszú távra előrevetítik a fejlesztési irányokat, meghatározva a fejlesztési területeket. A tapasztalaton kívül gyakran a meggyőződés is hiányzik ezen tervek és programok szükségességéről, az összeállított „szükséges, mert kötelező" hozzáállás életképtelen terveket eredményez. Ezek a tervek sem a nemzetközi viszonylatban nem állják meg a helyüket, sem az országon belüli valósághoz nem kapcsolódnak. Ehhez mérten az alsóbb közigazgatási vagy gazdasági szinteken sem tudnak a programming elvének megfelelően tervezni, helyi vagy regionális stratégiákat kidolgozni, így a tervek estlegesek lesznek, nem tudják követni és nem tudnak kapcsolódni a gyakran változó országos szintű stratégiai irányelvekhez. Második ok a gyakran és gyorsan változó politikai koordináció, amikor a mindenkori hatalom nem kívánja folyatni az előző elképzeléseit. Saját rendszert kíván kialakítani, de stratégiai szinten, illetve arculatépítési vonatkozásban egy, esetleg két mandátum ideje nem elégséges egy teljes folyamat elindításához, kivitelezéséhez és lezárásához.

A romániai elemzők és szakmai környezet éppen ezért a stratégiai tervezés szükségességével és a hozzáállás megváltoztatásával kezdik a megoldáskeresését, eljutva a konkrét országmárkázási tervek elkészítéséig és azok kivitelezéséig (Popescu 2007. 98–101). Románia országmárkázására elsősorban a stratégiai tervezés folyamatának elkezdése és szakmai kivitelezése javallott, amely hosszabb távon biztosíthatná az ország pozitívabb megítélését (Kádár 2013c).

1. Felvezetés. Új fogalomról lévén szó, szükséges az országmárkázás fogalmát megismertetni a politikummal és a közvéleménnyel. Meg kell érteni ennek mibenlétét, hatásait, és – elsősorban gazdasági – előnyeit az ország számára. Ehhez széles körű tájékoztatásra, esetleg mozgósításra van szükség.

2. Munkacsoportok kialakítása. Vegyes tervezési és végrehajtási csoportok kialakítása, amelyekben részt vesznek a közintézmények

képviselői, a politikum, az üzleti szféra, a civilszervezetek, szakértői testületek, esetleg független szakértők. A legitimációt a közintézményeknek kell biztosítaniuk, hiszen a politikum érdekvezérelt, a hatalmi pozíciók pedig a mindenkori választási eredményektől függnek. Szükséges esetenként a szélesebb közönség bevonása és tájékoztatása, a szélesebb körű konzultáció.

3. A jelenlegi országmárka értékelése. A tudatos márkaépítés mellett mindenképpen kialakul egy spontán imázs és arculat. Ez a személyes benyomások és tapasztalatok alapján, információk, hírek, közbeszéd által alakult ki az országról. Ehhez szorosan hozzátartozik az állampolgárokról és a nemzetről kialakult vélemény is. Mindezeket fel kell mérni az országon belül, a szomszédos, majd a távolabbi, európai uniós és nem EU-országok körében. Az eredmények, a beazonosított pozitív és negatív elemek alapján el lehet kezdeni a márkázási terv kidolgozását.

4. A márkázási stratégia elkészítése. A felmérések eredményeit követően meg lehet fogalmazni az ország kívánt helyét, el lehet kezdeni az értékek megfogalmazását, elemzését, kommunikációját. A terv általában területekre bontott, amelynek megfelelő rendszerezést nyújt, például az Anholt-hexagon területei szerint (turizmus, lakosság, kultúra és kulturális örökség, exportmárkák, kül- és belpolitika, beruházások és bevándorlás). Románia eddig a turisztikai arculattal és kisebb mértékben az exportmárkákhoz köthető gazdasági arculatával foglalkozott.

5. A márkázási stratégia életbeültetése. A stratégia minden területének pontosan meghatározott céljai, tevékenységei és mérőmutatói vannak, melyek alapján elkezdődhet az életbeültetése. Az életbeültetéshez szükség van a kreatív stratégiára is, amely meghatározza a vizuális identitást, üzeneteket, és kitér a promoválási anyagok koncepcióira is.

6. A márkázási stratégia időszakos felülvizsgálata. A márkázási folyamat alatt az értékelések, illetve a tervezett szakasz végét jelző záró értékelések adatokkal szolgálhatnak arra vonatkozóan, hogyan kellene újratervezni a márkázás következő ciklusát. Szakaszos munkáról van szó, amelyet folyamatosan kell végezni, ezért a projektciklus-elméletnek megfelelően egyik szakasz zárásának értékelése a következő szakasz tervezését jelenti.

Figyelembe véve az előző fejezetek leírásait és bemutatásait, a stratégiai tervnek külön figyelmet kellene szentelnie azoknak a mutatóknak és mutatócsoportoknak, melyeket a különböző országmárka-értékelések – például az első részekben tárgyalt Country Brand Index, Interbrand márkaindex, Turisztikai Versenyképességi Jelentés, Anholt-hexagon – figyelembe vesznek a minősítések és besorolások felállításakor. Ez egy objektív mérőmutató is lehet, amely nem csak a külföldi befektetések irányában, illetve a turisztikai desztináció választásakor játszik szerepet, hanem visszajelzésként szolgál a márkázási stratégia elkészítői számára is. A változásokat mindenképpen mérni kell, levonva a megfelelő következtetéseket. Sadanand Dhume szavaival: „egy országot kétféleképpen lehet elemezni: a saját múltjával összehasonlítva és összevetve a hozzá hasonló országokkal" (Futurebrand 2013a. 59). Mindkét módszernek külön mutatói, rendszere és fontossága van.

Az országmárka hatással van a régiókra, településekre, de fordítva is igaz, egy-egy település vagy régió képviseli az országot, hozzáadott értéket hozhat az országmárkának. Indokolt volna a stratégiai tervhez kapcsolódó regionális és helyi terveket kidolgozni, azokhoz erőforrást rendelni. Egy település, régió, helyi márka, természeti vagy épített turisztikai látványosság, rendezvény nagyban növelheti az ország pozitív megítélését. Spontán módon ezek már hozzájárulnak az arculat és az országmárka építéséhez, és következhet ezek rendszerezése, az együttes, szinergikus hatásuk általi építkezés.

Irodalomjegyzék

Anholt, Simon – Hildreth, Jeremy 2010. *Brand America. The Making, Unmaking and Remaking of the Greatest National Image of all Time*. Marshall Cavendish Business.

Anholt, Simon 2008. *Simon Anholt-National Brand Index 2008*. http://www.simonanholt.com/Publications/publications-other-articles.aspx, 2013.08.21.

Anholt, Simon 2009a. *Simon Anholt-National Brand Index 2009*: http://www.simonanholt.com/Publications/publications-other-articles.aspx, 2013.08.21.

Anholt, Simon 2009b. *The Anholt-GfK Roper Nation Brands Index. Methodology and Quality Control for the 2009 NBI Study*. http://www.simonanholt.com/Publications/publications-other-articles.aspx, 2013.08.21.

Babbie, Earl 1996. *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Budapest, Balassi Kiadó.

Future Brand 2013a. *Country Brand Index 2012-13*. www.futurebrand.com, 2013.08.21.

Futurebrand 2013b. www.futurebrand.com/foresight/cbi, 2013.08.21.

Interbrand Company 2013. www.interbrand.com, 2013.08.21.

Kádár Magor 2013a. *Branding and identity. Introduction to place branding*. Egyetemi jegyzet, BBTE Kolozsvár, Kommunikáció, Közkapcsolatok és Reklám Intézet.

Kádár Magor 2013b. Communication strategies in City Branding. *Transylvanian Review of Administrative Sciences*. http://www.rtsa.ro/en/488,year-2013.html, megjelenés alatt.

Kádár Magor 2013c. The Process of Settlement Branding. *Transylvanian Review of Administrative Sciences*. http://www.rtsa.ro/en/488,year-2013.html, megjelenés alatt.

Keller, Kevin Lane 1998. *Strategic Brand Management. Building, Measuring and Managing Brand Equity*. New Jersey, Prentice Hall / Simon & Schuster Company

Moilanen, Teemu – Rainisto, Seppo 2009. *How to Brand Nations, Cities and Destinations. A Planning Book for Place Branding*. New York, Palgrave Macmillian.

Popescu, Ruxandra Irina 2007. National Brand – A Challenge for Romania. *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, 21. 86–102.

Rocha, Mike 2012. *Brand Valuation. A versatile strategic tool for business*. http://www.interbrand.com/en/our-work/disciplines/brand-valuation.aspx, 2013.08.21.

Tőkés Gyöngyvér 2011. *A kutatás módszertana a kommunikációtudományokban*. Scientia Kiadó, Kolozsvár.

World Economic Forum 2013a. *The Travel and Tourism Competitive-*

ness Index 2013 Data Analyzer. http://www.weforum.org/issues/travel-and-tourism-competitiveness/ttci-platform, 2013.08.21.

World Economic Forum 2013b. *Travel and Tourism Competitiveness Report 2013*. http://www.weforum.org/reports/travel-tourism-competitiveness-report-2013, 2013.08.21.

A hitelkockázati felár vizsgálata néhány európai ország esetén

MARTON NOÉMI[1] – BENYOVSZKI ANNAMÁRIA[2]

A tanulmány célja az európai országok hitelkockázati felárainak a vizsgálata, arra keresve a választ, hogy a szuverén CDS-felárak milyen információt hordoznak az államok hitelkockázatára vonatkozóan. Néhány európai ország esetén vizsgáljuk, hogy létezik-e kointegrációs kapcsolat a szuverén CDS-felárak és a devizakötvény-hozamfelárak között a 2008–2012-es időszakban. Abban az esetben, ha létezik kointegrációs kapcsolat a két piac között hosszú távon, akkor megállapítható az is, hogy melyik piac a szuverén hitelkockázati felár meghatározódásának elsődleges piaca, ahol az információ hamarabb beépül az árakba, és melyik az a piac, amely csak követi ezt. Megvizsgáljuk továbbá, hogy a nemzetközi hitelminősítő intézmények hitelminősítései összhangban vannak-e a szuverén CDS-felárakkal.

Kulcsszavak: szuverén CDS-felár, devizakötvény-hozamfelár, hitelminősítés, hitelminősítő intézmények.

JEL kódok: F34, G14, G15, C23.

A tanulmány célja az európai országok hitelkockázati felárainak a vizsgálata, arra keresve a választ, hogy a szuverén CDS-felárak[3] milyen információt hordoznak az államok hitelkockázatára vonatkozóan.

[1] MA hallgató, Babeş–Bolyai Tudományegyetem Közgazdaság- és Gazdálkodástudományi Kar, Vállalati Pénzügyi Menedzsment szakirány, e-mail: martonnoemi89@yahoo.com.

[2] PhD, adjunktus, Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Közgazdaság- és Gazdálkodástudományi Kar, Közgazdaság- és Gazdálkodástudományi Magyar Intézet, e-mail: annamaria.benyovszki@econ.ubbcluj.ro.

[3] A hitelderivatívák egyik legismertebb típusa a CDS (Credit Default Swap) vagy hitelbiztosítási csereügylet. A CDS egy olyan hitelderivatíva, amely esetén két szereplő (a védelem vevője és a védelem eladója) elcseréli egy harmadik ügyfél hitel- vagy csődkockázatát. A megegyezésben rögzítik, hogy csőd esetén a védelem eladója kártérítést fizet a védelem vevőjének, cserébe a védelem vevője rendszeres időközönként prémiumot fizet a védelem eladójának lejáratig vagy a csődesemény bekövetkeztéig (Gyermati és Medvegyev 2011). A szuverén CDS-ügyletek a legtöbb tulajdonságukban megegyeznek a vállalati kötvényekhez kapcsolódó CDS-ügyletekkel, azzal a különbséggel, hogy a szuverén CDS-ügyletek esetén egy állam hitelkockázatát cserélik el egymás között a piaci szereplők.

A CDS-felárak[4] és a devizakötvény-hozamfelárak alakulásának a bemutatása után megvizsgáljuk, hogy létezik-e kointegrációs kapcsolat az ötéves szuverén CDS-felárak és az ötéves devizakötvény-hozamfelárak között. A kointegrációs kapcsolat az ötéves szuverén CDS-felárak és az ötéves devizakötvény-hozamfelárak hosszú távú együttmozgását jelenti. Abban az esetben, ha létezik kointegrációs kapcsolat a két piac között, akkor megállapítható az is, hogy melyik piac a szuverén hitelkockázati felár meghatározódásának elsődleges piaca, ahol az információ hamarabb beépül az árakba, és melyik az a piac, amely csak követi ezt.

A tanulmány második részében megvizsgáljuk, hogy a nemzetközi hitelminősítő intézmények hitelminősítései összhangban vannak-e a szuverén CDS-felárak alakulásával. Az államkockázatot explicit módon mérő hitelminősítői besorolások és a piac értékelését kifejező ötéves CDS-felárak kapcsolatát vizsgálva arra keressük a választ, hogy hasonlóan ítélik-e meg a hitelminősítő intézmények és a piaci szereplők az országok hitelkockázatát.

A kutatás során hét európai ország ötéves szuverén CDS-felárra és ötéves devizakötvény-hozamfelárra[5] vonatkozó napi adatokat, illetve az országok éves hitelminősítésére vonatkozó adatait elemezzük a 2008. január 1. és 2012. március 30. közötti periódusban. Az elemzett periódus magába foglalja a gazdasági válság periódusát, így megállapítható az is, hogy milyen információt hordoztak a CDS-felárak az országok hitelkockázatának a változására vonatkozóan.

[4] A CDS-megállapodások keretében fizetett rendszeres díjat CDS-felárnak vagy CDS-szprednek nevezzük. A felár kifejezés általában valamilyen kamatkülönbözetet jelöl (Varga 2009). Mivel a CDS-felárak alakulása a biztosított termék kibocsátójának (vállalatok, államok) csődvalószínűségét követi, így a felár az elmúlt években a kockázati megítélés egyik legfontosabb indikátorává lépett elő (Horváth et al. 2013).

[5] A szuverén CDS-megállapodás bármilyen időtávra vonatkozhat, a leggyakoribb lejáratok a 3, 5 és 10 éves szerződésekben testesülnek meg. Ezeken belül az ötéves lejáratú szerződések fordulnak elő a leggyakrabban. 2012 első félévében a világ CDS-szerződéseinek 67,76%-át, 18,2 trillió amerikai dollár értékben az ötéves lejáratú CDS-szerződések képezték, 2011 első félévében 71,57% volt ez az arány, 23,2 trillió dollár értékben (BIS 2012a, 2012b).

Szakirodalmi áttekintés

Palladini és Portes (2011) kutatásában a szuverén CDS-felárak és az államkötvények hozamfelárai közötti kapcsolatot vizsgálta hat eurozónabeli ország esetén a 2004–2011 közötti periódusra vonatkozóan. Kétváltozós hibakorrekciós modellt becsülve megállapították, hogy a CDS-piacon az árak változása hamarabb bekövetkezik, mint a kötvénypiacon. A legtöbb ország esetén arra az eredményre jutottak, hogy a szuverén CDS-felár segít a kötvény-hozamfelárak előrejelzésében. Minden elemzett ország esetén kimutatták a hosszú távú együttmozgást a CDS-felár és a kötvény-hozamfelárak között.

Winckelmann és Sorensen (2011) 11 európai ország szuverén CDS-szpredjét elemezte a válság előtti és a válság utáni periódusban. Granger oksági tesztet alkalmazva megállapították, hogy a vizsgált periódusban a CDS-szpredek tükrözték az országok hitelkockázatát. Arra a következtetésre jutottak, hogy a válság előtti periódusban sem a CDS-piac, sem a kötvénypiac nem uralta a hitelkockázat árazási folyamatát, azonban a válság időszakában a CDS-piac volt az ár meghatározásának elsődleges piaca.

Afonso és szerzőtársai (2012) 24 EU-tagállam szuverén kötvényhozamainak és CDS-szpredjeinek kapcsolatát vizsgálták, és az 1995–2010 közötti periódus napi adatait elemezve arra a következtetésre jutottak, hogy statisztikailag szignifikáns kapcsolat van a CDS-szpredek és a hitelminősítő cégek (Standard & Poor's, Moody's, Fitch) minősítései között, főként a negatív minősítések esetében. A minősítéseket numerikus skálává alakítva oksági tesztet végeztek az átalakított minősítésekre és a CDS-szpredekre, hogy megállapítsák, változnak-e egy adott ország kötvényhozamai és CDS-szpredjei egy másik ország hitelminősítésének változtatása esetén. A tovagyűrűző hatás főként az alacsony hitelminősítéssel rendelkező országokban volt megfigyelhető.

Shen és Huang (2010) 31 ország szuverén CDS-szpredjeinek és hitelminősítéseinek kapcsolatát vizsgálta regressziós modell segítségével a 2000. január és 2010. február közötti periódusban, és az empirikus kutatás eredményeként megállapították, hogy hosszú távon a hitelminősítések és CDS-szpredek függnek egymástól.

Fontana és Scheicher (2010) kutatásában 10 euroövezetbeli ország szuverén CDS-szpredjeinek és államkötvényeinek áralakulását vizsgálták, és megfigyelték, hogy a 2006. január és 2010. június közötti periódusban a CDS-szpredek meghaladták a devizakötvények hozamfelárait. Arra a következtetésre jutottak, hogy az elemzett országok egy részének CDS-piaca hatékonyabb a devizakötvények piacánál, a szuverén hitelkockázatra vonatkozó új információ a CDS-szpredekben hamarabb beépült, mint a devizakötvények hozamfeláraiba.

Varga (2009) kutatásában a magyar szuverén hitelkockázati felár alakulását vizsgálta a pénzügyi válság kitörése előtt és után, nemzetközi összehasonlításban. A tanulmány eredményeként megállapította, hogy a magyar szuverén hitelkockázati felárra vonatkozó legpontosabb információkat a magyar CDS-ügyletek ára és a CDS-szpred elemzése alapján lehet nyerni, mivel az elmúlt években a CDS-piac volt a magyar szuverén hitelkockázati felár meghatározódásának elsődleges piaca. Bebizonyította, hogy bár a CDS-ek és a deviza-állampapírok hozamai szorosan együttmozognak, az új információk beépülése hamarabb megtörténik a CDS-ek esetében, míg a kötvények árfolyamai ezt csak követik. A feltörekvő országok CDS-felárainak és hitelminősítéseinek kapcsolatát vizsgálva megállapította, hogy az ötéves szuverén CDS-szpredek szintje összességében összhangban volt az egyes országok hitelminősítésével. A szerző megállapítja, hogy az ötéves magyar szuverén CDS-szpred és az ötéves magyar szuverén devizakötvény-hozamfelár között kointegrációs kapcsolat állt fenn a vizsgált időszakban.

Kocsis és Mosolygó (2006) a devizakötvény-felárak és a hitelminősítések közötti összefüggéseket vizsgálta keresztmetszeti elemzéssel. Az elemzés során arra a következtetésre jutottak, hogy a devizakötvények felárai és a hitelminősítői besorolások közötti összefüggés nem általánosan érvényes a mintában szereplő állami kibocsátókra és kötvényeikre. Ennek egyik fő oka, hogy a felár és a hitelminősítői besorolás közötti kapcsolat lényegesen különböző a fejlett és a fejlődő országok esetében. A fejletlenebb régiókban a kedvezőtlenebbé váló minősítések jóval magasabb feláremelkedéssel járnak együtt.

Adatok és módszertan

A tanulmányban hét európai ország (Ausztria, Belgium, Egyesült Királyság, Franciaország, Olaszország, Portugália és Spanyolország) ötéves szuverén CDS-szpredje és devizakötvény-hozamának vizsgálatát végezzük el a 2008. január 1-től 2012. március 30-ig terjedő időszakban. Az ötéves futamidő kiválasztását az indokolja, hogy a szuverén CDS-piacokon ez a leglikvidebb futamidő[6] (BIS 2012a). Az ötéves szuverén CDS-szpredek idősorának forrása a Magyar Nemzeti Bank Pénzügyi stabilitásról szóló, 2010 áprilisában, 2011 áprilisában és novemberében, illetve 2012 áprilisában kiadott jelentéseihez kapcsolódó adatbázis.

Mivel a napi CDS-szpred jegyzések egy pontosan ötéves futamidejű CDS-megállapodás árára vonatkoznak, ezért a vizsgált periódus minden napjára elő kell állítani az ötéves szuverén államkötvények hozamát. A szuverén államkötvény-hozamok forrása a *Wall Street Journal* piaci adatbázisa.[7]

A hitelkockázati felár meghatározásához a devizakötvények kibocsátáskori hozamát a kibocsátás napján az adott futamidőn benchmarknak számító, euróban denominált német államkötvény másodpiaci hozamához viszonyítottuk, mivel a szakirodalom (Varga 2008; Palladini–Portes 2011; Winckelmann–Sorensen 2011) ezt tartja a legkevésbé kockázatosnak. A devizakötvények hozamaiból levonva a hitelkockázat szempontjából kockázatmentesnek tekinthető ötéves német benchmark államkötvény-hozam aznapi értékét (Varga 2008), megkaptuk a hitelkockázati felár értékét.

A szuverén CDS-szpredek és a devizakötvények hozamfelárainak kapcsolata

A kibocsátott devizakötvények hozamfelárát és a szuverén CDS-szpredek szintjét legkönnyebben a szuverén devizakötvény-kibocsátások napján lehet összevetni. Mivel a devizakötvények hitelkockázati

[6] A szuverén CDS-piacon az ötéves lejáratú szerződések fordulnak elő a leggyakrabban.

[7] *Wall Street Journal*, Market Data Center, http://wsj.com/mdc/public/page /2_3022-govtbonds.html

hozamfelára és a CDS-szpredek egységgyök folyamatot követnek,[8] ezért a két piac közötti kapcsolatot Johansen-féle és Engle-Granger kointegrációs módszertannal elemezzük (Blanco et al. 2005, Varga 2008, Palladini–Portes 2011, Winckelmann–Sorensen 2011).

Ha a devizakötvények hitelkockázati felára és a CDS-szpredek egységgyök folyamatot követnek, és hosszú távon e két piac hitelkockázat-árazása nem független egymástól, akkor az azonos futamidejű CDS-szpredek és a devizakötvények hitelkockázati felára kointegráltak. A kointegrációs egyenlet a következő:

$$p_{CDS,i} = \alpha + \beta\, p_{CS,i} + \varepsilon_i, \qquad (1)$$

ahol $p_{CDS,i}$ jelöli az *i.* állam CDS-szpredjét, $p_{CS,i}$ az *i.* állam azonos futamidejű devizakötvényének hitelkockázati hozamfelárát, α konstans, β regressziós együttható, ε_i stacionárius maradékváltozó.

Egy ország devizakötvény-piaca és CDS-piaca közötti kapcsolat különböző mértékű lehet. A kapcsolat fokára a kointegrációs paraméterek (α, β) alapján következtethetünk. Amennyiben a két piac teljesen azonos módon árazza az adott állam hitelkockázatát, akkor a CDS-szpred és a megfelelő futamidejű devizakötvény hitelkockázati felára hosszú távon meg fog egyezni, és rövid távon a két ár csak átmeneti mikrostrukturális zajok miatt térhet el egymástól. Ebben az esetben az (1)-es egyenletben a β paraméter értéke 1 lesz,[10] a konstanst jelölő α paraméter értéke pedig nulla (Varga 2008).

Annak érdekében, hogy meghatározzuk, hogy a két piac közül melyik a szuverén hitelkockázati felár meghatározódásának elsődleges piaca, és melyik az a piac, amelynek áralakulása csak követi az elsődleges

[8] Az egységgyökfolyamat azt jelenti, hogy az idősort állandóan érő kisebb-nagyobb sokkok hatása folyamatosan beépül az idősorba, folyamatosan változtatja (eltolja) annak szintjét (átlagát, várható értékét), mégpedig időben növekvő varianciával (Mák 2011).

[9] Az idősor stacionárius, ha olyan sztochasztikus folyamatot követ, amelynek nincs egységgyöke, és valószínűségi eloszlása nem változik az adatok időbeni eltolása során.

[10] A kointegrációs vektor [1, –1] lesz.

piac áralakulását, kétváltozós hibakorrekciós modell[11] becslésére kerül sor – Blanco et al. (2005), Varga (2008), Palladini–Portes (2011) kutatásaihoz hasonlóan, amelynek alakja a következő:

$$\Delta p_{CDS,t} = \lambda_1 (p_{CDS,t-1} - \alpha - \beta p_{CS,t-1}) + \sum_{j=1}^{p} + \gamma_{1j} \Delta p_{CDS,t-j} + \\ + \sum_{j=1}^{p} \delta_{1j} \Delta p_{CS,t-j} + \varepsilon_{1t} \quad (2)$$

$$\Delta p_{CDS,t} = \lambda_2 (p_{CDS,t-1} - \alpha - \beta p_{CS,t-1}) + \sum_{j=1}^{p} + \gamma_{2j} \Delta p_{CDS,t-j} + \\ + \sum_{j=1}^{p} \delta_{2j} \Delta p_{CS,t-j} + \varepsilon_{2t} \quad (3)$$

ahol a $p_{CDS,t}$ jelöli a szuverén CDS-felár nagyságát a *t* időpontban, $p_{CS,t}$ pedig a szuverén devizakötvény hitelkockázati hozamfelárát a *t* időpontban. A $(p_{CDS,t-1} - \alpha - \beta p_{CS,t-1})$ tag jeleníti meg azt a hibakorrekciós mechanizmust, amin keresztül a szuverén hitelkockázat két különböző piacon kialakuló ára hosszú távon együtt mozog. Az α és β paramétereket a kointegrációs egyenletből kapjuk. A λ_1 és λ_2 paraméterek azt mutatják, hogy melyik a szuverén hitelkockázati felár meghatározódásának elsődleges piaca. Amennyiben egy ország hitelkockázatának ára alapvetően a devizakötvény-piacon határozódik meg, akkor ez a hibakorrekciós modell esetén úgy jelenik meg, hogy a devizakötvény hozamfelár *(p_{CS}) t–1* időpontbeli változása esetén a hibakorrekciós tag értéke elmozdul nulláról, a hosszú távú várható értékéről. Amennyiben a devizakötvény-felár nő, a hibakorrekciós tag értéke negatív lesz és fordítva, mivel a β paraméter negatív előjelű. A CDS-felárak a *t* időpontban fogják követni a devizakötvény-hozamfelár változását, vagyis a λ_1 paraméter negatív lesz. Abban az esetben, ha a hitelkockázat ára elsősorban a

[11] Vector Error Correction Model (VECM).

CDS-piacon határozódik meg, a CDS-szpredek *(p_{CDS}) t–1* időpontbeli növekedése következtében a hibakorrekciós tag értéke pozitív lesz. A devizakötvény-hozamfelárak a *t* időpontban fogják követni a CDS-felárak változását, vagyis a λ_2 paraméter pozitív lesz. Amennyiben a CDS-felárak és a devizakötvény-hozamfelárak kointegráltak, legalább az egyik piacnak követnie kell a másik piac áralakulását, vagyis a λ_1 és λ_2 paraméterek közül legalább az egyiknek statisztikailag szignifikánsnak kell lennie (Varga 2008).

A szuverén CDS-felárak és hitelminősítések közötti kapcsolat

A szuverén CDS-felárak szintje és az országok hitelminősítése közötti kapcsolat vizsgálatára, azaz annak megállapítása érdekében, hogy egy fel- vagy leminősítés milyen hatással van a szuverén CDS-szpredek alakulására, lineáris regressziós modell becslésére kerül sor ShenHuang (2010) és Afonso et al. (2012) tanulmányaihoz hasonlóan. A regressziós függvény alakja a következő:

$$Y_{it} = a + bX_{it} + \varepsilon_{it},$$

ahol Y_{it} az *i* ország átlagos ötéves szuverén CDS-szpredje a *t* időpontban, *a* konstans, X_{it} az *i* ország átlagos hitelminősítése12 a *t* időpontban, regressziós együttható, ε_{it} normális eloszlású valószínűségi változó.

A modell paramétereit a 2008–2012 márciusa közötti periódus adatai alapján becsüljük.

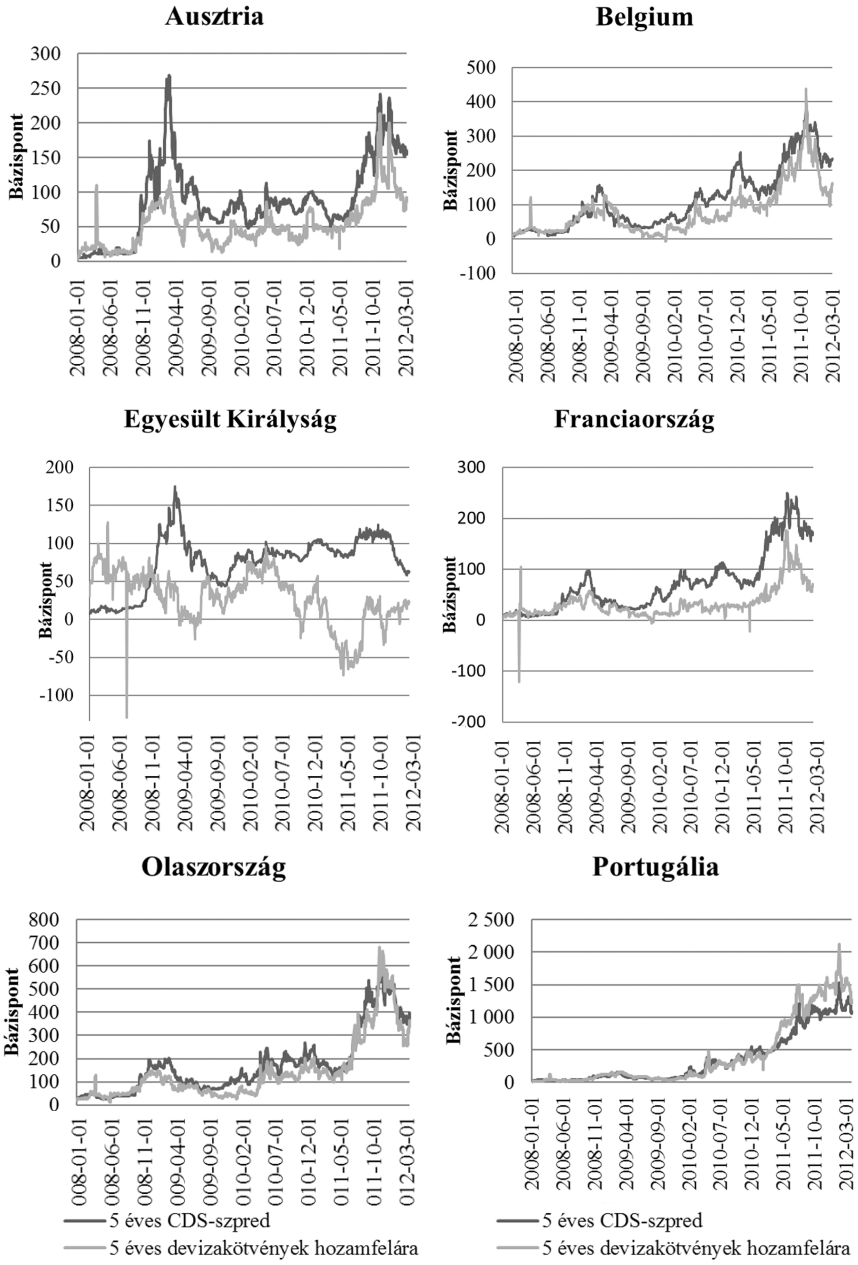
Empirikus eredmények

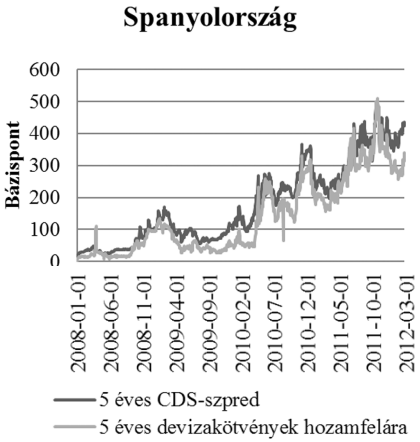
A szuverén CDS-felárak és a devizakötvény-hozamfelárak alakulása

A vizsgált hét ország napi ötéves szuverén CDS-felárai és devizakötvény-hozamfelárainak alakulását 2008. január 1. és 2012. március 30. között az 1. ábra (33–34. oldal) szemlélteti.

Ausztria esetében az elemzett periódusban a devizakötvények ho-

[12] Az átlagos hitelminősítéseket három hitelminősítő ügynökség (Fitch, Moody's, Standard & Poor's) besorolásainak numerikus értékké alakított minősítéseinek átlagaként számoltuk ki.

Ausztria
Belgium
Egyesült Királyság
Franciaország
Olaszország
Portugália
Bázispont
5 éves CDS-szpred
5 éves devizakötvények hozamfelára

Forrás: Saját szerkesztés az MNB és a Wall Street adatai alapján.

1. ábra. Az ötéves CDS-szpredek és devizakötvény-hozamfelárak alakulása az elemzett országok esetén 2008.01.01. – 2012.03.30. között

zamfelárai követik a szuverén CDS-felárak változását, az ötéves CDS-felár legmagasabb értékét (268,98 bp) 2009. március 6-án érte el, amely több mint 24-szeres növekedést jelent az előző év március 6-hoz képest. 2011 végén és 2012 elején ismét növekedés figyelhető meg a CDS-felárak és a devizakötvények hozamfelárainak alakulásában, amely főként a Standard & Poor's (S&P) hitelminősítő ügynökség AAA-ról AA+-ra való leminősítésének köszönhető.

Belgium szuverén CDS-piacának és devizakötvény-piacának együttmozgása megfigyelhető az ábrán. Megállapítható az is, hogy többnyire a CDS-piacon határozódik meg hamarabb a szuverén hitelkockázati felár, a devizakötvények hozamfelára csak követi ezt. 2011-ben az állam hitelkockázatát az S&P és a Moody's is felértékelte, ezáltal az S&P egy fokkal AA-ra, a Moody's két fokozattal Aa3-ra leminősítve. Az állam e kedvezőtlen besorolása tükröződik a CDS-ek és devizakötvények hozamfeláraiban is.

2008 és 2009 első féléve között nincs együttmozgás az Egyesült Királyság ötéves szuverén CDS-felárai és devizakötvény-hozamfelárai között, ami arra utal, hogy a két piac különböző módon ítélte meg a szuverén hitelkockázatot. 2009 második félévétől már együttmozgás figyelhető meg a két piac között, a CDS-felárak alakulását követik a devizakötvények hozamfelárai. Az ország hitelminősítése nem változott az elemzett periódusban, mindvégig a legjobb minősítéssel rendelkezett mindhárom hitelminősítő intézmény esetén.

Franciaország ötéves szuverén CDS-feláraiban és devizakötvény-hozamfeláraiban 2011 második felétől figyelhető meg nagyobb ütemű növekedés, a CDS-felár csúcsértéke novemberben következett be, elérve a 249,63 bázispontot. Az ország hitelminősítése nem változott az elemzett periódusban, mindvégig a legjobb minősítéssel rendelkezett mindhárom hitelminősítő esetén.

Olaszország szuverén CDS-piaca és devizakötvény-piaca is együtt mozog az ábra alapján, azonban vannak időszakok, amikor a CDS-felárakat meghaladva a devizakötvény-hozamfelárak érnek el magasabb értéket, ami arra utal, hogy ezekben az időszakokban a devizakötvény-piac kockázatosabbnak ítélte meg az állam hitelkockázatát. Olaszország esetében a CDS-felár csúcsértéke 591 bázispont, a devizakötvény-hozamfeláré pedig 680 bázispont. Olaszországot 2011-ben mindhárom hitelminősítő ügynökség leminősítette, amely a megnövekedett CDS-felárakban és devizakötvény-hozamfelárakban tükröződik.

2010-től Portugália hitelkockázata növekszik, amely a növekvő ötéves szuverén CDS-felárak és devizakötvények hozamfeláraiban is megmutatkozik, és többnyire hamarabb jelentkezik a devizakötvény-piacon, ezt követi a CDS-piac. Ez arra utal, hogy az ország devizakötvény-piaca hatékonyabb, és az új információ e piacon hamarabb beépül az árakba, mint a CDS-piacon. A CDS-felár csúcsértéke 1.526 bázispont, amely 2012 januárjában következett be, ekkor a devizakötvények hozamfelárának maximuma 2.121 bázispont volt. Portugália többszöri leminősítésre került hitelkockázati szempontból 2011-ben és 2012 januárjában is, ami szintén tükröződik az árak alakulásában.

Portugáliához hasonlóan Spanyolország hitelkockázata is növekvő

tendenciát mutat, azonban az ötéves CDS-felárak és devizakötvény-hozamfelárak értéke nem olyan magas, mint Portugália esetén. A spanyol szuverén ötéves CDS-felár csúcsértéke az elemzett periódusban 491 bázispont, amit 2011 novemberében ért el, amikor a Moody's Aa1-re minősítette le az országot hitelkockázati szempontból.

Általánosan elmondható, hogy a vizsgált országok esetében 2008 és 2012 márciusa között az ötéves devizakötvények hozamfelárai követik a CDS-felárak alakulását. Az Egyesült Királyság és Portugália esetében figyelhető meg egy rövidebb időszakban, hogy a CDS-szpredek alulmaradnak a devizakötvények hozamfelárainak értékeihez képest, aminek oka, hogy a CDS-piac ezekben az időszakokban nem annyira hatékony, és az új információ később épül be az árakba, mint a devizakötvények piacán. Az ábrák alapján együttmozgás figyelhető meg a piacok áralakulása között, amely arra utal, hogy a szuverén CDS-piac és a szuverén devizakötvények piaca hasonlóan ítéli meg az országok hitelkockázatát.

A CDS-piac és a devizakötvény-piac közötti kapcsolat

A CDS-piac és a devizakötvény-piac közötti kapcsolatot kointegrációs elemzés segítségével tanulmányozzuk. Az Engle-Granger kointegrációs teszt alapján akkor létezik kointegrációs kapcsolat a szuverén CDS-felárak és a devizakötvények hozamfelárai között, ha a két idősornak van egységgyöke, és a kointegrációs regresszió reziduumai stacionáriusak, azaz nincs egységgyökük. Az egységgyök létezésének vizsgálata az ADF (Augmented Dickey-Fuller) teszt segítségével történik. A teszt eredményei az 1. táblázatban találhatók.

Az eredmények alapján arra a következtetésre jutunk, hogy a CDS-felár és a devizakötvény hozamfelára minden ország esetén egységgyökfolyamatot követ, hiszen a nullhipotézist minden esetben megtartjuk. A vizsgált országok közül 6 ország esetén kointegrációs kapcsolat mutatható ki a szuverén CDS-felárak és a devizakötvények hozamfelárai között az elemzett időszakban. A kointegrációs regresszió becslése esetén a modellek magyarázó ereje (korrigált R^2) is azt bizonyítja, hogy létezik és szoros a kapcsolat a CDS-piac és a devizakötvény-piac között.

Johansen-féle elemzést is végeztünk az eredmények robosztusságának vizsgálatára. A Johansen-féle teszt nullhipotézise szerint nincs

1. táblázat. Az ADF és az Engle-Granger teszt eredményei a 2008.01.01. – 2012.03.30. közötti periódusra vonatkozóan

Országok	CDS-felár		Devizakötvények hozamfelára		Kointegrációs regresszió		
	p	H_0	p	H_0	p	H_0	Korrigált R^2
Ausztria	0,2691	megtartva	0,6363	megtartva	0,0011	elvetve	0,7788
Belgium	0,7057	megtartva	0,4035	megtartva	0,0424	elvetve	0,8620
Egyesült Királyság	0,2359	megtartva	0,1174	megtartva	0,2662	megtartva	0,2663
Franciaország	0,8210	megtartva	0,0735	megtartva	0,0081	elvetve	0,7276
Olaszország	0,7582	megtartva	0,6924	megtartva	0,0122	elvetve	0,9294
Portugália	0,9423	megtartva	0,9225	megtartva	0,0114	elvetve	0,9747
Spanyolország	0,8489	megtartva	0,6643	megtartva	0,0041	elvetve	0,9561

Megjegyzés: p a szignifikanciaszintet jelöli, H0 pedig a nullhipotézist.

Forrás: Saját számítás Gretl programban.

kointegráció a szuverén CDS-felárak és a devizakötvények hozamfelárai között. A kointegrációs vektor értéke [1, –1], β paraméter értéke 1, a konstanst jelölő α paraméter értéke pedig nulla. A Johansen-féle teszt két valószínűségi tesztet is magába foglal, a nyomtesztet (Trace teszt)[13] és a maximum sajátérték tesztet (Max test)[14] (Stark 2012).

A 2. táblázat az elemzett országok ötéves szuverén CDS-felárainak és devizakötvény hozamfelárainak kointegrációs kapcsolatára vonatkozó Johansen-teszt eredményeit tartalmazza.

A tesztek eredményei alapján megállapítható, hogy Ausztria, Belgium, Franciaország, Olaszország, Portugália és Spanyolország szuverén CDS-felárai és devizakötvény hozamfelárai között létezik kointegrációs kapcsolat, mivel mind a nyomteszt, mind a maximum saját érték teszt alapján a nullhipotézist el kell vetni. Az Egyesült Királyság szuverén

[13] A nyomteszt hipotézisei a következők: H_0: van legalább r kointegrációs kapcsolat, H_1: r kointegrációs kapcsolat áll fent, ahol r a kointegrációs kapcsolatok száma.

[14] A maximum sajátérték teszt esetében: H_0: pontosan r db kointegrációs vektor létezik, H_1: pontosan $r+1$ kointegációs vektor létezik, ahol r a kointegrációs kapcsolatok száma (Stark 2012).

2. táblázat. Az ötéves CDS-felárakra és a devizakötvény-hozamfelárakra vonatkozó Johansen-teszt eredményei

Országok	Hipotézis	J_{trace}*	J_{max}*	Kointegrációs vektor	
				Vektor-korlátozás [-1, 1]	Teszt-statisztika*
Ausztria	H_0: r = 0	52,701 (0,00001)	48,831 (0,00001)	$\beta^{'}$ = (0, 1)	6,301 (0,014)
	H_1: r = 1	3,870 (0,0491)	3,870 (0,0491)	$\beta^{'}$ = (1, 0)	-0,035 (0,575)
Belgium	H_0: r = 0	26,822 (0,0005)	25,355 (0,0005)	$\beta^{'}$ = (0, 1)	-3,793 (0,011)
	H_1: r = 1	1,467 (0,226)	1,467 (0,226)	$\beta^{'}$ = (1, 0)	0,028 (0,040)
Egyesült Királyság	H_0: r = 0	39,400 (0,0001)	35,179 (0,0001)	$\beta^{'}$ = (0, 1)	3,236 (0,028)
	H_1: r = 1	4,2213 (0,0399)	4,2213 (0,0399)	$\beta^{'}$ = (1, 0)	-0,133 (0,015)
Franciaország	H_0: r = 0	81,825 (0,0001)	81,136 (0,0001)	$\beta^{'}$ = (0, 1)	-6,479 (0,018)
	H_1: r = 1	0,6888 (0,4066)	0,6888 (0,4066)	$\beta^{'}$ = (1, 0)	-0,058 (0,028)
Olaszország	H_0: r = 0	24,584 (0,001)	23,723 (0,0008)	$\beta^{'}$ = (0, 1)	-2,835 (0,006)
	H_1: r = 1	0,860 (0,3535)	0,860 (0,3536)	$\beta^{'}$ = (1, 0)	0,027 (0,142)
Portugália	H_0: r = 0	30,672 (0,0001)	30,670 (0,0001)	$\beta^{'}$ = (0, 1)	1,233 (0,001)
	H_1: r = 1	0,002 (0,9676)	0,002 (0,9676)	$\beta^{'}$ = (1, 0)	-0,016 (0,072)
Spanyolország	H_0: r = 0	49,847 (0,0001)	49,060 (0,0001)	$\beta^{'}$ = (0, 1)	-4,024 (0,007)
	H_1: r = 1	0,787 (0,3751)	0,787 (0,3751)	$\beta^{'}$ = (1, 0)	0,037 (0,087)

* p értéke a zárójelben ()

Forrás: Saját számítás Gretl programban.

CDS-felára és a devizakötvények hozamfelárai között a Johansen-féle teszt alapján nem figyelhető meg kointegrációs kapcsolat.

A kointegrációs vektorra vonatkozó teszt szerint a kointegrációs vektor ki kell elégítse vagy a $\beta^{'} = (0, 1)$, vagy a $\beta^{'} = (1, 0)$ korlátozást.

Ausztria, Olaszország, Portugália, Spanyolország esetében a $\beta' = (0, 1)$ korlátozás elvetésre kerül, azonban a $\beta' = (1, 0)$ korlátozást megtartjuk, ami a kointegrációs vektor létezésére és a [-1, 1] vektorértékre utal. Belgium, az Egyesült Királyság, Franciaország esetén nem létezik kointegrációs vektor [-1,1] értékkel a vizsgált időszakban, ami arra utal, hogy rövid távon az adott ország hitelkockázatának ára a két piacon változó mértékben is eltávolodhat egymástól, hosszú távon azonban együttmozgás figyelhető meg. Ekkor is van kapcsolat a két piac között, ennek foka azonban alacsonyabb. Ez a helyzet a két piac eltérő likviditása, a mindkét piacon aktív szereplők kis aránya vagy jelentős tranzakciós költségek és egyéb mikrostrukturális tényezők jelenléte miatt következhet be.

A szuverén hitelkockázati felár meghatározódásának elsődleges piaca

A szuverén CDS-felár és devizakötvény-hozamfelár rövid távon eltávolodhat egymástól, hosszú távon azonban együtt mozognak, ezért felvetődik a kérdés, hogy a két piac közül melyik a szuverén hitelkockázati felár meghatározódásának elsődleges piaca, és melyik az a piac, amelynek áralakulása csak követi az elsődleges piac áralakulását. Mivel a vizsgált CDS-felárak és devizakötvény-felárak kointegráltak, az ármeghatározódás két piac közötti irányát a hibakorrekciós módszertannal elemezzük, amelyet Blanco et al. (2005), Varga (2008), Palladini–Portes (2011) is alkalmazott.

Az adatok és módszertan fejezetben bemutatott hibakorrekciós modell esetén a λ_1 paraméter értéke szignifikáns és negatív lesz, ha a CDS-felárak a *t.* időpontban követik a devizakötvény hozamfelár-változását, illetve a λ_2 paraméter értéke szignifikáns és pozitív lesz, ha a devizakötvény-hozamfelárak a *t.* időpontban követik a CDS-felárak változását. A vizsgált hét ország közül, az Egyesült Királyság kivételével, kointegráció figyelhető meg a CDS-piac és a devizakötvény-piac között 2008–2012 márciusa között, ezért a 6 ország esetén kerül sor az elemzésre. A becslés eredményeként megállapítható, hogy Ausztria kivételével az államok hitelkockázati felára alapvetően a szuverén CDS-piacon határozódott meg, hiszen 1%-os szignifikanciaszinten λ_2 paraméter minden ország esetén szignifikáns. Ez az jelenti, hogy a hitelkockázatra

új információk először a CDS-felárakba épültek be, a devizakötvény-hozamfelárak csak követték a CDS-szpredek változását. Ausztria esetében λ_1 és λ_2 paraméter egyaránt szignifikáns, vagyis mindkét piac hozzájárult a szuverén hitelkockázati felár meghatározásához, míg a λ_1 (CDS-piac) 5%-os szignifikanciaszinten, addig az λ_2 (devizakötvény-piac) 1%-os szignifikanciaszinten magyarázza a hozzájárulást az ármeghatározódáshoz (lásd 3. táblázat).

3. táblázat. A hibakorrekciós modell becslésének eredményei

Országok	λ_1	λ_2
Ausztria	-0,0146**	0,0004***
Belgium	-0,0047	0,0004***
Franciaország	8,21183e-05	0,0006***
Olaszország	0,0079	0,0003***
Portugália	0,0100	0,0005***
Spanyolország	0,0056	0,0007***

Forrás: Saját becslés Gretl programban.

Következtetésképpen elmondható, hogy az ármeghatározódás a legtöbb ország esetén a CDS-piacon ment végbe, a kötvénypiac csak Ausztria esetében járul hozzá szignifikánsan a hitelkockázati felár meghatározásához.

A szuverén CDS-felárak szintje és az országok hitelminősítése közötti kapcsolat

Ebben az alfejezetben arra keressük a választ, hogy milyen információkhoz juthatunk, ha a szuverén CDS-felárak szintje és az országok hitelminősítése közötti kapcsolatot elemezzük. Az elemzéshez a hét európai ország ötéves szuverén CDS-szpredjeit és ezen országok átlagos hitelminősítését (a Fitch, Moody's és a Standard & Poor's minősítésének átlagát) használtuk fel.

Az átlagos ötéves szuverén CDS-felárak az adott hitelminősítési kategóriának megfelelően alakultak, azaz a jobb besorolású országok (AAA, AA+, AA) átlagos ötéves CDS-felára általában kisebb volt a roszszabb besorolású országok (A+, A, BBB) átlagos CDS-felárainál. Azonban vannak rövidebb időszakok, amikor ez nem teljesül, és a jobb besorolású országok átlagos CDS-szpredjei meghaladják a rosszabb mi-

nősítésű országok CDS-felárait, például 2010 első felében az AA minősítésű országok átlagos ötéves szuverén CDS-felárai meghaladták az alacsonyabb, AA minősítésű országok átlagos CDS-felárait. Ennek az inkonzisztenciának több oka lehet, hosszú távon a hitelminősítések összhangban vannak a szuverén hitelkockázatok árával. Torzító tényezőként jelentkezik az elemzésben az, hogy nincsenek figyelembe véve a hitelminősítők pozitív, negatív vagy semleges kilátásai, pedig az eltérő kilátások is fontos, bázispontokban mérhető különbségeket eredményezhetnek a piac árazásában. Másrészt, a hitelminősítő cégek fel- vagy leminősítése sokszor késéssel követi a piac értékítéletének változását egy ország hitelminőségével kapcsolatban. Annak érdekében, hogy megállapítsuk, hogy egy ország valamilyen hitelminőségi kategóriába történő besorolása hatással van-e a CDS-szpredek alakulására, illetve hogy milyen hatással van, Shen–Huang (2010) és Afonso et al. (2012) kutatásához hasonlóan lineáris regressziós modell becslésére kerül sor, panel adatok segítségével. A regressziós becslés eredményei alapján 1%-os szignifikanciaszinten az átlagos éves hitelminősítés szignifikánsan és negatívan befolyásolja az átlagos ötéves szuverén CDS-szpredek logaritmusának alakulását (lásd 4. táblázat).

4. táblázat. A lineáris regressziós modell eredményei[15]

Függő változó Átlagos 5 éves szuverén CDS-felár logaritmusa	Együtthatók
Független változó Átlagos éves hitelminősítés Konstans	 -0,27010*** 9,6829***
Korrigált R^2 szignifikanciaszint (globális F próba) Megfigyelések száma	0,7996 $2,83e^{-13}$ 35

Forrás: Saját szerkesztés Gretl programban.

A negatív és szignifikáns kapcsolat a két változó között azt fejezi ki, hogy a hitelminősítő ügynökségek besorolásai befolyásolják a CDS-felá-

[15] A végrehajtott tesztek alapján alkalmazható a lineáris regressziós modell.

rak alakulását. Abban az esetben, ha egy jobb kategóriába sorolnak be egy országot, a CDS-felárak csökkenni fognak, kifejezve a szuverén hitelkockázat csökkenését, míg egy rosszabb minősítés a CDS-felárak növekedését idézi elő, az ország hitelkockázatának növekedését tükrözve.

Következtetések

A tanulmány hét európai ország ötéves szuverén CDS-felárainak, ötéves devizakötvény-hozamfelárainak és a hitelminősítésének kapcsolatát vizsgálta. Az eredmények alapján megállapítható, hogy a hét ország közül, az Egyesült Királyság kivételével, hat esetében létezik kointegrációs kapcsolat az ötéves szuverén CDS-felárak és az ötéves devizakötvény-hozamfelárak között, amely azt mutatja, hogy a két piac hasonlóan ítéli meg az ország hitelkockázatát.

Azon országok esetén, ahol létezett kointegrációs kapcsolat a két piac között, hibakorrekciós modell becslésére került sor. Az eredmények alapján a hat országból, Ausztria kivételével, öt ország esetében a szuverén hitelkockázati felár elsődleges piaca a CDS-piac, amely hatékonysága révén hamarabb tükrözi az új információk beépülését az árakba, mint a devizakötvény-piac. Ausztria esetében mindkét piac szignifikánsan hozzájárult a szuverén hitelkockázati felár kialakulásához.

A Fitch, Moody's és Standard & Poor's hitelminősítők átlagos éves hitelminősítései és a CDS-felárak közötti kapcsolat vizsgálata alapján megállapítható, hogy a hitelminősítések hosszú távon összhangban vannak a CDS-felárakkal, rövid távon azonban lehetnek inkonzisztenciák. A hitelminősítések befolyásolják a szuverén CDS-felárak alakulását, a hitelminősítő intézmények fontos szerepet játszanak az országkockázat árazásában. A két változó közötti szignifikáns és negatív kapcsolat azt tükrözi, hogy a jobb kategóriába történő besorolás csökkenti az ország CDS-felárát, azaz szuverén hitelkockázatát, illetve a rosszabb kategóriába történő besorolás növeli a CDS-felárak szintjét.

Irodalomjegyzék

Afonso, A. – Furceri, D. – Gomes, P. 2012. Sovereign credit ratings and financial markets linkages: Application to European data. *Journal of International Money and Finance*, 31 (3). 606–638.

Blanco, R. – Brennan, S. – Marsh, I. W. 2005. An Empirical Analysis of the Dynamic Relationship between Investment-grade Bonds and Credit Default Swaps. *The Journal of Finance,* 60 (5). 2255–2281.

Fontana, A. – Scheicher, M. 2010. An analysis of Euro Area Sovereign CDS and their Relation with Government Bonds. *ECB Working Paper,* No 1271.

Gyarmati, Á. – Medvegyev, P. 2011. Válság és hitelderivatívák. A szintetikus fedezett adósságkötelezettségek (CDO-k) árazása és kockázataik. *Közgazdasági Szemle*, LVIII. évf. 949–969.

Horváth, D. – Kuti, Zs. – Ligeti, I. 2013. Megbízható kockázati mutató maradt-e a CDs-felár? Az európai fedezetlen CDs-szabályozás hatása a régiós országok piaci folyamataira. *MNB Szemle,* 2013. május, 31–42.

Kocsis, Z. – Mosolygó, Zs. 2006. A devizakötvény-felárak és a hitelminősítések összefüggése – keresztmetszeti elemzés. *Közgazdasági Szemle*, LIII. évf. 769– 798.

Mák, F. 2011. Egységgyöktesztek alkalmazása strukturális törések mellett a hazai benzinár példáján. *Statisztikai szemle,* 89 (5). 545–573.

Monostori, Z. 2012. *A világgazdasági és nemzetközi pénzügyi válság hatásai a szuverén forintkötvények kockázati prémiumaira*. Erős Gyula Alapítvány, http://www.erosgyulaalapitvany.hu/2011egy/Monostori_Zoltan_EGY_dij_2012_kotvenyhozam_a_valsag_alatt.pdf

Palladini, G. – Portes, R. 2011. Sovereign CDS and Bond Pricing Dynamics in the Euro-area. *NBER Working Paper Series,* No. 17586.

Shen, C. – Huang, A. 2010. Sovereign Credit Default Swaps vs. Credit Ratings: Evidence from Error Correction Model, Taiwan Econometric Society Annual Meeting.

Stark, A. 2012. Frakcionál differenciált folyamatok és kointegráció, ELTE, Természettudományi Kar, Diplomamunka, http://www.cs.elte.hu/blobs/diplomamunkak/msc_alkmat/2013/stark_andras.pdf

Varga, L. 2008. A magyar szuverén CDS-szpredek információtartalma, *MNB-tanulmányok,* 78. 1–28.

Varga, L. 2009. A magyar szuverén hitelkockázati felár alakulása a pénzügyi válság kitörése előtt és után nemzetközi összehasonlításban. *MNB-Szemle,* 2009. július, 43–51.

Winckelmann, D. A. – Sorensen, L. K. 2011. Analysis of European Sovereign CDS spreads before and after the Financial Crisis, University of Aarhus, Department of Business Studies, MSc Finance Thesis, http://pure.au.dk/portal-asb-student/files/39700301/Thesis.pdf

*** Bank of International Settlments. 2012a. *Statistical release: OTC derivatives statistics at end-June 2012*. Monetary and Economic Department.

*** Bank of International Settlements, 2012b. OTC derivatives market activity in the first half of 2011, in second half of 2011, in first half of 2012, in second half of 2012

*** Magyar Nemzeti Bank, Pénzügyi stabilitásról szóló jelentések, 2010. április, 2011. Április, 2011 november, 2012 április

*** Wall Street Journal, Market Data Center, http://wsj.com/mdc/public/page/2_3022-govtbonds.html

*** http://countryeconomy.com/ratings letöltve . 2013. február 7.

Az online vásárlás elfogadását befolyásoló tényezők a romániai magyar lakosság körében

SĂPLĂCAN ZSUZSA[1] – BERTALAN ZSOLT[2]

Az online környezet nagy hatással van a kereskedelemre, ugyanis új lehetőségeket nyújt a kínálati oldal számára. Ezzel egy időben a fogyasztók magatartását is folyamatosan alakítják az információs technológia nyújtotta lehetőségek. A jelenlegi kutatás a romániai magyar lakosság online fogyasztói magatartását vizsgálja. Arra keresi a választ, hogy az internethasználók miként viszonyulnak az online vásárlói környezethez, és milyen tényezők befolyásolják abban, hogy pozitív attitűdöt és magatartást tanúsítsanak az online vásárlások iránt. A kutatás bebizonyította, hogy az észlelt kényelem és hasznosság pozitívan befolyásolja az online értékesítési csatornák használatáról való fogyasztói vélekedést. Ezzel szemben a különböző észlelt kockázatok, úgymint a termékkockázat, a kézbesítési kockázat és az adatkockázat, negatívan hat az online értékesítési csatornákkal szemben tanúsított magatartásra.

Kulcsszavak: online vásárlás, fogyasztói magatartás, attitűd, kockázat, hasznosság.

JEL kód: M31, O33.

Bevezető

A 20. század második felében megvalósult fejlesztéseknek és a század végén a számítógépek elterjedésének köszönhetően elmondható, hogy jelenleg információs társadalomban élünk, ahol az információ értéket képvisel. Az információs és kommunikációs technológia (ICT) meghatározza az emberek mindennapi életét (Farag et al. 2006). Marketing

[1] PhD, adjunktus, Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Közgazdaság- és Gazdálkodástudományi Kar, Közgazdaság- és Gazdálkodástudományi Magyar Intézet, e-mail: zsuzsa.pal@econ.ubbcluj.ro.

[2] PhD hallgató, Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Közgazdaság- és Gazdálkodástudományi Kar, Marketing Intézet, e-mail: bertalanzsolt@yahoo.com.

szempontból nézve, e technológia a fogyasztók, termelők és közvetítők érdekeit egyaránt szolgálja.

Az online környezet nagy hatással van a kereskedelemre, ugyanis új lehetőségeket nyújt a kínálati oldal számára. Ezzel egyidőben a fogyasztók magatartását is folyamatosan alakítják az információs technológia nyújtotta lehetőségek. A kínálati oldal a világháló által közvetlen kapcsolatba kerülhet a fogyasztókkal, ezáltal optimalizálni tudja tevékenységét, és az igényeknek megfelelően tervezheti kínálatát. A közvetlen kapcsolat mellett számos előnnyel jár az online közeg használata, megfelelő stratégia mellett a költségek csökkentéséhez és a vevői elégedettség növeléséhez vezethet.

A keresleti oldal számára az online környezet legfőbb előnye, hogy rövid idő alatt nagy mennyiségű információt bocsát a fogyasztó rendelkezésére a kívánt termékről és szolgáltatásról, illetve azok helyettesítési lehetőségeiről. Egy kulcsfontosságú különbsége az online és offline fogyasztók magatartásában az, hogy az online fogyasztóknak erősebb az alkupozíciójuk, ezért az online vásárlók körében általánosan alacsonyabb a fogyasztói hűség, és jellemző a könnyű csatorna- és kereskedőváltás (Chiu et al. 2011).

A fejlett országokban felerősödik az online környezet által kifejtett hatás a vásárlás döntési folyamatának első szakaszára, az igény felismerésére. Ez a jelenség főként azok körében figyelhető meg, akik többet használják az internetet és aktív szereplői az online társadalomnak. Az online társadalom és az online közösségek hasonlóan működnek, mint a hagyományosan értelmezett társadalom és közösségek, és sokszor nem is lehet őket különválasztani. Emellett azonban az online szférában fellelhető közösségek keretén belül felgyorsulnak az interakciós, kommunikációs folyamatok, ami a világháló tulajdonságainak köszönhető. Ezeket a tulajdonságokat kihasználva gyors „online szájreklámot" lehet generálni, mely akár az igények felismerésére vezethet bizonyos csoportokban. Ezért az online vásárlási környezetnek egyre nagyobb szerepe van a piaci szereplők közti viszonyok alakulásában (Demangeot–Broderick 2007). Az online szféra által a fogyasztói magatartásra generált hatás egyre inkább növekedni fog az internet elterjedésével, ami alkalmazkodásra és proaktív gondolkodásra készteti a kínálati oldal képviselőit.

Románia esetében probléma lehet az internetpenetráció alacsony szintje a többi európai országhoz képest (Ro – 54%, EU – 76% a háztartásokban). Romániában a 2012-es évig a lakosság közel fele még sosem használta az internetet. Az előzetes kutatások alapján kiderült, hogy Romániában még kezdeti stádiumban van az online vásárlás elfogadása. Az internetfelhasználók 11%-a vásárolt online egy 2012-es kutatást megelőző egy évben, míg az európai átlag 59%-a (Seybert 2012).

A városi lakosság körében ez az arány magasabb. Egy Gfk-felmérés (Gfk Románia 2011) szerint a városi lakosság 28%-a vallott úgy, hogy a kutatást megelőző egy évben vásárolt valamit online. A 18–24 éves korcsoportban a legmagasabb ez az arány (37%). A vásárlási listát az elektronikai termékek, háztartási gépek, telefonok vezetik (44%).

A jelenlegi kutatás a romániai magyar lakosság online fogyasztói magatartását vizsgálja. Arra keresi a választ, hogy az internethasználók miként viszonyulnak az online vásárlói környezethez, és milyen tényezők befolyásolják abban, hogy pozitív attitűdöt és magatartást tanúsítsanak az online vásárlások iránt.

Szakirodalmi áttekintés

Az információs korszak körvonalazódásával egyidejűleg számos tudományos munka és publikáció látott napvilágot, amelyek mélyrehatóan vizsgálják és tárgyalják az újonnan kialakult feltételek fogyasztókra, illetve a fogyasztási szokásukra gyakorolt hatását. Számos tanulmány kiemelt figyelmet fordít a kialakult szokások okainak felkutatására.

A különböző megoldásokkal jelentkező kínálat elfogadási szándékát a fogyasztói magatartást kutatók gyakran a TRA (Theory of Reasoned Action) és TPB (Theory of Planned Behavior) modellel kutatják. Az alapmodellt (Ajzen 1985) kiegészítik egyéb kontextusfüggő változóval (Javad et al. 2012; Kumar et al. 2005). A TRA modell legjelentősebb kiterjesztése az úgynevezett TAM-modell (Technology Acceptance Model), amely kifejezetten az új technológiák elfogadását és használati szándékát méri (Davis 1989). A modell szerint a használatot a használati szándék, azt pedig a használat iránti attitűd határozza meg. A haszná-

lat iránti attitűdöt az érzékelt hasznosság (perceived usefulness) és a használat érzékelt egyszerűsége (perceived ease of use) befolyásolja (Davis 1989). A TAM-modell kiterjesztésére számos kísérlet történt, újabb változók hozzáadásával. Ezek a változók széles spektrumot fednek le, a marketingmix és a fogyasztói készenléti állapot elemeit egyaránt beemelik a vizsgálatba.

A korábbi kutatások több tényezőt azonosítottak, melyek hatással vannak a fogyasztók online vásárlói magatartására. Az esetek többségében a tényezőket három csoportra lehet osztani, ezek a csoportok: a funkcionalitás tényezők, pszichológiai tényezők és a tartalom. A funkcionalitás magába foglalja a használhatóságot, mely a navigáció és keresés egyszerűségében tükröződik (Nah–Davis 2002), valamint az interaktivitást. A pszichológiai tényezők főként a bizalommal és az észlelt kockázattal kapcsolatosak. Az offline fogyasztókkal ellentétben az online fogyasztókat foglalkoztatják hitelkártyacsalásból és a nem megfelelő termékből származó kockázatok (Bhatnagar et al. 2000). A tartalom az esztétikára vonatkozó jellemzőket és a marketingmixet öleli fel. Nagy figyelmet kell fordítani az oldal esztétikai megjelenésére, mert sok esetben minősíti az értékesítőt, ugyanakkor az internethasználók többségének bizonyítékként szolgál az értékesítő és a weboldal hitelességéről. Kimutatták, hogy az észlelt kockázat és a használat észlelt egyszerűsége befolyásolja a fogyasztók attitűdjét az online vásárlással szemben (van der Heijden 2003), valamint az észlelt hasznosság a legerősebb előzménye az online vásárlás iránti attitűdnek (Ha–Stoel 2009).

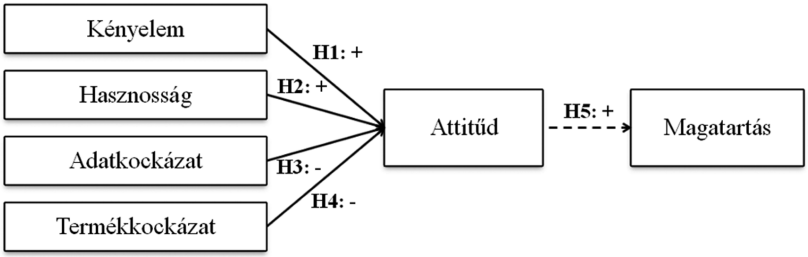
A technológia elfogadásának mértéke, a könnyű felhasználás és az online szféra hasznosnak való megítélése mind hozzájárul a bizalom kiépítéséhez. Azok az egyének, akik magasabb bizalmi szinttel rendelkeznek az internettel szemben, kedvező online magatartást fognak tanúsítani, nagyobb valószínűséggel válaszolnak pozitívan a marketingtevékenységekre (Urban et al. 2000). Online vásárlás esetén nagyon fontos, hogy az online értékesítő a megbízhatóság imázsával rendelkezzen (Rust et al. 2002). Meg kell jegyezni, hogy a bizalom fontossága egyénenként változhat annak függvényében, hogy az milyen gyakran vásárol (Chiou–Pan 2009). A gyakrabban vásárló egyének több időt töltenek az

interneten, mint a ritkábban vásárlók, és jobban megértik a potenciális veszélyeket (Gefen et al. 2003). Amennyiben könnyebben fel tudják mérni az online vásárlással kapcsolatos veszélyeket, segíthet a helyzet valós megítélésében, ami akár a bizalom kiépítéséhez vezethet bizonyos értékesítőkkel szemben. Ugyanakkor a bizalom segít lebontani a veszélyekkel és biztonsággal kapcsolatos félelmet, és bátorítja a fogyasztókat az online interakcióra (Salo–Karjaluoto 2007). Ezzel egy körforgás alakul ki, ugyanis a tájékozottság csökkenti az észlelt veszélyeket, ami hozzájárul a bizalom kialakulásához, a bizalom a maga módján tovább bontja a biztonsággal és aggodalmakkal kapcsolatos gátakat. A csökkentett aggodalmaknak köszönhetően nő az interakciók frekvenciája, mely a tapasztalatgyűjtésre ad lehetőséget, ezért a felhasználók egyre tájékozottabbak lesznek.

Az online magatartást, észlelt kockázatot és a bizalom szintjét nem kizárólag a fogyasztó tulajdonságai, tapasztalatai határozzák meg. Nagy jelentőséggel bírnak a vásárolni kívánt termék, illetve szolgáltatás jellemzői. A termék típusa is nagymértékben befolyásolja az online csatorna elfogadását (Hassanein–Head 2004). A vásárolni kívánt termékkel kapcsolatban észlelt kockázat szintje növekszik, hogyha technológiailag komplex, ha magas az ára, ha használata presztízzsel kapcsolatos igényeket elégít ki, vagy ha olyan termék, mely esetén fontos a tapintás (Bhatnagar et al. 2000).

A kockázat fontos szerepet játszik az online vásárlás elfogadásában és a szándéknak a vásárlásban való kifejezésében. Empirikus kutatások igazolták, hogy a kockázat csökkenti az interneten történő vásárlási hajlandóságot (San Martín–Camarero 2009). Faqih (2013) szerint a kockázat negatívan befolyásolja mind a használati szándékot, mind pedig az észlelt hasznosságot. A szakirodalom az online vásárlással kapcsolatban három fő kockázatforrást különít el: pénzügyi kockázat, termékkockázat és kényelmi kockázat (Forsythe et al. 2006). A pénzügyi kockázat vonatkozik a fizetett összeg elvesztésére, illetve a hitelkártya-használat nem biztonságos voltára. A termékkockázat a termék teljesítményjellemzőinek meg nem felelésére vonatkozik, a kényelmi kockázat a nehéz és időigényes rendszerkezelésből adódik (Javadi et al. 2012), és a termék-

kockázatról leválasztva, külön kézbesítési kockázatról is beszél. A termékkockázat és pénzügyi kockázat jelen van szinte minden online vásárlási szituációnál (Bhatnagar – Ghose 2004).

Forrás: saját kutatás.

1. ábra. A vizsgált modell

Az online vásárlás elfogadásának mértékeként a vásárlással szembeni attitűdöt választottuk, előzményeként pedig a kényelem, hasznosság, adatkockázat és termékkockázat észlelését állapítottuk meg. A kényelem a használat egyszerűségét összesíti, a hasznosság a pénzben és információban mérhető előnyöket foglalja magába, az adatkockázat a szakirodalom által pénzügyi kockázatként kezelt személyes adatok eltulajdonítása miatt érzett aggodalom, a termékkockázat pedig magába foglalja a leírásnak és észlelésnek való meg nem felelést, valamint a termékhez hozzá nem jutást. Az összefüggések vizsgálatára az alábbi hipotézisek szolgálnak.

H1: Az észlelt kényelem pozitívan hat az online vásárlás iránti attitűdre.

H2: Az észlelt hasznosság/előnyök pozitívan hatnak az online vásárlás iránti attitűdre.

H3: Az észlelt adatkockázat negatívan befolyásolja az online vásárlás iránti attitűdöt.

H4: Az észlelt termékkockázat negatívan befolyásolja az online vásárlás iránti attitűdöt.

H5: A különböző vásárlási gyakoriságot mutató fogyasztók vásárlás iránti attitűdje is szignifikánsan különbözik.

Kutatási és elemzési módszer

A jelenlegi kutatási eredmények a IV. Középiskolások Üzleti Tanácsadó Versenyének keretében kerültek összegyűjtésre. Az adatfelvétel kérdőív segítségével zajlott, személyes megkérdezéssel és online felület segítségével. Az adatok gyűjtésére 2013. február 12–22. között került sor. A vizsgált sokaságot a 13 három évnél idősebb romániai magyar lakosság képviselte. A 2011-es népszámlás adatai szerint Románia lakosságának 6,26%-át teszik ki a magyarok, ami 1 259 914 főt jelent, és többségük az erdélyi megyékben el. A mintavételi eljárás során két kvótakritériumot tartottak szem előtt, a nemek arányát és a korcsoportok arányát. Az adatgyűjtés során 1049 válasz gyűlt össze, ebből 1038 volt alkalmas elemzésre.

A válaszadók többsége, a vizsgált sokaságnak megfelelően, a romániai magyarlakta megyékből került ki. A válaszadók legnagyobb számban Kovászna (292), illetve Bihar (248) megyét nevezték meg lakhelynek, ezeket a megyéket követte Brassó (130), Hargita (128), Maros (65), Szilágy (59) és Kolozs (54) megye. A legkevesebben Fehér (42), Arad (7) és Szeben (1) megyéből válaszoltak, illetve volt 13 válaszadó, aki más megyét nevezett meg lakhelynek.

Kor szempontjából a 13–24 évesek korcsoportja képviselteti magát a legnagyobb arányban, a minta 41%-át teszik ki, őket követik a 35 év felettiek 30%-kal, és szorosan mögöttük a 25–35 éves korcsoport található 29%-kal. A fiatal korosztály felülreprezentációját a téma indokolta.

1. táblázat. A minta jellemzői

Nem szerinti eloszlás	
Férfi	50%
Nő	50%
Életkor szerinti eloszlás	
13–24	41%
25–34	29%
35 felett	30%

Foglalkozás szerinti eloszlás	
Tanuló/egyetemista	39%
Alkalmazott	45%
Vállalkozó	11%
Nem dolgozik	5%

Forrás: saját kutatás.

A nemek arányát illetően a nők és a férfiak fele-fele arányban oszlanak meg, a mintavétel folyamán egyik kvótakritérium a nemek aránya volt. Országos szinten a nemek eloszlása enyhén különbözik, ugyanis Románia stabil lakosságának az 51,35%-át a nők és 48,65%-át a férfiak teszik ki.

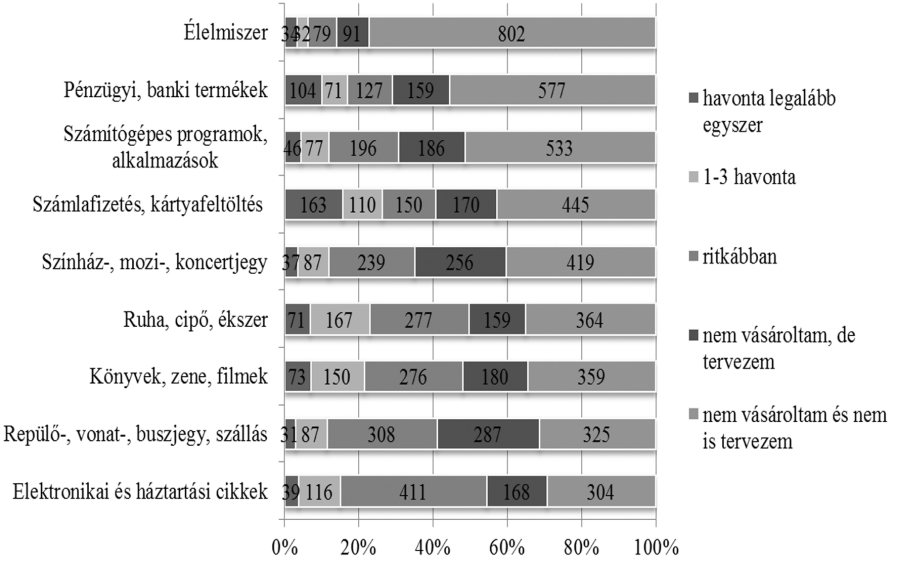
A válaszadók foglalkozás szerinti megoszlásában 45% alkalmazottként dolgozik. Országos szinten az aktív lakosságnak 67,3%-át teszik ki az alkalmazottak. Őket a tanulók és egyetemisták csoportja követi 39%-os aránnyal, és valószínűleg az egyetemisták körében találhatók olyan válaszadók is, akik dolgoznak. Majd a vállalkozók következnek 11%-kal. A munkanélküliség a minta szintjén 5%-os, ami az országos átlag alatt van, ugyanis a statisztikai hivatal szerint Romániában 2012-ben az átlagos munkanélküliség 5,6%-os volt.

Az online vásárlás iránti attitűdöt egy ötfokú Likert-skálával mértük. Az attitűd előzményeit, a kényelmet, hasznosságot, adat- és termékkockázatot látens változóként több, ötfokú Likert-skálán mért megfigyelt változóval jártuk körül. Faktorelemzés segítségével ellenőriztük a látens változók meglétét. Regresszióanalízissel vizsgáltuk az online vásárlás iránti attitűd és feltételezett előzményeinek kapcsolatát. Az attitűd-magatartás kapcsolatot ANOVA teszt segítségével végeztük. Az elemzéshez SPSS 19.0 programcsomagot használtunk.

Eredmények

Ami a fogyasztói magatartást illeti, a megkérdezettek több mint fele vásárolt már online elektronikai és háztartási cikkeket (2. ábra). A vásárlási gyakoriság függ a termék jellegétől és használatának időtartamától, ezért a gyakorisági kategóriák különböző módon értékelendők. A 2. ábrán látható, hogy a havi rendszerességgel vásárlók aránya a szolgáltatások számlafizetésénél és banki termékek/szolgáltatások igénybevételénél a legmagasabb, viszont összességében azoknak az aránya, akik online banki termékeket, szolgáltatásokat valaha is igényeltek, szinte a legalacsonyabb, illetve azok aránya a legmagasabb, akik egyáltalán nem tervezik azt. Élelmiszertermékek vásárlása (beleértve a készételrendelést) a legalacsonyabb. Bár országszerte kezdenek megjelenni az online élelmi-

szerboltok, az ezek által kínált előny (kényelem és időmegtakarítás) még szűk piaci réseket ér el. Emellett élelmiszerek esetében az online értékesítési csatorna elsősorban a nagyobb városokban értelmezhető.

Forrás: saját kutatás.

2. ábra. Online vásárlási gyakoriság

A kutatás arra kereste a választ, hogy a korábbi kutatások során vizsgált tényezők hogyan befolyásolják az online vásárlás iránti attitűdöt a romániai magyar lakosság körében, valamint hogy a vásárlás iránti attitűd hogyan tükröződik a kifejtett magatartásban. Az attitűdöt befolyásoló változók mérésére több skálát vettünk igénybe, annak érdekében, hogy megfelelő módon körül tudjuk határolni a vizsgált pszichológiai konstrukciókat. Tizenhárom megfigyelt változót vizsgáltunk, melyeket ötfokú Likert skálán mértünk.

Ezt követően főkomponens-faktorelemzési módszerrel (Varimax forgatással) vizsgáltuk a rejtett pszichológiai szerkezetek meglétét. A várakozásoktól kissé eltérően, a faktoranalízis eredményeként öt komponens különült el (2. táblázat). A termékkockázat komponenst az elemzés

2. táblázat. A vásárlási attitűdöt meghatározó tényezők faktorelemzése

Látens változók	Megfigyelt változók	Komponensek				
		1	2	3	4	5
Kényelem	Az online vásárlás kényelmes	.886				
	Az online vásárlással időt takaríthatunk meg	.869				
	Az online vásárlás hatékony módszer	.634				
Kézbesítési kockázat	Egyáltalán nem kapom meg a megrendelt terméket.		.878			
	Nem biztos, hogy megtalál a kiszállító.		.733			
	Nem azt a terméket kapom, amit rendeltem.		.718			
Hasznosság	Az online vásárlás során több információt kaphatunk.			.808		
	Az online vásárlás olcsóbb, mint a hagyományos.			.706		
	Az online vásárlás okos választás.			.677		
Adat-kocázat	Az adataimat kiszolgáltatják másoknak.				.900	
	Az adataimat ellopják és később visszaélnek vele.				.892	
Termék-kockázat	Bonyolult visszaküldeni a terméket, ha nem felel meg.					.867
	Nem tudom ellenőrizni a termék minőségét úgy, mint az üzletben.					.788

Forrás: saját kutatás.

kettéválasztotta, és egyértelműen megjelenik a Javadi et al. (2012) által külön tárgyalt kézbesítési kockázat. A termékkockázat komponensbe azok az elemek tartoznak, amelyek a vásárló által észlelt tehetetlenséget írják le (nem tudom ellenőrizni, bonyolult visszaküldeni), a kézbesítési kockázat komponensbe pedig a kereskedő/szállító hibájából bekövetkező veszteség tényezői kerültek. Így az elemzésbe öt komponens kerül a vásárlási attitűdöt meghatározó tényezőkként.

A komponensek elkülönítése után regressziós elemzéssel vizsgáltuk a modell összefüggéseit. A függő változó egy Likert skálával mért attitűd volt, a független változók pedig a faktorelemzés során létrehozott, összevont változók. Így kiküszöböltük a független változók autokorrelációját. Az elemzés eredménye azt bizonyítja, hogy az észlelt kényelem és hatékonyság pozitívan befolyásolja a fogyasztók online vásárlás iránti attitűdjét, az észlelt kockázatok pedig a várakozásnak megfelelően, negatívan. Minden kapcsolat statisztikailag szignifikáns. Meglepő azonban, hogy a kapcsolat erőssége az adatkockázat esetén a legalacsonyabb.

3. táblázat. Hipotézisek tesztelése

Modell	Nem standardizált együtthatók		Standardizált együtthatók	t-teszt	szig.	Hipotézisek
	B	Stnd. hiba	β			
Konstans	3.368	.039		86.221	.000	
Kényelem	.295	.039	.206	7.556	.000	H1 elfogadva
Kézbesítési kockázat	-.278	.039	-.194	-7.104	.000	
Hasznosság	.450	.039	.314	11.513	.000	H2 elfogadva
Adatkockázat	-.215	.039	-.150	-5.503	.000	H3 elfogadva
Termékkockázat	-.255	.039	-.178	-6.529	.000	H4 elfogadva
Függő változó: Attitűd (att)						

Forrás: saját kutatás.

Annak ellenére, hogy a modell áll, magyarázóereje alacsony (R^2=0,232). Modellünk nem vizsgálta a használati készség és készenléti állapot kérdését, ahogyan azt több szerző is tette (Kumar et al. 2005). Az online értékesítési csatornát nem használó fogyasztók véleménye számos más információ alapján alakulhat, és sok esetben szélsőséges megítélésekhez vezethet.

Az ötödik hipotézis vizsgálatára ANOVA tesztet használtunk. Azt vizsgáltuk, hogy az egyes vásárlási gyakorisági csoportok attitűdátlagai között van-e szignifikáns eltérés. Az elemzéshez a leggyakrabban vásárolt termékkategóriát választottuk, az elektronikai és háztartási cikkeket. A teszt eredménye azt mutatja, hogy akik nem vásároltak még és nem is tervezik a vásárlást, sokkal alacsonyabb attitűdértéket ($\overline{att}$=2.59, att ∈ [1;5]) mutatnak, mint azok, akik vásárolnak, illetve gyakrabban vásárolnak ($\overline{att}$=3.24; $\overline{att}$=3.72; $\overline{att}$=4.05; $\overline{att}$=4.15).

Következtetések

A kutatás rávilágított arra, hogy az online vásárlás elfogadásában jelentős szerepe van a vásárlási folyamat iránt kialakult attitűdnek. Korábbi kutatásokkal egyetértve (Javadi et al. 2012) és a TAM modell (Davis 1989) feltevéseit követve az attitűd és a vásárlási gyakoriság között statisztikailag szignifikáns a kapcsolat. A pozitív attitűd kialakítása

pedig az online kereskedők feladata is. Ha megértjük, hogy melyek azok a tényezők, amelyek a vásárlási/elfogadási készenléti állapotot befolyásolják, a marketing-erőfeszítések ezen tényezőkre irányíthatók. A kutatás bebizonyította, hogy az észlelt kényelem és hasznosság pozitívan befolyásolja az online értékesítési csatornák használatáról való fogyasztói vélekedést. Ezzel szemben a különböző észlelt kockázatok, úgymint a termékkockázat, a kézbesítési kockázat és az adatkockázat, negatívan hat az online értékesítési csatornák vonzalmára. A marketingszakemberek feladata ezeknek a kockázatoknak a csökkentése. A szakma erre az esetre garanciák, aktív ügyfélszolgálat, rendelés- és csomagkövetési szolgáltatások üzemeltetését javasolja (Constantinides 2004). Az online kereskedelem hatósági szabályozása is csökkentheti az észlelt kockázatot.

Irodalomjegyzék

Ajzen, I. 1985. From Intentions to Actions: A Theory of Planned Behavior. In: Kuhl, J. – Beckmann, J. (ed.): *Action Control – From intention to behavior*.). Springer-Verlag, 11–39

Bhatnagar, A. – Ghose, S. 2004. Segmenting consumers based on benefits and risks of internet shopping. *Journal of Business Reasearch*, 57 évf. 12. sz. 1352–1360.

Bhatnagar, A. – Misra, S. – Rao, R. H. 2000. On risk, convenience, and Internet shopping behavior. *Communications of the ACM*, 43. évf. 11. sz. 98–105.

Chiou, J. S. – Pan, L. Y. 2009. Antecedents of Internet retailing loyalty: Differences between heavy versus light shoppers. *Journal of Business Psychology*, 24. évf. 3. sz. 327–339.

Chiu, H.-C. – Hsieh, Y.-C. – Roan, J. – Tseng, K.-J. – Hsieh, J.-K. 2011. The challenge for multichannel services: Cross-channel free-riding behavior. *Electronic Commerce Research and Applications*, 10. évf. 268–277.

Constantinides, E. 2004. Influencing the online consumer's behavior: the Web Experience. *Internet Research*, 14. évf. 2. sz. 111–126.

Davis, F. D. 1989. Perceived usefulness, perceived ease of use, and

user acceptance of information technology. *MIS Qarterly*, 13. évf. 3. sz. 319–340.

Demangeot, C. – Broderick, A. J. 2007. Conceptualising consumer behaviour in online shopping environments. *International Journal of Retail & Distribution Management*, 35. évf. 11. sz. 878–894.

Faqih, K. M. 2013. Exploring the influence of perceived risk and internet self-efficacy on consumer online shopping intentions: Perspective of technology acceptance model. *International Management Review*, 9. évf. 1. sz. 67–77.

Farag, S. – Krizek, K. J. – Dijst, M. 2006. E-shopping and its Relationship with In-store Shopping: Empirical Evidence from the Netherlands and the USA.*Transport Reviews*, 26. évf. 1. sz. 43–61.

Forsythe, S. – Liu, C. – Shannon, D. – Gardner, L. C. 2006. Development of a scale to measure the perceived benefits and risks of online shopping. *Journal of Interactive Marketing*, 20. évf. 2. sz. 55–75.

Gefen, D. – Karahanna, E. – Straub. 2003. Trust and TAM in online shopping: an integrated model. *MIS Quarterely*, 27. évf. 1. sz. 51–90.

Ha, S. – Stoel, L. 2009. Consumer e-shopping acceptance: Antecedents in a technology acceptance model. *Journal of Business Research*, 62. évf. 565–571.

Hassanein, K. – Head, M. 2004. *The Influence of Product Type on Online Trust*. 17th Bled Electronic Commerce Conference eGlobal. https://domino.fov.uni-mb.si/proceedings.nsf.

Javadi, M. H. – Dolatabadi, H. R. – Nourbakhsh, M. – Poursaeedi, A. – Asadollahi, A. R. 2012. An Analysis of Factors Affecting on Online Shopping Behavior of Consumers. *International Journal of Marketing Studies*, 4. évf. 5. sz. 81–98.

Kumar, N. – Lang, K. R. – Peng, Q. 2005. Consumer search behavior in online shopping environments. *E-Service Journal*, 3. évf. 87–102.

Nah, F. – Davis, S. 2002. HCI Research issues in e-commerce. *The Journal of Electronic Commerce*, 3. évf. 3. sz. 98–113.

Rust, R. T. – Kannan, P. K. – Peng, N. 2002. The customer economics of internet privacy. *Journal of Academy of Marketing Science*, 30. évf. 4. sz. 455–464.

Salo, J. – Karjaluoto, H. 2007. A conceptual model of trust in the online environment. *Online Information Review*, 31. évf. 5. sz. 604–621.

San Martín, S. – Camarero, C. 2009. How perceived risk affects online buying. *Online Information Review*, 33. évf. 4. sz. 629–654.

Sendy, F. – Krizek, K. J. – Dijst, M. 2006. E-shopping and its Relationship with In-store Shopping: Empirical Evidence from the Netherlands and the USA. *Transport Reviews*, 26. évf. 1. sz. 43–61.

Seybert, H. 2012. *Statistics in focus*. Letöltés dátuma: 2013. October 20, forrás: Eurostat: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-12-050/EN/KS-SF-12-050-EN.PDF

Urban, G. – Sultan, F. – Qualls, W. 2000. Palcing trust at the center of your internet strategy. Forrás: *Sloan Management Review*: http://sloanreview.mit.edu/article/placing-trust-at-the-center-of-your-internet-strategy/

van der Heijden, H. 2003. Factors influencing the usage of websites: The case of a generic portal in The Netherlands. *Information & Management*, 40. évf. 6. sz. 541–549.

*** Institutul Naţional de Statistică. 2013. România în cifre. http://www.insse.ro/cms/files/publicatii/Romania%20in%20cifre%202013_ro.pdf

*** *Gfk-Romania*. 2011. December 11. Aproape 30% dintre internauţi cumpără online. Letöltés dátuma: 2013. August 2, forrás: http://www.gfk-ro.com:
http://www.gfk-ro.com/public_relations/press/multiple_pg/009110/index.ro.html

Erdélyi személyiségek emléknapjai 2014-ben és munkásságuk jelentősége az erdélyi magyar gazdasági kultúrában (1. rész)

Szerkesztette SOMAI JÓZSEF

Gidófalvy István (1859. január 25. –1921. január 10.)[1]
(születésének 155. évfordulójára)

Gidófalvy István az egyik legtermékenyebb magyar szövetkezeti tanulmányíró és szervező volt, nevéhez több száz erdélyi magyar szövetkezet megalakulása köthető. Aktív szövetkezetszervezői tevékenységét királyi közjegyzői munkássága idejében fejtette ki Maros-Torda és Kolozs vármegyében. Fő partnerei voltak a Pest megyei Hitelszövetkezet vezetői: gróf Károlyi Sándor, Hajós József, György Endre, Erdélyben pedig gróf Bethlen István és Szász Domokos református püspök. Kortársa volt még Ürmösi József unitárius, Karl Wolff szász, illetve Vasile Osvadă román szövetkezeti szervezőknek. Gidófalvy választmányi tagja volt az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesületnek (EMKE), 1897-től 200 koronás alapító tagja, illetve az Erdélyi Gazdasági Egyletnek (EGE) alakulásától (1876) a Művelődési és Közgazdasági Egylet központi pénztárnoka, valamint az Erdélyi Kárpát Egyesületnek (EKE) megalakulásától kezdődően tagja, később választmányi tagja. Szintén tagja 1897-től az Erdélyi Múzeum Egyletnek (EME), igazgatósági tagja az Országos Központi Hitelszövetkezetnek. Részt vett 1886-ban az EMKE közgazdasági szakosztályának szövetkezeti alapszabály-terjesztési propagandájában, valamint a Pest megyei Hitelszövetkezet 1891-es erdélyi körútjának szervezésében, és az 1895-ös marosvásárhelyi országos szövetkezeti kongresszus szervezésében. 1897-ben az EGE égisze alatt regionális szövetkezeti kirendeltséget próbált alapítani Kolozsvár székhellyel. Aktí-

[1] Hunyadi Attila: Gidófalvy István. In: Somai (szerk.): *Szövetkezetek Erdélyben és Európában*. RMKT, 2007.

van részt vett a tusnádi Székely Kongresszuson 1902-ben. Gidófalvy érdeme, hogy a fennálló intézményes kereteket bővítve próbálta a szociális és gazdasági jólétet meghonosítani. Ilyen intézmény volt az egyház (a Görgényi Református Egyházmegye, valamint Szász Domokos erdélyi református püspök támogatását nyerte el a szövetkezetek támogatására 1894-ben, később pedig, 1908–1921 között, a református egyház főgondnokaként a kolozsvári-hóstáti földészek szövetkezését támogatta), a közigazgatás (közjegyzői praxisa idején szervezte a szövetkezeteket, kiszállásokat, alakuló közgyűléseket), valamint a kulturális és gazdasági érdekvédelmi szervezetek működése (EMKE, EGE stb).

A századforduló személyiségeihez hasonlóan, a fenti közéleti tagságokon és tevékenységen kívül Gidófalvy István a szabadkőműves páholynak is tagja volt, politikai szinten pedig a Szabadelvű Pártnak. A kolozsvári törvényhatóság tagjaként városfejlesztési és szociálpolitikai tervezeteket fogalmazott és adott ki. A Protestáns Teológia gondnokaként (1903–1908), valamint kolozsvári királyi közjegyzőként a kolozsvári Ferencz József Tudományegyetem keretében alakult iskolaszövetkezet alapszabály-tervezetét is kidolgozta és kiadta.

Munkássága során felfigyelt az erdélyi románok és szászok vívmányaira, a kölcsönösen alkalmazható nemzetiségi szövetkezeti modellekre. Véleményt nyilvánított a kivándorlás, iparosítás és telepítés kérdésében is. Nagy Zoltán egyetemi tanár, szövetkezeti szakember szerint Gidófalvy közel 400 szövetkezet alakításában vett részt személyesen, írásai, beszédei révén pedig nagy hatást gyakorolt az erdélyi magyar közéletre és közgazdasági gondolkodásra. Korának szövetkezeti szervező típusát szemléletesen rajzolta meg később az író Bánffy Miklós trilógiájában, Abády Bálint karakterében.

Gidófalvy István fontosabb írásai: *Tegyünk a népért*. Szövetkezés, 1892. III. évf. 1. sz. 10–12; *Miért volt szükséges, hogy az erdélyi részekben az „Erdélyi Gazdasági Egylet" a szövetkezeti mozgalom vezetését kezébe vegye? Hogyan alapítsunk hitelszövetkezetet?* Erdélyi Gazda, 1897, XXIX. évf. 2. sz. Kny.; *A székely akció és a hitelszövetkezetek*. Budapest, 1902. *A középiskola gazdasági és szociális feladata*. Magyar Gazdák Szemléje, 1904. 286–293; *Hogyan lettem én szocziálistává?* Budapest,

1906. *A községi takarékpénztárak mint városaink fejlődésének tényezői.* Budapest, 1909. *Gondolatok a szövetkezeti eszme köréből.* Kolozsvár, é. n. (1912?) *A magyar pap és tanító szociális kötelességei* (Társszerző: Schulz Józsefné). Kolozsvár, 1912. *Kolozsvár és társadalmának szociális kötelességeiről*. Kolozsvár, 1913.

Dr. Gidófalvy Istvánról szóló írások: Fekete György: *Dr. Gidófalvy István*. Szövetkezés, 1938. 524–525; Kelemen Lajos: *Dr. Gidófalvy István*. Szerk. Sas Péter. Kolozsvár, 2002.[2]

Kozma Ferenc (1844. február 17. – 1920. május 12.)
(születésének 170. évfordulójára)

Csekefalván született, pedagógus, művelődésszervező, publicista, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja. Gyakorlati pedagógusi munkásságával és közéleti, publicisztikai tevékenységével egyaránt szűkebb pátriája, a Székelyföld és Erdély tanügyének és közművelődésének előmozdítója volt, 1894-ben pedig királyi tanácsosi címet kapott. Székely kisnemesi családban született, apai ági felmenői több generáción keresztül az Erdélyi Unitárius Egyház lelkészei voltak, apja Homoródkarácsonyfalván és Csekefalván teljesített szolgálatot. Középiskolai tanulmányait 1860-ig a székelykeresztúri, majd a kolozsvári unitárius gimnáziumban végezte, 1863-tól pedig a kolozsvári teológiai tanfolyamot, s végül 1867-ben szerezte meg lelkészi oklevelét. Időközben egy éven keresztül a város szabadságon lévő unitárius lelkészét helyettesítette hivatalában, teológiai, filozófiai és pedagógiai tanulmányokat folytatott. Az 1867–69 közötti esztendőkben Jéna, Heidelberg, Zürich egyetemein folytatott bölcseleti és pedagógiai tanulmányokat, ez idő alatt beutazta a Német Birodalom és Svájc fontosabb vidékeit.

Hazajövetele után sikertelenül pályázta meg a kolozsvári unitárius egyházközség lelkészi hivatalának állását, így 1869-ben a székelykeresztúri unitárius gimnáziumban helyezkedett el mint a német és görög nyelv, valamint a klasszika-filológia tanára. 1870-től az akkor létesített

[2] I. m. 418–419.

székelykeresztúri Magyar Királyi Állami Tanítóképző Intézet tanáraként oktatott magyar irodalmat, történelmet és földrajzot. 1873-ban a tanítóképző igazgatójává nevezték ki, s 1886-ig vezette az intézményt, egyúttal a pedagógia tanára volt. 1886-tól 1904-ig Kolozs vármegye tanfelügyelőjeként tevékenykedett, ezzel párhuzamosan, 1892-től, a kolozsvári unitárius gimnázium felügyelő gondnoka is volt. Ekkor a kolozsvári papi és egy székelykeresztúri tanári állás megüresedésével hazahívták. Csak a székelykeresztúri állást sikerült elfoglalnia. Itt, mint a gimnázium rendes tanára, görögöt, németet, görög és római régiségeket tanított. 1870-től az akkor induló tanítóképzőben tanított pedagógiát. Itt 1886-ig dolgozott. Közben megnősült. Házasságából hét gyermek született. Néptanító egyesületet alapított, melynek kezdetben titkára, később pedig elnöke volt.

Kozma Ferencet *A Székelyföld közgazdasági és közmívelődési állapotáért* című munkájáért választotta levelező tagjává a Magyar Tudományos Akadémia 1880. május 20-án. Székfoglaló előadására 1882. május 8-án került sor.

Élénk publikációs tevékenysége nyomán számtalan tanügyi cikke jelent meg, többek között a *Keresztény Magvető*, a *Család és Iskola*, illetve a *Kolozsvár* című folyóiratokban. Pedagógusi hivatásával párhuzamosan szerteágazó közéleti-közművelődési tevékenységet fejtett ki, hozzájárult több kisdedóvó, iskola, gyermekotthon és menhely létesítéséhez. Szervezőmunkájának köszönhetően 1873-ban megnyílt az első székelykeresztúri önsegélyező népbank, s közreműködött a város néptanítóit – felekezeti hovatartozásra való tekintet nélkül – egyesítő első társaság létrehozásában. Részt vett a tordai Első Magyar Kulturális Egyesület, a kolozsvári székhelyű Erdélyi Múzeum-Egyesület és Erdélyi Irodalmi Társaság, a Székely Történelmi Pályadíj Alap, a Székely Mívelődési és Közgazdasági Egyesület és több jótékonysági intézmény munkájában.

Kivette a részét felekezete és egyháza közművelődési tevékenységéből is. Első alelnöke volt az 1885-ben Kolozsváron alakult unitárius Dávid Ferenc Egyletnek.

Közművelődési viszonyaink javításáért nem pusztán közéleti em-

berként, de publicistaként is sokat tett ilyen tárgyú írásaival. Pályadíjat nyert a Székelyföld gazdasági és kulturális felemelkedésének lehetőségeit számba vevő, 1879-ben nyomtatásban is megjelent munkájával *(A Székelyföld közgazdasági és közmívelődési állapota),* amelyben a régió felzárkóztatását szem előtt tartva javító célzatú ajánlásokat tett a földbirtok-politika, a mezőgazdaság, az ipar, a kereskedelem, az oktatás- és a művelődésügy megreformálására. Tagadhatatlanul ez a legjelentősebb munkája, melyet „A Székely Mívelődési és Közgazdasági Egyesület" pályázati felhívására készített el. Az egyesületet 1874. március 8-án hozták létre, a Székelyföld égetőbb bajainak megismerésére és orvoslására. A Székelyföld gazdasági felemelésének a híve. Az ipar fejlesztésének a fontosságát munkájában indokolja. A bányaipar keretén belül foglalkozott a parajdi sóbányával, melynek termelését és fejlesztési lehetőségeit összehasonlította a többi erdélyi sóbánya potenciáljával, fejlettségi szintjével. A rézbányák bemutatásánál főleg a balánbányai kitermelési egységre szorítkozott. Külön foglalkozott a székelyföldi vasbányákkal és a barnaszénbányákkal. A gyáripar keretében részletesen kitért a szesziparra, a söriparra, a malomiparra, a gyufagyártásra, az üveggyártásra, a tégla- és cserépgyártásra és a fonóiparra.

Népszerűsítő munkássága szintén jelentős volt, tanulmányok formájában írta meg az Erdélyi Unitárius Egyház nagy alakjainak életrajzát, s nevéhez fűződik Brassai Sámuel életművének népszerűsítése is. Szempontokat jelöl meg a természeti és művészeti szép egymáshoz való viszonyulását és az esztétikai gyönyör alanyi természetét illetően. Brassai Sámuel egyetemes szellemének egyik jellemző vonása, hogy lelkében az egzakt tudományok mellett előkelő helyet foglal el a költészet és a székely mitológia. Szerinte Brassai Sámuel az esztétikát bölcseleti alapra helyezi.

Fontosabb munkái*: A kolozsvári unitarium collegium ifjúsága olvasó és irodalmi körének múltja.* Kolozsvár, 1867; *Temetési alapigék: Az ó- és új testamentumból összeszedegette Kozma Mihály.* Szerk. Kozma Ferenc. Kolozsvár, Stein, 1875; *Kozma Gergely unitárius pap és esperes életirata.* Kolozsvár, Papp, 1876. *A Székelyföld közgazdasági és közmívelődési állapota.* Budapest, Franklin, 1879. Hasonmás kiadás: Csíkszereda, Státus,

2008; *Mythologiai elemek a székely népköltészet- és népéletben.* Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1882. (Akadémiai székfoglalója); *Emlékbeszéd Fabritius Károly lev. tag fölött.* Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1883; *Brassai Sámuel mint aesthetikus és műkritikus.* Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1890; *A lelkészi hivatás jelentősége egyházi, vallási és nemzeti szempontból.* Budapest, 1896.

Pap István (1915. február 23. – 1994. február 5.)[3]
(halálának 20. évfordulójára)

Erdélyi magyar agrármérnök, agrárgazdasági szakíró. Az elemi iskolát Alsóboldogfalván végezte, majd a székelykeresztúri Unitárius Gimnáziumban érettségizett 1931-ben. Ezután beiratkozott a kolozsvári I. Ferdinánd Király Egyetem matematika szakára. Itt tanult négy évet 1936-ig, majd 1938-ban jelentkezett a kolozsvári Mezőgazdasági Főiskolára, ahol 1941-ben megszerezte a hároméves szakmai oklevelet, ugyanitt két évig (1941–1942-ben) tanársegédként működött. 1942-től már adjunktus a gyakorlati tanszéken és a tangazdaság vezetője, amelyet frontszolgálat és hadifogság szakított félbe. 1944 nyarán mozgósították és zászlósi rangba frontszolgálatra küldték Szeretfalvára. Időközben lábfájdalmai miatt beutalták a kolozsvári katonakórházba, s visszavonuláskor a kórházat is nyugat felé menekítették. A háború végén fogságba esett, a focşani-i gyűjtőtáborban került, ahonnan a zord Szibériába vitték, a fogolytáborból valószínűleg 1948. május végén vagy június elején indulhattak haza, s június 28-án ért Alsóboldogfalvára.

1952-től nyugalomba vonulásáig (1975) előadótanár a kolozsvári Mezőgazdasági Főiskolán. A magyar kar felszámolása után román nyelven tartotta előadásait. A diktatúra bukását követő időszakban az újjáalakuló Romániai Magyar Gazdák Egyesülete (a volt EMGE) tiszteletbeli

[3] *Romániai magyar irodalmi lexikon: Szépirodalom, közírás, tudományos irodalom, művelődés IV. (N–R)*. Főszerk. Dávid Gyula, Kriterion, Kolozsvár; Farkas Zoltán: Pap István életútja és munkássága. In: *Az erdélyi magyar gazdasági gondolkodás múltjából,* I. kötet. Kolozsvár, 2011, 153–167.

elnöke, a Magyar Tudományos Akadémia külső tagja, A mezőgazdasági tudományok doktora.

A rendszerváltás után az EMGE utódaként megalakult Romániai Magyar Gazdák Egyesülete (RMGE, 1990. március 25.) a sok jó ötlettel szolgáló dr. Pap Istvánt, szakmai tudása és gazdag tapasztalata elismerése jeléül, az 1990. május 5-i közgyűlésen tiszteletbeli elnökévé választotta. Részt vállalt az újraalakult szervezet (RMGE) programjának kidolgozásában is. A mezőgazdaság minden ágazatára vonatkozó elemzés alapján előterjesztett javaslataival próbálta segíteni az egyesület tevékenységét. Részt vállalt az újraindított *Erdélyi Gazda* profiljának kialakításában, az ezüst- és aranykalászos tanfolyamok újraindításában, valamint 1994-ben az illyefalvi LAM alapítvány által szervezett gazdatanfolyam megszervezésében, tantervének előkészítésében, illetve az előadás-sorozat megtartásában.

Első írása az EMGE naptárában jelent meg (1943). A gyakorlati tanszéken tevékenykedő tanársegédként és adjunktusként az üzemszervezés, nyilvántartás és könyvelés tárgykörébe vezette be diákjait. A mezőgazdasági gépesítési tanszéken mezőgazdasági géptant adott elő, az állattenyésztési tanszéken pedig a mezőgazdasági állattant, takarmányozástant, a háziállatok bonctanát, haltenyésztést, vadgazdaságtant, selyemhernyó-tenyésztést és méhészetet, kisállattenyésztést, járványtani és parazitológiai alapismereteket. Egyéni kutatásai főként a külföldről behozott háziállatfajták tulajdonságainak alakulására, hozamképességük megállapítására, a hozamok fokozására irányultak. Foglalkozott a gépi fejés lehetőségeivel, valamint a szarvasmarha-szelekcióval; ez a tárgya doktori értekezésének is.

Tudományos vizsgálódásainak eredményét szaktanulmányokban dolgozta fel, 40 tudományos dolgozatot írt (11 tanulmánya román nyelven is megjelent). Doktori értekezése: *Adalékok az Erdélyben tenyésztett szarvasmarha-fajták szelekciós paramétereinek ismeretéhez* (1972); 427 oldal, melyből, kivonat formájában, 70 oldalt nyomtatásban is megjelentetett. Kéziratban maradt fenn egy másik igen fontos munkája, amelyet az oktatás területén használt fel: *A szarvasmarha-tenyésztés ökonómiája* (kb. 800 oldal).

Magyar nyelven közölt tudományos ismeretterjesztő írásainak száma meghaladja az ezret. A *Romániai Magyar Szó*, *Előre*, *Falvak Dolgozó Népe*, *Ifjúmunkás*, *Brassói Lapok*, *A Hét*, *Művelődés*, *Korunk* munkatársa, de írásai megjelennek a *Falvak Népe*, *Igazság*, *Hargita Megyei Tükör*, *Marosvásárhelyi Vörös Zászló*, *Nagyváradi Napló*, *Aradi Vörös Zászló*, *Szabadság*, *Dolgozó Nő*, *Családi Tükör*, *Aranyosvidék* stb. lapokban is.

Évtizedeken át cselekvő részese a Mezőgazdasági és Erdészeti Könyvkiadó (későbbi nevén Ceres) kolozsvári műhelyének. *Az agronómus kézikönyve* (1954) szerkesztőbizottságának tagja, a kéziratban maradt, illetve a *Falvak Dolgozó Népe*ben a nyolcvanas évek végén A–F címszavaival részben megjelent *Mezőgazdasági kislexikon* egyik szerzője. 1993-ban bekapcsolódott az újrainduló *Erdélyi Gazda* szerkesztésébe is. A kolozsvári rádió mezőgazdasági műsorának állandó előadója, s a bukaresti TV magyar nyelvű műsorában *Dálnokról jelentem* címmel forgatott sorozatot, amelyben bemutatta a háromszéki település mezőgazdasági termelésének gondjait.

Szintén a rendszerváltás után több elemzést, fejtegetést és javaslatot írt, íme egy pár ezzel kapcsolatos téma: 1990. január 21-én 12 oldalon megfogalmazta elgondolásait Románia mezőgazdasági termelésének átrendezésével kapcsolatban; értekezett a privatizálásról; szorgalmazta a vidéki turizmus beindítását, az állattenyésztés fellendítését, elemezte és kitartóan ellenezte a falurombolást; tanterveket készített, előadásokat tartott; szükségesnek tartotta a szakkönyvkiadás újraindítását.

A továbbiakban felsorolunk néhány címet dolgozataiból: *Mitől őszül a gazda – a számítástól* (RMGE Évkönyv 1991); *Unele probleme sociale ale reformei grave actuale* (Az időszerű nehéz reform egyes szociális problémái. 1991. ápr. 4. 102–104; Alb Kiadó, Bukarest); *Szeretem a gépet ha olcsón dolgozik*. Falvak Népe, 1991. szept. 21; *Időtényező a mezőgazdasági termelésben*. 1992. nov. 16.

Pap István ellenezte és bírálta a földtörvényt is: *Az új földtörvénnyel kapcsolatos néhány agrártársadalmi probléma Romániában* (1992. ápr. 11.); *Turisztikai műszaki szervezet* (1992. jan. 6.), román és német nyelven is; *Semmiről indulni*. RMGE Évkönyv 1995. 101–104, az Erdélyi Gazda kiadása, Kolozsvár, 1995); *Üzemgazdasági alapfogalmak* (1993. dec. 16.).

Önálló munkái: *Pillangós virágú növények szerepe a szántóföldi termesztésben* (1943); *A gabonafélék ápolása* (1951); *A kalászos növények ápolása* (1951); *A kapásnövények ápolása* (1951); *Búzatermesztők könyve* (Szopos Andrással, 1953); *Az agronómus kézikönyve* (társszerzőkkel, 1954); *Sertéshizlalás* (1956); *Állattenyésztési tanácsadó* (1959, 1964); *Házinyúl- és szárnyastenyésztés* (1960); *Hagyomány és korszerűség a gazdálkodásban* (1985, 1995); *Háztáji állattartás* (1989). Külön figyelmet érdemel Nagy Miklóssal közösen írt két könyvük: az 1956-ban kiadott *Háziállatok takarmányozása* (még két kiadást megért 1961-ben és 1972-ben), illetve az 1957-ben megjelent *Bivalytenyésztés*, mely igen jó példa két kiváló szakember összefogására.

Szász Pál (1881. május 11.–1954. január 4.)[4]
(halálának 60. évfordulójára)

Mezőgazdasági szakíró. Középiskolai tanulmányait a nagyenyedi Bethlen-kollégiumban kezdte, az utolsó két osztályt pedig a nagyszebeni német középiskolában fejezte be. A kolozsvári I. Ferenc József Tudományegyetemen szerzett jogi doktorátust. 1910-től a magyar parlamentben a magyarigeni választókerület országgyűlési képviselője volt, Tisza István legközvetlenebb munkatársai közé tartozott. A világháború kitörése után önként vonult be katonának, többször is kitüntették, IV. Károly, az utolsó magyar király az Aranysarkantyús Vitézi Rend lovagjává ütötte. A 20-as évektől az erdélyi magyar kisebbségpolitikai élet szereplője: a Magyar Párt Alsó-Fehér megyei tagozatának elnöke, 1933-ban egykori iskolája, a Bethlen-kollégium főgondnokává választják. Javasolja, hogy a többi felekezet példáját követve, a kollégium létesítsen gazdasági iskolát. Ennek a kezdeményezésnek a nyomán alakult a csombordi mezőgazdasági iskola. 1936-ban megválasztották az Erdélyi Magyar Gazdasági Egylet (EMGE) elnökévé, s vezetése alatt a szövetség nemcsak

[4] *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon*. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest–Kolozsvár, 2010, 376–377; Farkas Zoltán: Szász Pál, az EGE vezéralakja. In: *Az erdélyi magyar gazdasági gondolkodás múltjából.* RMKT, Kolozsvár, 2001, 257–274.

jelentős gazdasági tényezővé, hanem a kisgazdák tömeges érdekvédelmi szervezetévé is vált. Szükség esetén az egyesület lapjában, az *Erdélyi Gazdá*ban vezércikkben fordult olvasóihoz. 13 oldalas gazdasági memoranduma (1938. április 27.) a megkülönböztetés, a nyelvhasználat, a munkavállalás, az adóügy kisebbségeket érintő kérdéseit veti fel, majd részletesen kitér a magyarságnak a pénzügyintézetek igazgatótanácsaiból történő kirekesztésére. Kéri, hogy az EMGE képviseltethesse magát a mezőgazdasági intézményekben, követeli a közbirtokosság és a Csíki Magánjavak visszaállítását, továbbá hogy kereskedelmi és ipari téren biztosítva legyen a hatékony érdekvédelem. Kitér a közszállítás és a szövetkezetek kérdéseire is.

A királyi diktatúra bevezetése után, 1938-ban létrehozott Nemzeti Újjászületési Front magyar alosztályának vezető testületében Bánffy Miklós munkatársa, a Magyar Népközösség gazdasági osztályának vezetője. 1938 végén II. Károly király dekrétuma a magyarság képviseletében szenátorrá nevezi ki.

A bécsi döntés után ő szervezte meg az EMGE dél-erdélyi központját, s ennek vezetőjeként, valamint a dél-erdélyi református egyházkerület főgondnokaként jelentős szerepet játszott a Romániában maradt kisebbségi magyarság érdekvédelme terén. Az 1940 őszén megszűnt *Brassói Lapok*tól Kacsó Sándor az ő támogatásával települt át Nagyenyedre, s lett szerkesztője az *Erdélyi Gazdá*nak, amely a címében foglalt tárgykört messze meghaladó tartalommal a dél-erdélyi magyarság sokoldalú szellemi igényeinek kielégítését vállalta fel. 1945-ben dr. Szász Pál, Kolozsvárra érkezése után, kapcsolatba lép Kurkó Gyárfással, az MNSZ elnökével, és megegyeznek abban, hogy az EMGE maradjon önálló szervezet, és biztosítsák működésének politikai feltételeit. Az *Erdélyi Gazda* újra megjelenik. 1946 januárjában már több mint tíz faluban beindultak az EMGE-tanfolyamok. Komoly erőfeszítések árán az EMGE talpra állt, és folytatta áldásos tevékenységét.

1947 tavaszán az *Igazság*ban megjelentetett írása az elvtelen magyar egységet támadja, és arra figyelmeztet, hogy ismét a kiszipolyozó földesurak, bankárok és a falu uzsorásai akarják megkaparintani a hatalmat. Ezek után, a pártközpont utasítására, lejáratő sajtóhadjárat indul a

magyar intézmények és azok vezetői ellen, így Szász Pál ellen is, aki ezek hatására lemond. Kacsó Sándorral, annak kommunista nézetei miatt, mindenféle kapcsolatot megszakít.

Az *Igazság* 1947. július 7-i beszámolójának címe: *Tisztogatás az EMGE vezetői között.* A lap közli, hogy a „közvélemény nyomására" lemondott Szász Pál és Szász István, a dolgozó magyar földművesek „árulói".

Szász Pál visszavonul gáldtői birtokára, azonban itt is zaklatják. 1949. március 2-án birtokát elkobozzák, családjával együtt Gyulafehérvárra, kényszerlakhelyre szállítják. 1946 áprilisában aláírója volt annak a Márton Áron kezdeményezte nyilatkozatnak, amely a küszöbön álló béketárgyalások előtt az erdélyi magyarság álláspontját fogalmazta meg. Az „elvtelen magyar egység" elleni harc meghirdetése után éles támadások indultak ellene. Koholt vádak alapján letartóztatják az úgynevezett Márton Áron-perben. A demokratikus kormány elleni összeesküvés és hazaárulás miatt elítélik, és 10 évi börtönt, 10 év politikai jogaitól való eltiltást rónak ki, valamint elkobozzák vagyonát és 10 000 lejes perköltség kifizetésére kötelezik.

Sokáig nem bírta az Ocnele Mari-i sóbányában végzett nehéz munkát, 1954-ben súlyos fogságában, tüdőgyulladásban hunyt el.

Méltatói: Tavaszy Sándor: *Sz. P.* Pásztortűz 1936. 199, Kacsó Sándor: *Nehéz szagú iszap fölött. Önéletrajzi visszaemlékezések.* III. Bp. 1985; Vita Zsigmond: *Az Erdélyi Gazda szerkesztője.* Utunk, 1981/8; uo.: *Sz. P. emlékezete.* Romániai Magyar Szó 1994. okt. 29–30.; uo: *A kezdeményező.* In: *Volt egyszer egy iskola. Csombordi emlékkönyv.* Déva 1996. 17–20; Benkő Samu: *Az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület nagy korszaka és Szász Pál szervező talentuma.* Magyar Közélet 1998/11, 12; Hunyadi Attila: *Romániai magyar gazdaságpolitika. 1918–1940.* Magyar Kisebbség 2000/2.; Andreea Andreescu–Lucian Nastasă–Andrea Varga: *Maghiarii din România. 1945–1955.* Kv. 2002. 246–249, 272–273; Bárdi Nándor: *Az Erdélyi Párt és a regionális politika.* Magyar Kisebbség 2003/3.

A Matematikai közgazdaságtan I–II. könyv[1] genézise: ahogy a szerző látja

ZALAI ERNŐ[2]

Aki követte munkásságomat és korábbi könyveimet, könnyen felismerheti, hogy a nemrég megjelent kétkötetes könyvem[3] alapvetően az elmúlt 40 éves oktatási és kutatási érdeklődésem és eredményeim összegzése. Összegzése és kiteljesítése, hangsúlyozom, és nem azok összevonása, egybekötése. A 40 év alatt nemcsak bővült a tárgyalt témák köre és nőtt az elemzés mélysége, de sokat változott a matematikai közgazdaságtan szerepéről, fontosságáról és relevanciájáról alkotott felfogásom is. A könyveim sorozata ezt a változást is tükrözi. Ennek a történeti folyamatnak az áttekintése jobb megvilágításba helyezi jelen könyv tartalmát is. De előtte röviden szólni kell a címben szereplő diszciplína mibenlétéről és kialakulásáról.

Bár már korábban is számos kísérlet történt a matematika közgazdasági alkalmazására, csak az 1950-es években kezdett meghonosodni a matematikai közgazdaságtan megnevezés a matematikai formanyelv és eszközök segítségével megfogalmazott közgazdasági elméletek, modellek és elemzések összességének mint önálló szakterületnek a megjelölésére. Elsők között a Lange–McIntyre–Yntema (1942) és az Allen (1956) könyvek címében jelent meg maga a kifejezés, a *Handbook of Mathematical Economics* 1981–91 között kiadott négy kötete foglalta össze, és ez-

[1] Zalai Ernő 2011. *Matematikai közgazdaságtan I.* Általános egyensúlyi modellek és mikroökonómiai elemzések. Akadémiai Kiadó, Budapest, 660 oldal.

Zalai Ernő 2012. *Matematikai közgazdaságtan II.* Többszektoros modellek és makrogazdasági elemzések. Akadémiai Kiadó, Budapest, 760 oldal.

[2] Tanszékvezető egyetemi tanár, Budapesti Corvinus Egyetem, Közgazdaságtudományi Kar, Matematikai Közgazdaságtan és Gazdaságelemzés Tanszék.

[3] A szerző jóvoltából a kötetek megtalálhatóak a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Közgazdaság- és Gazdálkodástudományi Magyar Intézetének könyvtárában, illetve az RMKT-könyvtárban (szerk. megj.)

zel mintegy definiálta is ennek a tudományterületnek a főbb részterületeit.

A szerteágazó tematika folytán nem véletlen, hogy Allen (1956) és Takayama (1985) kiváló könyvein, illetve Debreu gyűjteményes kötetén kívül kevés könyv jelent meg *Mathematical Economics* cím alatt. A témában írt könyvek rendszerint egy-egy területre összpontosítanak, és ez a részterület jelenik meg a könyv címében is. Az sem véletlen, hogy a könyvek többsége a matematikára helyezi a hangsúlyt és nem a közgazdasági tartalomra, mivel a szerzőik jellemzően matematikus végzettségűek vagy beállítottságúak.

A fiatalabb korosztály számára nehezen felfoghatók azok az ideológiai okok, amelyek miatt Magyarországon és a többi volt szocialista országban a kvantitatív közgazdasági kutatások és elemzések csak az 1950-es évek vége felé, illetve az 1960-as években nyertek polgárjogot, akkor is elsősorban csak az ideológiai szempontból semlegesnek tekintett ökonometria- (matematikai statisztika) és operációkutatás. Az is az ideológiai enyhülést jelezte, hogy ekkortájt jelent meg a gazdaság-matematikai jellegű képzés ezen országok többségében, nálunk 1960-ban terv-matematika, a többi országban többnyire kibernetika név alatt.

A hivatalos megítélés szerint a matematikai közgazdaságtan még hosszú ideig „burzsoá áltudomány" maradt. Ezért más elnevezések alatt és csak olyan részterületein jelenhettek meg ilyen jellegű kutatások, amelyek összeegyeztethetők voltak a szocialista tervgazdasággal, mint például az input-output modellek, valamint a lineáris programozás és általában az optimális erőforrás-allokáció modelljei terén. Magyarországon elsősorban *Bródy András* (1964, 1969) és *Kornai János* (1965) munkái emelkedtek ki, de a matematikai közgazdaságtani modellek és kultúra terjesztésében fontos szerepe volt az *Andorka–Dányi–Martos* (1967) szerkesztésében megjelent fordításgyűjteménynek, valamint a *Ganczer Sándor* által vezetett Tervgazdasági Intézetben és az *Augusztinovics Mária* körül az Országos Tervhivatalban szerveződött modellezőknek is.

Ez volt tehát nagyjából a helyzet az 1960-as évek elején, amikor a terv-matematika szak elindult. Elsősorban *Szép Jenő* és *Krekó Béla* pro-

fesszorok, valamint *Meszéna György* és *Kovács Győző* nevéhez fűződik a szak tantervének kialakítása. A szak megalapításában és beindításában oroszlánrésze volt az akkor rektorhelyettesi posztot is betöltő *László Imre* professzornak, a szakfelelős Népgazdaság tervezése tanszék vezetőjének is. A szak tantervében sem szerepelt, nem is szerepelhetett még matematikai közgazdaságtan, kiterjedt matematikai alapozás, operációkutatás és matematikai statisztika adta meg a szak karakterét. Ezeket egészítette ki néhány olyan gazdaságstatisztikai és tervezési kurzus, amelyben szó esett az ÁKM-ről és az input-output modellek gyakorlati alkalmazásáról. A modern és benne a matematikai közgazdaságtanról akkoriban csak Mátyás Antal professzor Elmélettörténet nevű tantárgyában lehetett hallani, az említett korszakban elvárt kritikai záró megjegyzésekkel ellátva.

1966-ban, amikor befejeztem a terv-matematika szakot, László Imre professzor a Népgazdaság tervezése tanszékre hívott munkatársnak, ahol egy népgazdasági tervezésben alkalmazható matematikai modellekkel és elemzésekkel foglalkozó kurzus kialakítása lett a feladatom. Nem lehetek eléggé hálás a László Imre professzor személyében megjelenő sorsnak a kapott lehetőségért, hiszen ez indított el a matematikai közgazdaságtan felé. Ugyancsak hálával tartozom Szabó Kálmán rektorunk egyetemi reformjának és személyes támogatásának, aminek köszönhetően egyéves posztdoktori Ford ösztöndíjjal az Egyesült Államokban (Carnegie–Mellon Egyetem, Pittsburgh) kiegészíthettem hiányos matematikai közgazdaságtani képzettségem.

Első sokszorosított jegyzetem 1971-ben jelent meg *Matematikai közgazdasági modellek* címmel. Bár a cím rejtve hagyta a tartalmat, de az egyetem éber párttitkárának figyelmét nem kerülte el, hogy olyasmiket tanítok „üdvözítő módszerekként”, amit az elmélettörténet keretében burzsoá apologetikaként megbírálnak és elvetnek. 1974-ben az ideológiai vizsgálattal megbízott kollégák, Mátyás Antal és Szántai Kálmán, szerencsémre, nem erősítették meg sarkos véleményét, bátorságuk és korrektségük példaértékű volt.

Hazajövetelem után nem sokkal Szép Jenő professzor biztatására kezdtem neki az általános egyensúlyelmélet matematikai modelljeinek

monografikus feldolgozásához, és Hegedűs Miklós matematikus kollégámmal egy közös könyv megírásához. Szerzőtársam akkor már jelentősen előrehaladt a matematikai fixponttételek feldolgozásával, amelyek fontos szerepet kaptak az egyensúly létezésének bizonyításában az Arrow–Debreu-típusú modellekben. A könyv megírásához elengedhetetlen volt a konvex analízisbeli és elmélettörténeti ismereteim elmélyítése. 1978-ban jelent meg a közös könyvünk *Fixpont és egyensúly a gazdasági modellekben* címmel. A magam részében igyekeztem minél egységesebb keretbe rendezni a különböző modelleket, megvilágítani azok közgazdasági értelmezését, rávilágítani az axiomatikus elméleti építkezés fontosságára. Lényegében erre épül jelen könyvem I. kötetének első része.

A neoklasszikus elméleti háttéren és a konvex analízis módszertanán nyugvó témától merőben eltért az 1980-ban megvédett, klasszikus indíttatású, elsősorban Bródy András méltán nemzetközi hírű *Érték és újratermelés* könyve által inspirált kandidátusi értekezésem, amelynek módszertanát a lineáris algebra (lineáris egyenlet- és egyenlőtlenségrendszerek, sajátérték-tételek) képezték. Jelentős késéssel, csak 1988-ban jelent meg könyv formájában: *Munkaérték és sajátérték* cím alatt. Az első két könyv témájának az ideológiai színezete is merőben eltért egymástól: polgári (burzsoá) és marxista közgazdaságtan.

Gyakran kellett tapasztalnom, hogy ez a fajta többszörös, tematikai, módszertani és „ideológiai" többszínűség, ami jelen van mostani könyvemben is, nem egy olvasó türelmét próbára teszi: egyiknek az egyikből, másiknak a másikból lenne a kevesebb több. Nem állhatom meg, hogy ne jegyezzem meg, az „ideológiai" szembenállás a rendszerváltással sem szűnt meg, csak más formát öltött, egymással rivalizáló kutatási programok, módszertanok, köztük a verbális és matematikai közgazdaságtan ellentéteként és divathullámok formájában jelentkezik. A magam részéről mindig is a közgazdaságtan fejletlenségének és a bigottságra való hajlam számlájára könyveltem el ezeket az értelmetlen ellentéteket. A különböző, csak részigazságokat feltáró megközelítéseket sokkal inkább egymás kiegészítőinek, semmint helyettesítőinek tekintettem. Soha nem éreztem sem késztetést, sem kényszert arra, hogy elkötelezzem magam valamelyik irányzat vagy szekta mellett.

De e kitérő után visszatérve a könyvekre: a megkezdett témák folytatására több út is kínálkozott, és ezek egymást váltva vagy párhuzamosan futottak a későbbiekben. A többszektoros lineáris modellek, mindenekelőtt a Leontief-, Sraffa- és Neumann-féle modellek kutatása mellett 1980-ban kezdtem el az ismerkedést az 1970-es évek vége felé megjelent, a tökéletes piac működését imitáló, gazdaságpolitikai elemzésekre alkalmazott számszerűsített általános egyensúlyi (CGE) modellekkel. Ezeknek a nemlineáris modelleknek a megjelenése minden szempontból meglepte a tervgazdaságok gyakorlatias szellemben felfogott, alapvetően lineáris modellekhez szokott gazdaságpolitikai modellezőit. Az értetlenkedés és idegenkedés részben az elméleti és módszertani felkészületlenségüknek, részben a piacgazdasági interpretáció nyugati közgazdászok általi túlhangsúlyozásának tudható be. Ez utóbbi nemcsak a – fentebb jelzett – ideológiai, de a tökéletes piac életidegen paradigmájával szembeni ellenkezést is kihívta.

Kezdeti ellenkezésem legyőzve egyre inkább meggyőződtem arról, hogy voltaképpen nem másról van szó, mint az input-output és a lineáris programozási alapú makrogazdasági erőforrás-allokációs modellek természetes és praktikus kiterjesztéséről, a helyettesítési lehetőségek és „rugalmas korlátok" beépítéséről ezekbe a modellekbe. Mint azon nagyon kevesek egyike, aki a keleti tömbben foglalkozni kezdett a CGE modellekkel, 1981-ben meghívást kaptam a Nemzetközi Rendszerelemzési Intézetbe (IIASA) ilyen irányú kutatások folytatására. Itt fejlesztettem ki, hazai munkatársak hathatós segítségével, az első magyar számszerűsített általános egyensúlyi modellt. Ez a munka számos érdekességet rejtett magában. Mindenekelőtt közelebbről megismerkedtem a számítógép alkalmazásával, Fortran programok szerkesztésével, a gazdaságstatisztikával és nem utolsósorban a mikroökonómiai függvényelemzés módszertanával. Nem beszélve arról, hogy a IIASA révén módomban állt kapcsolatba kerülnöm számos világhírű, köztük sok Nobel-díjas közgazdásszal.

Három és fél év után, 1985-ben hazatérve vége szakadt az addig nyugodtnak mondható oktató-kutató életvitelemnek. Intézetvezető lettem, a nagyszabású tantervi reformot tervező Csáki Csaba rektor felkéré-

sére elvállaltam a reformbizottság vezetését, majd (részben az új típusú képzés bevezetését is felügyelő) nemzetközi és tudományos rektorhelyettességet. Annyi energiám még maradt, hogy a kutatott témákat és eredményeket egy egységes keretbe foglaljam, elsősorban tananyagnak szánva. Ennek eredményeképpen jelent meg a *Bevezetés a matematikai közgazdaságtanba* című könyvem 1989-ben, amelynek címével végre Magyarországon is legitimitást szerzett magának az addig tiltott diszciplína. Elsősorban a többszektoros gazdasági modellek témája bővült ki ebben a könyvben, részben a lineáris makrogazdasági modellek elméleti alkalmazásaival, de beledolgoztam a CGE modellek elméleti hátterét is.

Miközben a közvetlen munkatársaim szűk köre a matematikai szépségek irányába szerette volna továbbvinni közös foglalkozásainkat, én egyre mélyebben átéreztem Neumann János sajnos nem elég gyakran idézett figyelmeztetésének súlyát, hogy „sok absztrakt ‹‹behatás›› után a matematikai tárgyat a degenerálódás fenyegeti" (Neumann 1965. 27), és ha ez igaz a matematikára, akkor hatványozottan érvényes a matematikai közgazdaságtanra. A könyv már jelezte, hogy válaszúthoz értem, és hogy nem az egyre absztraktabb és matematikai irányba kívánom folytatni kutatásaimat, amit nem mindenki fogadott egyetértéssel. Az egyensúlyelméleti modelleket kiegészítő, elvontabb témák (pl. stabilitás, reprezentációs tétel) megírására ugyanis kollégáimat kértem fel. Nemcsak időhiány miatt, hanem azért is, mert érdeklődésem egyre határozottabban a közgazdasági elméletek, az elmélettörténet és a gyakorlati alkalmazások szempontjából releváns területek felé fordult. Ebben erősített meg a CGE modellekkel való foglalkozás is, amiben jelentős támogatást jelentettek kezdetben egyes hazai intézmények (Ipari Minisztérium, MNB és az OT Tervgazdasági Intézet), majd az 1990-es évektől kezdve egy rangos nemzetközi konzorcium részeként szerzett különböző EU-s kutatási megbízások. Ezek révén került a tanszékre Révész Tamás kollégám, akinek kiváló szakismerete és ügybuzgalma hathatósan segítette ez irányú munkámat. Az irányváltást jelezte az 1991-ben megjelent *Input-output közgazdaságtan* című jegyzetem is.

Nemcsak a CGE modellek, de a tantervi reform (mindenekelőtt a mikro- és makroökonómia tárgyak megjelenése a képzésben a politikai

gazdaságtan helyett) és az időközben beindult doktori képzés is igényelte az elmélyülést a haladó mikroökonómiában és az ehhez szükséges matematikai módszertanban. Ez utóbbi témákkal, illetve az input-output (ÁKM) gazdaságtani fejezetekkel bővítettem ki mindenekelőtt a *Bevezetés*t mintegy 900 oldalasra, és 2000-ben jelent meg, immár csak *Matematikai közgazdaságtan* cím alatt könyvem újabb változata. A közéleti túlvállalásaim okozta időhiány megakadályozott abban, hogy a többszektoros modellekkel kapcsolatos részeket is alaposabban átdolgozzam, átgondoltabban rendszerezzem, ami hiányérzetet hagyott bennem.

Ennek feloldásában nem várt segítségemre volt, hogy 2006 körül egy új, jelentős részben a könyvem egyes fejezeteire épülő, a többszektoros makrogazdasági modellezésbe bevezető tantárgy kialakításába kezdtem. (A bolognai átállás kevés pozitív hozamainak egyike!) Ennek oktatása többek között felhívta a figyelmem arra, hogy könyveim tömörségét jelentősen oldanom kell. Rá kellett jönnöm, hogy a vizuális kultúrán felnövő, az absztrakt gondolkodásra kevésbé szocializált új generáció esetén már nem építhetek a korábban szokott mértékben „mint azt az olvasó maga is könnyen beláthatja" kitételekre, sokkal több ábrával, számszerű illusztrációkkal kell közelebb hoznom a hallgatókhoz az elvont elméleteket és modelleket. Ebben sokat segítettek a téma iránt érdeklődő hallgatóimtól olvasónaplók formájában kapott visszajelzések. Hálás vagyok nekik, mert észrevételeikkel valóban sokat segítettek a II. kötet gerincét képező elektronikus jegyzet formálásában.

Elsősorban ennek köszönhető a II. kötetnek az I. kötetnél didaktikusabb megírása, és ugyancsak a hallgatók megértési problémái indítottak a jelölésrendszer komoly erőfeszítést igénylő, átfogó jellegű egységesítésére. A könyv újabb átdolgozása során az időközben végzett kutatások és oktatási tapasztalatok alapján bekerültek, illetve részletesebb kifejtésre kerültek a korábban nem, vagy csak elnagyoltan tárgyalt témakörök (DRC, CGE-lezárás és más gyakorlati alkalmazási kérdések, a Leontief-modell dinamikája, a reducibilis struktúrájú gazdaságok elemzési sajátosságai, a Leontief- és Neumann-modelleken alapuló elméleti elemzések) is. A terjedelem jelentős növelése ellenére, didaktikus, elmé-

leti és praktikus okokból egyaránt, zömében továbbra is a determinisztikus és statikus elméletek és modellek szerepelnek a könyvben. A matematikai közgazdaságtan e területekre szűkítése sokakban jogos hiányérzetet kelthet, de még ez a jelentősen lehatárolt téma is csak a hasonló könyvekhez képest szokatlan nagy terjedelemben volt tárgyalható.

Irodalomjegyzék

Allen, R. G. D. 1956. *Mathematical Economics*. Macmillan, London.

Andorka R. – Dányi D. – Martos B. (szerk.) 1967: *Dinamikus népgazdasági modellek*. Budapest, 1967.

Bródy A. 1964. *Az ágazati kapcsolatok modellje*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Bródy A. 1969. *Érték és újratermelés*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.

Handbook of Mathematical Economics I–IV. 1981–91. North-Holland, Amsterdam.

Kornai J. 1965. *A gazdasági szerkezet matematikai tervezése*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest. (2. kiad.: 1973.)

Lange, O. – McIntyre, G. – Yntema, M. (szerk.) 1942. *Studies in Mathematical Economics and Econometrics*. University of Chicago Press, Chicago.

Neumann János 1965. *Válogatott előadások és tanulmányok*. (ford. Augusztinovics M.) Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.

Takayama, A. 1985. *Mathematical Economics*. Cambridge University Press, Cambridge.

Fenntartható gazdálkodás[1] (könyvismertető)

SEBESTYÉNNÉ SZÉP TEKLA[2]

Szlávik János egyetemi tanár, az MTA doktora színes és tapasztalatokban gazdag életútjának egy újabb állomásához érkeztünk. A szerző oktatói-kutatói tevékenységének jelentős részét a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen folytatta, ahol aktívan közreműködött a Környezetgazdaságtan Tanszék létrehozásában. Ennek 21 éven keresztül tanszékvezetője, majd a formálódó Közgazdaságtudományok Intézet intézetigazgatója volt. 2002 óta az egri Eszterházy Károly Főiskola elismert oktatója, majd a Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar dékánja, 2013-tól a Miskolci Egyetem professzora. A magyar környezetgazdaságtani kutatások egyik alapítója, későbbiekben meghatározó szereplője. Kutatásának középpontjában mindig is a fenntartható fejlődés, ennek regionális programja, a környezeti szabályozás közgazdasági vonatkozásai, összefüggései álltak. A Balaton Csoport tagja, számos kiváló könyv szerzője.

A könyv központi témája a fenntartható fejlődés. Az elmúlt években a téma kiemelt érdeklődésre tart számot, ugyanakkor a szerző nemcsak szintetizálja a téma kiemelkedő hazai és nemzetközi képviselőinek eredményeit, hanem új megközelítéseket is megfogalmaz, gondolatokat ébreszt, kutatási problémákat vet fel. Az első fejezetben kiemeli, hogy véleménye szerint „helyesebb a fenntartható fejlődés három dimenziójáról beszélni, hiszen maga az ember is csak három dimenzióban értelmezhető. Úgy, mint természeti, társadalmi és gazdasági lény. E három dimenziónak kell harmóniában lennie." Pontot igyekszik tenni a fenn-

[1] Szlávik János: *Fenntartható gazdálkodás*. Wolters Kluwer CompLex Kiadó, Budapest, 2013.

[2] PhD, egyetemi tanársegéd, Miskolci Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Világ- és Regionális Gazdaságtan Intézet, e-mail: regtekla@uni-miskolc.hu

tartható fejlődés fogalma körül kialakult vita végére: e helyett célszerűbbnek tartja a harmonikus fejlődés használatát, mert tapasztalata szerint „a fenntartható kifejezést az elmúlt 25 évben (…) sok értelemben használták és használják".

A könyv hét fejezetre tagolódik, a fenntarthatóság alapvető elméleti kérdésein túl számos példával teszi szemléletessé és könnyen érthetővé annak gyakorlati kérdéseit. A második fejezetének címével („Átmenet a fenntarthatósághoz") utal arra, hogy még messze vagyunk ettől a hőn áhított állapottól, de – annak ellenére, hogy „nincsenek kijelölt utak – próbálkozni kell". Könyvében hat lépés megtételét hangsúlyozza, mely véleménye szerint elvezet a fenntartható gazdálkodáshoz. Kiemelten fontosnak tartja az anyag- és energiahatékonyság javulásának szükségességét (bár kezelendő és vizsgálandó problémaként írja le a visszapattanó hatást), a feldolgozottsági fok, illetve a hasznos termékek élettartamának növelését, az újrahasználatot (reusing), az újrahasznosítást (recycling) és a hulladékok környezetre káros hatásainak semlegesítését.

Munkájának egyik nagy értéke az ötödik és a hetedik fejezet, melyben a magán- és társadalmi költségek kérdését elemzi, illetve a fenntarthatósági átmenethez kapcsolódó gyakorlati eseteket mutatja be. Érvelésének eredményeként megállapítja, hogy „a szabad piac kudarcot vall a környezettel való viszonyában, és olyan termelést alakít ki, mely egyre nagyobb negatív externáliákat produkál. A piaci kudarcok azt mutatják, hogy a magára hagyott piac képtelen a környezettel szinkronban elrendezni a gazdasági folyamatokat. Elengedhetetlen valamiféle beavatkozás a piac spontán működési rendszerébe." Gondolatmenetét a Magyarországon 2010 őszén bekövetkezett vörösiszap-katasztrófa bemutatásával támasztja alá. A hatodik és a hetedik fejezet szorosan összefügg egymással, hiszen a szerző a fenntarthatóság térségi összefüggéseit vizsgálva értékeli a helyi-kisregionális szint szerepét, és térségi fenntarthatósági kritériumokat fogalmaz meg. Ezt követően az alapelvek érvényesülését konkrét eseteken keresztül mutatja be. Egy nemzeti stratégia, a Technológiai Előretekintési Program lényegi összefüggéseit emeli ki, melyekkel az „hozzájárul a társadalmi, gazdasági és környezeti szem-

pontból egyaránt fenntartható fejlődés stratégiájának kidolgozásához". A klímaváltozás elemzését egy DPSIR-modellel prezentálja, végül egy megyei területfejlesztési koncepció révén állít példát a területfejlesztők elé.

A könyv szerzője a környezeti problémák reális értékelése mellett alapvetően optimistán tekint a jövőbe: „Mivel a fenntarthatóság irányába nincsenek pontosan kijelölt utak, próbálkozni kell. Egy okos mondás szerint, ha nem vagy biztos az irányban, de mégis lépned kell, akkor kicsit lépj. Nincsenek kitörési pontok a fenntarthatóság irányába, de vannak kimozdulási irányok, amelyekkel próbálkozni kell. Vannak olyan gazdasági döntések, amelyek a mai körülmények közt is megvalósíthatóak, profitot is hoznak, jólétet is növelnek, és a fenntarthatóságot szolgálják."

A könyv világos és közérthető nyelvezete, ugyanakkor gondolatébresztő megállapításai mindenki számára tartogatnak újdonságot. Az elmélet és a gyakorlat finom összhangja, illetve a szerző regionalista szemléletmódja eredményeként egy olyan referenciaművet tarthat a kezében az olvasó, mely nemcsak a felsőoktatásban vagy a környezeti kutatásokban alkalmazható jól, hanem akár a térségi gazdaságfejlesztésben is.

Bevezetés a regionális politikába[1] (könyvismertető)

NAGY EGON[2]

A *Bevezetés a regionális politikába*[3] című monográfia egy olyan témakör ismertetését tartalmazza, mely a nagyközönség számára növekvő népszerűséggel bír – a regionális politikának mintegy szisztematikus, tankönyvszerű ismertetése. Ennek a témakörnek különösen a 20. század végén nő meg a popularitása, véleményem szerint alapvetően három okból kifolyólag:

1. pozitív megközelítés által, optimalizálási szándékkal, a diszparitásokkal szemben, ami a szakértői grémium sajátja;

2. az emberi gyarlóság révén, egoizmusból és önzésből (gondoljunk csak a gazdag Észak- és Nyugat-Európa önzésére Kelet- vagy Dél-Európával szemben, vagy Padania egoizmusára a Mezzogiornóval szemben);

3. egzisztenciális kiútkeresés végett, a jobb, élhetőbb helyek megtalálása érdekében, migrációs motívumként.

Magát a regionális politikát a szerzők úgy értékelik, mint a horizontális és ágazati politikák keresztmetszeti termékét. A tankönyv szolid elméleti megalapozással indít, majd a regionális politika mint szakpolitika cél- és eszközrendszerét vázolja a hozzárendelt módszertani háttérrel. Ezek rendszerelvű vizsgálatát végzi, egyetemi jegyzethez méltóan a teljesség igényével, úgy, hogy a széles publikum számára is méltán érdeklődésre tarthat számot, ráadásul két fajsúlyos munkásságú, tiszteletet parancsoló szakmai hátterű szerzővel.

---

[1] Benedek József–Kocziszky György 2013. *Bevezetés a regionális politikába.* Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc, 205 oldal.

[2] PhD, adjunktus, Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Földrajz Kar, Magyar Földrajz Intézet, e-mail: enagy@geografie.ubbcluj.ro

[3] A szerzők jóvoltából a kötet megtalálható a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Közgazdaság- és Gazdálkodástudományi Magyar Intézetének könyvtárában, illetve az RMKT-könyvtárban (szerk. megj.)

Az elméleti-ideológiai háttér bemutatása a különböző tárgyalási-megközelítési módok tudománytörténeti pályaívét vázolja a „laissez faire, laissez passer" hozzáállástól egészen az akaratlagos, központi tervutasításos, szocialista modellig. E két szélsőség között a regionális politikába begyűrűző minden olyan közgazdasági irányzat tárgyilagosan bemutatásra kerül a klasszikus és neoliberális főáramú változatoktól egészen a keynesiánus és post-keynesiánus formákig, amely racionálisan fölvállalható.

Amennyiben megengedhető az olvasmányélmény-szerű, szubjektív értékítéletet is fölvillantó megállapítás, úgy említést érdemel, hogy a monográfiából kiérződik egy enyhe apológiája a nagyobb fokú állami szerepvállalásnak, ami érthető, lévén, hogy a regionális politika a tudatos állami-helyhatósági beavatkozások egy területileg releváns formája. Ez egyfajta kritikai értékelvűségben fogant állásfoglalás a post-keynesiánus megközelítés mellett. Véleményem szerint a tankönyvektől sem várható el egyfajta rosszul értelmezett „sterilitás", ami az értékmentes objektív szemlélet imperatívuszára épít. A különböző közgazdasági tanok alkalmazása sokszor párhuzamot mutat a gazdaság ciklusosságával. Ennélfogva a válságmenedzsmentben szinte természetes reakció a deregulációellenes állami szerepvállalás növekedése, a kapitalizmus működési logikájába lényegében beprogramozott, időszakosan előálló piaci kudarcok legyűrése érdekében, anélkül, hogy az ésszerűtlen voluntarizmus csapdájába esnénk. Ez még akkor is igaz, ha a kormányzati kudarcok is napirenden vannak. Ez lényegében indokolttá teszi a szerzők ilyetén párhuzamát a kríziskezelés és a kormányzati aktivizmus között, ami válságidőszakokban egy világtendenciaként érvényesülő kezelési mód. Mindezek után talán nem meglepő, hogy a szerzők inkább hívei az anticiklikus gazdaságpolitikának, mert a regionális politika is „per definitionem" kiegyensúlyoz. Mondhatnánk, aki arra adja a fejét, hogy regionális politikával foglalkozzék, annak vele született, jól fejlett szimmetriaérzékkel és igazságérzettel kell bírnia.

A regionális politika témakörének prezentációja az európai modellből indul ki, erre alapoz, noha a „nagy válság" idejére visszanyúló észak-amerikai előzmények ismertetésével Európán kívüli kitekintései is vannak. Mindez az Európa-centrikusság érthető, mert zömmel olyan

olvasóközönség forgatja majd e könyvet, aki az EU-ba szervesen beágyazódott, avval alkalmazkodási kényszerben élő államban él.

A tankönyv szintén történetiségében vázolja azt, ahogyan a regionális politika az EU közösségi politikáiban egyre hangsúlyosabb szerepet kapott, elsősorban a sorozatos bővítés következtében, és ahogyan a tagállamok egyedi regionális politikája fokozatosan az EU közösségi politikájának szerves részévé vált. Fölvillantja a regionális politikával foglalkozó szakemberek örök dilemmáját a kohézió vs. versenyképesség látszólagos ellentétpár mentén, esetleg a kettő együttes alkalmazásának lehetőségével – de hogyan?

Az EU sajátossága, hogy eleve nem működhet olyan hatékonyan ezen a téren, mint versenytársa, az AEÁ, a történelmi előzmények, a nemzetállami fejlődés visszahúzó ereje miatt. Európában nem lehet a spontán kiegyenlítődést csakis a piaci mechanizmusokat szolgáló migrációtól várni, nem juthat a demográfiai kiürülés sorsára egyetlen EU-tagállam sem, ad absurdum. A nemzetállami-államszövetségi integráció (EU) más logika szerint működik, mint egy multikulturális, mélyebben integrált szövetségi állam (AEÁ). Magyarán: Európában akár etnokulturális értékeket is védenünk kell a regionális politikával, ami új dimenziót is megnyithat ezen a téren.

Külön fejezet foglalkozik a regionalizmussal és térelméleti összefüggéseivel, kihangsúlyozva a társadalmi tér állam (azaz ember) alkotta jellegét, mely tudatos aktivizmus eredménye – egy megélt, konstruált, tervezett és relacionális tér leibnizi, kanti, valamint Henri Lefevbre-i értelmezésben. Ilyen formában akár egy bölcsész vagy filozófus olvasó is talál magának a könyvben szép és izgalmas gondolatokat.

A regionális politika hatékonysági követelményeihez igazodó normatív és funkcionális regionalizáció szükséges, de nem elégséges volta is kihangsúlyozásra kerül a munkában, párhuzamosan a hozzárendelt módszertan bemutatásával.

A tankönyv legösszefüggőbb, egységes tematikus blokkját alkotja a regionális politika cél- és eszközrendszerét, intézményi hátterét, területi szintjeit és jellegét bemutató fejezet. Ez egyúttal vázolja a folyamat normatív-jogszabályi hátterét és a kezdeményezés-végrehajtás irányát (top-down, bottom-up irányok).

Nem marad el a kimeneti tényezők számbevételének lehetséges módszertanát bemutató rész sem. Mennyire hatékony a területfejlesztés folyamata, illetve mennyire függ ez a döntéseket megalapozó és előkészítő szakapparátus minőségi (vagy gyatra) tervdokumentációjától? Vannak-e egységesen elfogadott számszerűsíthető mutatói e beavatkozási forma hatékonyságának? Ilyen és ehhez hasonló kérdések merülnek föl a regionális politika eredményességének mérhetőségével kapcsolatban. Bár erről folyamatosan vitatkoznak a szakavatottak, mégis bemutatásra kerül néhány olyan bevált módszer, melynek alkalmazhatóságát szakmai konszenzus erősíti meg (költség-haszon elemzés, ökonometriai módszerek).

A megértést hatékonyan segítik a nagy magyarázóerővel bíró, szemléltető ábrák, részletinformációkba bevezető lábjegyzetek, illetve az opusz végi szószedet.

Összességében, a transzformációs válságot és az azt követő fölzárkózást-kilábalást, majd az újabb válságot megélő kelet-közép-európai társadalmak – a Williamson-hipotézis beigazolódásának okán is – szembesültek a területi egyenlőtlenségek drasztikus fokozódásával. Hogy az új generációs társadalomtudósok hatékonyan vegyék föl a küzdelmet a térbeli aszimmetriákkal szemben úgy, hogy közben szemmel tartsák a gazdasági és környezeti fönntarthatóság szempontrendszerét is, föltétlenül és figyelmesen át kell olvasniuk ezt az értékes munkát.

Bevezetés a területi elemzések ökonometriájába[1] (könyvismertető)

BENYOVSZKI ANNAMÁRIA[2]

Mint tudjuk, az ökonometria a matematikai közgazdaságtan önálló tudománnyá fejlődött részterülete, amelynek célja a gazdasági jelenségek matematikai módszerekkel történő elemzése, a közgazdasági elméletek és modellek tapasztalati adatok alapján történő igazolása, illetve megcáfolása. Az ökonometria fontosságát leginkább az a tény támasztja alá, hogy a közgazdasági Nobel-díjat szerző tudósok közel egyötöde ökonometriai témájú kutatásaival érdemelte ki az elismerést. Az 1970-es évektől kezdődően egyre nagyobb figyelmet kapott a területi szintű folyamatok ökonometriai módszerekkel való elemzése.

A szerző célja a területi szintű társadalmi, gazdasági folyamatok ökonometriai elemzésébe való bevezetés. A jegyzet első fejezetében átfogó képet kapunk a területi elemzések kvalitatív és kvantitatív módszereiről, amelyek a regionális gazdasági folyamatok jobb megértését segítik elő. Ebben a fejezetben a szerző bemutatja a területi kutatásokat támogató statisztikai adatbázisokat, melyek az adatimportálás szempontjából fontos szerepet játszanak, kiemelve ezen adatforrások információtartalmát, hangsúlyt fektetve az adatok pontosságára és megbízhatóságára. A szerző bemutatja a függvényforma megválasztásának alapelveit, a két- és többváltozós lineáris és nem lineáris regressziós függvények illeszkedésének vizsgálatát, a modellszelekciós kritériumo-

[1] Kocziszky György 2013. *Bevezetés a területi elemzések ökonometriájába.* Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc, 166 oldal.

[2] PhD, adjunktus, Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Közgazdaság- és Gazdálkodástudományi Kar, Közgazdaság- és Gazdálkodástudományi Magyar Intézet, e-mail: annamaria.benyovszki@econ.ubbcluj.ro.

[3] A szerző jóvoltából a kötet megtalálható a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Közgazdaság- és Gazdálkodástudományi Magyar Intézetének könyvtárában, illetve az RMKT-könyvtárban (szerk. megj.)

kat. Gyakorlati példákon keresztül szemlélteti a modell eredményeinek értelmezését, valamint a becsült függvény alapján levonható gazdasági következtetéseket. A regressziós modellek alkalmazhatósága esetén külön figyelmet kapnak a keresztmetszeti, idősoros és panelmodellek.

A második fejezetben a régiók (települések, kistérségek stb.) közötti kölcsönhatások modellbe történő beépítési lehetőségeit mutatja be a szerző a szomszédsági mátrix, területi korreláció, területi stacionaritás és a területi autokorreláció segítségével. Területi keresztmetszeti regressziós és területi panelmodellek segítségével vizsgálja, hogy egy adott jelenség alakulását hogyan befolyásolják a releváns független változókon kívül a területileg szomszédos vagy közeli események (például: szomszédos régió gazdasági kibocsátása, foglalkoztatási adatai, jövedelmi viszonyai). A második fejezet harmadik alfejezete a regionális növekedésre gyakorolt szomszédsági hatás vizsgálatával foglalkozik.

A jegyzetben bemutatott módszerek jobb megértését segítik a fejezetek végén található ellenőrző kérdések, valamint a területi adatokat feldolgozó számpéldák, amelyeket SPSS és Gretl statisztikai szoftverrel oldott meg a szerző. Külön kiemelendő, hogy fogalomtár, az alapvető statisztikai összefüggéseket tartalmazó képlettár és szószedet segíti az olvasót a területi elemzésekben használható ökonometriai módszerek jobb megértésében és elsajátításában.

Összegezve, Kocziszky György *Bevezetés a területi elemzések ökonometriájába* című könyvét a regionális tudományok iránt érdeklődő egyetemi hallgatók, ezzel a tudományos szakterülettel foglalkozó kutatók, valamint gyakorló szakemberek számára egyaránt ajánlom.

Bevezetés a területi elemzések módszertanába[1] (könyvismertető)

TÖRÖK IBOLYA[2]

Nincs a társadalom működésének olyan összetevője, amelyben a térbeliség ne volna jelen – indítja könyvét a szerző, és ez valóban igaz. Mi több, a regionális tudomány megalakulása óta központi témája maradt a térbeliség-időbeliség vizsgálata, olyan témakörök elemzése, mint a társadalmi-gazdasági folyamatok eredményeképpen kialakult térszerkezetek, a térbeli határok szerepe a társadalmi szerveződésben, a területi egyenlőtlenségek alakulására ható tényezők vizsgálata. Ezen kérdések megválaszolása szükségszerűen maga után vonta a matematikai statisztika széles eszköztárát és módszertanát. A területi társadalomirányítás eredményességét alapjában határozza meg ugyanis az, hogy ismerjük, értjük az irányítási befolyástól függetlenül is ható térfolyamatokat, a térbeli szerveződés sajátosságait, törvényszerűségeit, elméleti és módszertani hátterét.

Az elmúlt években a hazai és a nemzetközi szakirodalom is bőségesen foglalkozott a közgazdaságtani és regionális elemzések kapcsán felmerülő módszertani kérdések megvitatásával, elemzésével és magyarázatával. Ennek ellenére Tóth Géza könyve hiánypótlónak tekinthető, mert átfogóan és komplex módon tárgyalja a területi elemzések során alkalmazható módszereket, a használt mutatószámokat, a területi folyamatokat leíró komplex indikátorokat. A könyv olvasásakor rögtön átüt az a többéves kutatási eredmény és oktatási tapasztalat, a hazai és külföldi szakirodalom széles spektrumának kiváló ismerete, mely még kiforrottabbá, érthetőbbé, könnyebbé teszi egyes társadalmi és gaz-

[1] Tóth Géza 2013. *Bevezetés a területi elemzések módszertanába*. Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc, 165 oldal.

[2] PhD, adjunktus, Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Földrajz Kar, Magyar Földrajz Intézet, e-mail: ibolya.kurko@geografie.ubbcluj.ro

dasági folyamatok matematikai módszerekkel történő vizsgálatát. A tárgyalt témák könnyebb áttekintése érdekében, aktuális adatokra, hosszú idősorra támaszkodva, a szerző különböző ábrákkal, térképekkel és összefoglaló táblázatokkal illusztrálja mondanivalóját.

A könyv első fejezete kiváló ismeretet nyújt a területi elemzések során alkalmazható komplex módszerekről, mint a regresszióelemzés, hatásarány-elemzés, súlypontszámítás, potenciálmodell, területi autokorreláció és elérhetőség. Minden egyes módszer magyarázata mellett hipotézisfeltevéssel indít, és konkrét példán alapuló elemzéssel segíti az elemzett módszerek mélyebb megértését, kiváló ismereteket nyújtva mindazok számára, akik még nem tanulmányozták a területi folyamatok, belső struktúrák közötti kölcsönhatásokat, és összefoglaló képet szeretnének kapni ezen módszertani alapokról. Különösen figyelemre méltó a kistérségek fejlettségi viszonyainak ok-okozati magyarázata az útelemzés-alkalmazás, útmodellmódszer segítségével, melynek során a szerző az elérhetőségnek a társadalmi-gazdasági folyamatokban betöltött szerepét kívánta vizsgálni, pontosabban azt, hogy az elsődleges tényezők közül melyik és miként befolyásolja a másod- és harmadlagosakat. Az alapkérdés az, hogy a fejlettségre az elérhetőségi mutatók szerepe közvetlenül vagy csak más tényezőkön keresztül, közvetve érvényesül-e. Ilyen jellegű folyamatok feltárása csakis több típusú indikátor együttes felhasználásával, komplex módszerek segítségével lehetséges. És talán ez adja a könyv varázsát is, hiszen az olvasóban felkelti az érdeklődést a várható eredmények hatása, magyarázata, és ha rövid ideig is, de nem az alkalmazott módszerek bonyolultsága, hanem inkább ezek szépsége és hasznossága kerül a figyelem középpontjába.

Az egyenlőtlenség – pontosabban a nem azonosság – a tér- és időbeliség alapkategóriája, ebből következően az egyik legsokoldalúbban kutatott és vitatott kérdésköre a területi vizsgálatoknak. Így a könyv második fejezete a területi egyenlőtlenségek módszertani hátterét és elemzési lehetőségeit mutatja be Nemes Nagy Józsefnek és Németh Nándornak a „módszertanosok" körében igen elterjedt munkáinak felhasználásával. Bár ez a köny legrövidebb fejezete, tartalmát tekintve így is átfogó. A szélső értékek összevetésén alapuló mutatók mellett (mint az

adatsor, szóródás terjedelme, relatív range vagy a Duál-mutató) a szórás típusú jelzőszámok, a koncentrációs mutató, Hoover-index, Gini-együttható kiszámítására és értelmezésére is nagy hangsúlyt fektet a szerző, a területi folyamatok elemzésére utaló példák sorozatos bemutatása alapján. Ezen mutatók külön, de együttes használatára is azért van szükség, hogy ne csupán a vizsgált jelenségek bizonyos jellemzőit számszerűsítsük, hanem azok mértékéről és folyamatairól is megalapozott megállapításokat tegyünk. Ami mindenképpen kiemelendő, az az elemzésben használt változók sokszínűségére vonatkozik, pontosabban az elemzés nem csupán az egy főre jutó GDP, munkanélküliség és foglalkoztatottság egyenlőtlen megoszlására redukálódik, hanem olyan kérdések megválaszolására is, mint pl. a magyarországi folyószakaszok településcsoportjain belül tapasztalható területi különbségek elemzése.

A harmadik fejezet a területi elemzések megfigyelési egységeit tárgyalja hierarchikus felépítésben: a NUTS területbeosztási rendszerét, Magyarország NUTS rendszerét, a kistérségeket és járásokat. Ezen túlmenően alaposan rávilágít a megyeváltás jogi eljárására, az elemzési (de más szempontból is fontos) megyehatárok szükségszerű megtartására, hiszen a megyék döntési szintek is a gazdasági életben, tehát az ilyen bontásban készült elemzések eredményeinek biztosított a közvetlen felhasználása, ugyanakkor a jelenlegi területfejlesztési politika elsődleges preferáltja a megye, így az elemzésekkel kapcsolatos megrendelések is elsősorban ezt a szintet érintik. A várossá nyilvánítás kérdéskörével, a városok fejlettségi szintjével kapcsolatban is konkrét információkat kapunk. Amennyiben a magyarországi települések fejlettségének országos átlagát vesszük alapul, a létező 328 városi jogállású településből 165 rendelkezik az átlagosnál kedvezőbb pontszámmal, 57 város pontszáma nem éri el az országos átlagot sem, tovább növelve a települések között fennálló belső feszültségeket. A fejezet a területi egységek legfontosabb ismérveit tartalmazó függelékkel zárul.

A következő két fejezetben a területi elemzéseknél használt mutatószámok (demográfiai, társadalmi, gazdasági jelzőszámok, kommunális ellátás, lakásállomány és közlekedés) pontos meghatározásáról és ezek kifejezésére vonatkozó indikátorokról, valamint a területi folya-

matokat leíró komplex mutatókról kapunk átfogó képet, mint a fejlettség, versenyképesség, a Humán Fejlettség mutatója és a Benett-féle mutató. Ezen mutatók ismertetése kétségkívül a legfrissebb módszerek, számítások figyelembevételével történik, utalva a téma szempontjából releváns hazai szakirodalomban való felbukkanására is. Így ismerkedhetünk meg a Korrigált HFI számításánál alkalmazott lépések eredményeivel és ezen mutató kistérségek közötti differenciáltságával.

A könyv utolsó, hatodik fejezete, a területi adatbázisok jellemzésére összpontosít, egyaránt érintve a magyarországi Település Statisztikai Adatbázis rendszerét, a budapesti kerületek adatbázisát, a megyei regionális statisztikai adatbázisrendszert, az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszert, de az Európai Unió területi indikátorait is: a Regio elnevezésű adatbázist, valamint a Regionális Statisztikai Évkönyvet. Ezzel is közelebb kerül az olvasó és egyben az elemző a területi elemzésekben alkalmazható jelzőszámok pontos lokalizációjához.

A könyv megértését könnyíti, hogy a szerző szinte minden fejezetben példákat hoz fel, de ábrákkal és adatokkal is illusztrálja megállapításait, ezzel is segítve az olvasót a vizsgált összefüggések feltárásában és mélyebb megértésében.

Tóth Géza könyve a területi elemzések módszertanának összetett és bonyolult összefüggéseinek, problémáinak és megoldandó feladatainak széles körű és magas színvonalú feldolgozását tárja az olvasó elé. Olyan rendszerezett ismereteket tartalmaz, amelyeket a területfejleszés gyakorlati szakemberei, a központi és regionális irányításban dolgozók is kiválóan hasznosíthatnak, de eredményesen forgathatják a magiszteri vagy a doktori képzésekben részt vevő hallgatók is.

Gazdasági hírek

CSOMAFÁY FERENC

A Regionális Fejlesztési Terv kidolgozása

2013. augusztus 13-án megtartott sajtótájékoztatóján Marcel Boloş, az Északnyugati Régió Fejlesztési Ügynökségének igazgatója ismertette a 2007–2013-as Regionális Operatív Program, valamint a POSCCE (Gazdasági Versenyképesség-növelő Szektoriális Operatív Program) alkalmazásának stádiumát és az eddig elért eredményeket, majd beszélt a 2014–2020-as programozási időszakról. A 2014–2020-as időszakban az Északnyugati Régió költségvetése több mint 1 milliárd euró lesz, kétszer akkora, mint a 2007–2013-as időszakban. A Fejlesztési Ügynökség dolgozza ki a Regionális Fejlesztési Tervet, és a 6 megye (Beszterce-Naszód, Bihar, Kolozs, Máramaros, Szatmár és Szilágy) helyhatósági képviselőivel közösen meghatározzák az elkövetkező időszak stratégiai projektjeit.

Kárpát-medencei kapcsolatok

A Kárpát Régió Üzleti Hálózat szervezésében *Határon átnyúló gazdasági kapcsolatok* címmel tartottak konferenciát augusztus 25-én, a Kolozsvári Magyar Napok keretében. Radetzky Jenő, a KRÜH Zrt. elnöke *Kárpát-medencei kapcsolatok* címen értekezett. Kott Zoltán *A kamarák szerepe a kétoldalú gazdasági kapcsolatokban* című előadásában a Duna menti Szövetség jelentőségét taglalta. Lázár Bálint a Corvinus állami tulajdonú befektetési társaságnak a Kárpát Régióban játszott szerepéről beszélt. Gérnyi Gábor az Exim Bank finanszírozási lehetőségeit mutatta be.

Konferencia és üzletember-találkozó

Kolozsváron szeptember 12–13. között került sor a Magyarország Kolozsvári Főkonzulátusa, az Eureka Egyesület, a Kárpátia Magyar–Román Kereskedelmi és Iparkamara és a Kárpát Régió Üzlet Hálózat kolozsvári irodája által szervezett gazdasági konferenciára és üzletember találkozóra. A rendezvényen bemutatkozott három sikeres romániai ma-

gyar vállalkozó: Dezső Tibor (Union Co), András Lehel (Melinda Impex) és Rácz Attila (Magic Solutions). Dezső Péter, a Goodwill Consulting ügyvezető igazgatója *A 2014–2020-as tervezési időszak. EU-pályázatok a kkv-k számára* címmel értekezett. Lázár Bálint, a Corvinus Befektetési Zrt. befektetési igazgatója a befektetési konstrukciókról, a 2013-ban Szerbiában és Ukrajnában megvalósuló programról beszélt. Dr. Szenkovics Dezső és dr. Vizi Gabriella a magyar nyelvű képzést, illetve a magyar szakoktatás helyzetét konkrét példák bemutatása alapján elemezték.

Felülvizsgálati látogatás

Október 22–november 5. között az Európai Bizottság, a Nemzetközi Valutaalap (IMF) és a Világbank szakértői az elővigyázatossági típusú IMF hitelszerződés első felülvizsgálati látogatását teszik meg Bukarestben.

Új kifutópálya felavatása Kolozsvár repülőterén

Október 26-án avatták fel az Avram Iancu Cluj Nemzetközi Repülőteret, mely a korszerűsítési munkálatok következtében Európa egyik modern, regionális repülőterévé, az ország második legnagyobb légikikötőjévé válik. A Kolozs Megyei Tanács prioritásként kezelte a repülőtér korszerűsítési munkálatait. Kiépítették a korszerű, 2100 méteres kifutópályát, melyet 3500 méterre terveznek bővíteni. Az új kifutó- és leszállópálya építése 2011-ben kezdődött. Összköltsége a kiegészítő kiadásokkal együtt több mint 166 millió lej. A kifutópálya érdekében telek-kisajátításokra volt szükség, a telektulajdonosok 0,8 centet kaptak négyzetméterenként.

Növekszik az államháztartási hiány

Romániában 2,5%-ra növekedik az államháztartási hiány. A Nemzetközi Valutaalap elfogadja az államháztartás hiányának 2,3%-ról 2,5 %-ra való módosítását, ha a többletkiadást az uniós alapok társfinanszírozására fordítják. A kormány október második felében költségvetés-módosítást eszközölt, ennek során pénzt vontak el bizonyos állami intézményektől. Amint a Mediafax hírügynökség közléséből kiderül, az elvonás értéke 2,5–3 milliárd lej.

Új Erdészeti Törvénykönyv a láthatáron

Október 31-én Lucia Ana Varga Erdészeti és Vízgazdálkodási miniszter Kolozs megyében tett látogatása alkalmával Gheorghe Vuşcan prefektussal együtt sajtótájékoztatót tartott, és felhívta a figyelmet a tarnicai és a jósikafalvi tó szennyezettségére, amelyet a motorcsónakok okoznak. Az év végére a parlament véglegesíti az új Erdészeti Törvénykönyvet, mely alapján az állami tulajdonú erdők esetében kötelezővé válik a rakodóterek és a raktárakban található famennyiség mérése, valamint onnan való árusítása. Hangsúlyt fektetnek a kitermelt faanyag helyi feldolgozására, az újraerdősítésre, valamint tervezik az állami tulajdonú erdőterületnek 2-ről 3 millió hektárra való növelését.

Egy főre eső vásárlóerő az európai országokban, 2013-ban

Európa tíz legmódosabb országa a teljes vásárlóerőnek mintegy fele fölött rendelkezik, míg a legszegényebb Moldovában az egy főre jutó átlagosan elkölthető jövedelem az európai átlag egytizedét sem éri el. Egy európai lakos egy évben átlag 12 890 euró elméletileg elkölthető jövedelemből él. Az európai országok rangsora az egy főre jutó vásárlóerő alapján 2013-ban: 1. Liechtenstein (58 844 euró), 2. Svájc (36 351 euró), 3. Norvégia (31 707 euró). Magyarország a 31. helyet foglalja el 5009 eurós vásárlóerővel, megelőzve Romániát (3491 euró), derült ki a GfK Vásárlóerő tanulmányának adataiból.

Az újraiparosítás munkahelyteremtő szerepe

Az Északnyugati Régió Fejlesztési Ügynöksége és az Europe Direct Központ szervezésében *Munkahelyteremtő-perspektívák Európában és nemzeti szinten* címmel, szeptember 27-én tartott konferencián Winkler Gyula EP-képviselő az újraiparosításról beszélt. A román kormány a kis- és középvállalatokra vonatkozó stratégiát dolgozott ki. Prioritásnak tekinti az újraiparosítást, a privatizálást, a feldolgozóipar fejlesztését és a szakmai képzést. Daniel Don, a Kolozs Megyei Munkaerő Ügynökség igazgatója az *Elektronikus hivatalnok* program szerepét hangsúlyozta, amely megkönnyíti a munkanélküliek számára a munkaerőpiacon való tájékozódást.

RMKT-hírek

Kibővített elnökségi gyűlés Tusnádfürdőn

Július 26-án tartotta az RMKT ez évi második, bővített elnökségi találkozóját Tusnádfürdőn. A gyűlésen minden helyi szervezet képviselve volt egy-két küldöttel. A találkozó első részében kiértékeltük az utolsó kibővített gyűlés utáni féléves tevékenységet. Érdekes beszélgetés alakult ki, amelynek során a helyi vezetők megosztották egymással az elmúlt fél év tapasztalatait, javaslatokat téve, hogy mit és hogyan érdemes más helyi szervezetekben is megvalósítani. Ezt követte a következő fél év programkeretének kialakítása, amelynek elsődleges célja a területi szervezetek aktivizálása volt. E beszélgetés során hosszú távú célok is megfogalmazódtak.

A jelenlévők olyan kérdésekre keresték a választ, mint: Milyen tevékenységekre fektessünk a jövőben hangsúlyt, milyen fajta együttműködést lehet elindítani a tagszervezetek között? Több helyi szervezetnél is volt tisztújítás az első fél esztendőben, ami új lendületet adott a következő félévi tevékenységeknek. A gyűlés utolsó felében a XXII. RMKT Közgazdász Vándorgyűlés szervezési kérdéseivel foglalkoztak az RMKT vezetői. Pajzos Csaba, az idei Vándorgyűlés főszervezője bemutatta az eddigi eredményeket, a többi résztvevő pedig kiegészítéseket, javaslatokat tett. Mint minden évben, ez alkalommal is a helyi szervezetek vezetőinek a toborzás és információtovábbítás lesz a feladatuk. A kibővített elnökségi ülés során több fontos kérdést is sikerült átbeszélni, a területi képviselők sok hasznos információval gazdagodhattak. Ez alkalommal is meggyőződhettünk, hogy ezekre a találkozókra szükség van, hiszen elősegítik a szervezetek közötti információáramlást és együttműködést. (Lakatos Réka)

Több mint 350 résztvevő a XXII. Közgazdász Vándorgyűlésen

Nagyvárad adott otthont a már hagyománnyá vált, évente megrendezésre kerülő Közgazdász Vándorgyűlésnek 2013. október 18–20. között. A Romániai Magyar Közgazdász Társaság 22. alkalommal rendezte

meg a konferenciát, melynek az együttműködési és társulási formák a jövő gazdaságában volt a témája.

A rendezvény gazdasági felsőoktatási kerekasztallal kezdődött, ahol először ültek le a szakma és az erdélyi felsőoktatási intézmények képviselői egy asztalhoz, hogy megtárgyalják azon közös pontokat, ahol a gyakorló szakemberek segíthetik a gazdasági szakképzést. Ezt követte az idén először megszervezett nyitó plenáris, ahol Szécsi Kálmán RMKT-elnök, valamint Pajzos Csaba, a Partiumi Keresztény Egyetem dékánja, az RMKT Bihar megyei elnöke, a rendezvény főszervezője mondott köszöntő beszédet. Az első plenáris blokk alkalmával neves professzorok, egyetemi docensek, közgazdászok, történészek, bankigazgatók előadására került sor.

A nyitó előadást dr. Hunyadi Attila történész, közgazdász, a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Történelem és Filozófia Karának adjunktusa tartotta. Őt követte Kotró Adél, a LAM Mikrohitel Rt. vezérigazgatója *A LAM-modell mint a civil- és gazdasági szféra együttműködésének példája* című előadásával.

„Kárpát-medence közép-európai HUB" – állította a harmadik plenáris előadónk, Csizmadia Norbert, a Magyar Nemzeti Bank gazdaságstratégiáért és tervezésért felelős ügyvezető igazgatója. Előadása a *Magyar gazdasági modell – jövőkép és stratégia, valamint a nem hagyományos magyar válságkezelés sikere 2010–2014 között* címet viselte.

Vacsora előtt Dr. Gundel János, a Budapesti Gazdasági Főiskola docense beszélt a magyar régiók ízeinek világáról, valamint a gasztronómiai hagyományokról, ami tökéletes felvezető volt a vacsorára.

A péntek esti vacsora kellemes, beszélgetős hangulatban zajlott, amelyet egy kulturális meglepetés színesített, mégpedig a Csillagocska néptánccsoport előadása.

A szombati napon hat tematikus szekcióban előadásokra és műhelymunkákra került sor, melyek során neves előadók segítségével jártuk körbe térségünk azon gazdasági, kulturális, üzleti és társadalmi együttműködési modelljeit, amelyek versenyképessé tehetik régiónkat, és megerősíthetik gazdaságunkat. Úgy véljük, hogy az elmúlt időszakban a média, a társadalmi és politikai közbeszéd elsősorban a térség ne-

gatívumaira koncentrált, háttérbe szorítva azokat az európai elveket, amelyek az együttműködés lehetőségeit adják meg. A szekciók során is kiderült, hogy az együttműködés, ha kellő elvi és gazdasági alapokon szerveződik, akkor önmagában egyesíteni tudja az intézményesség, a méretgazdaságosság és az integráltság előnyeit, amelyek igen fontos tényezői az erdélyi közösségünk fejlődésének.

A szekciók rövid összefoglalója után Pajzos Csaba, a Partiumi Keresztény Egyetem dékánja, az RMKT Bihar megyei elnöke és egyben a rendezvény főszervezője nyitotta meg a második plenáris blokkot.

Őt követte dr. Bakacsi Gyula, a Budapesti Corvinus Egyetem Gazdaságtudományi Karának tanszékvezető docense. „Kooperálni nem kell, hanem érdemes!" – jegyezte meg előadásában.

A harmadik előadó ezen a napon Jurca Constantin volt, a Bihar Megyei Vállalkozók Szövetsége Igazgatótanácsának tagja, aki számos érdekes információval és gyakorlati példával szolgált a határon átnyúló együttműködések területét illetően.

A rendezvényt Robbert Visser holland vállalkozó, a Ruby Tribe & Cluj Cowork Tribe alapítója is megtisztelte angol nyelven tartott előadásával, ahol a modern együttműködések lehetőségeit mutatta be a *co-working place* koncepcióján keresztül.

A XXII. Közgazdász Vándorgyűlés plenáris előadásait dr. Kovács Árpád, a Szegedi Tudományegyetem oktatója, a Költségvetési Tanács, valamint a Magyar Közgazdasági Társaság elnöke zárta egy átfogó, térségünket érintő makroökonómiai helyzetkép és a környezetünket meghatározó gazdasági trendek bemutatásával.

A szakmai program zárásaként Szécsi Kálmán, az RMKT elnöke átadta az RMKT Kerekes Jenő-díját dr. Péter György egyetemi tanárnak, a Partiumi Keresztény Egyetemen kifejtett tevékenységéért és munkásságáért, melyet az erdélyi közgazdászok közösségén belül végzett. A díjazottunk laudációját dr. Kinter Tünde, a Partiumi Keresztény Egyetem Közgazdaságtudományi Karának adjunktusa mondta el.

A szakmailag tartalmas napot ünnepi díszvacsora követte az Arany Hordó étterem által nyújtott, múlt század végi környezetben, ahol a több mint 350 résztvevő informális környezetben tovább folytathatta a gaz-

dasági és más kérdések megvitatását. Az est folyamán Tőkés László EP-képviselő, a Partiumi Keresztény Egyetem elnöke, valamint dr. Szűcs Zoltán konzul a Kolozsvári Magyar Főkonzulátus részéről is köszöntötte a vendégeket, ahol az RMKT elnöke bejelentette a jövő évi Közgazdász Vándorgyűlés helyszínét, amely nem más, mint Székelyudvarhely. A jó hírt, az ünnepi meglepetéseket és a tombolát kellemes beszélgetős, táncos est követte. (Bagaméri Noémi)

Az RMKT területi szervezeteinek tevékenysége

Bukaresti RMKT

Az RMKT Bukarest június 6-án Gáldi György urat, az OTP Bank kockázatkezelési divíziójának vezérigazgató-helyettesét hívta meg, hogy betekintést nyújtson a bankok kockázatkezelési világába. Elbeszélgettünk a romániai helyzetről, arról, hogy miként épül fel egy kockázatellenőrző csapat és a hitelkockázatokról úgy, hogy folyamatosan összehasonlítottuk a romániai és magyarországi rendszereket. A nyári szünetben sem voltunk tétlenek, folyamatosan kerestünk támogatókat, egyeztettünk előadókkal, és nekifogtunk egy kis, Bukarestről szóló információs füzet összeállításának is.

Október kezdetével véget ért a nyári szünetünk. Kis csapatunk néhány tagja részt vett a nagyváradi vándorgyűlésen, ahonnan sok jó ötlettel és kapcsolattal tértek haza. Október végén a Bukaresti Magyar Intézettel közösen szervezett rendezvényen meghívottunk Csuday Balázs, Magyarország bécsi ENSZ-nagykövete volt. Előadásában az ENSZ szerepéről tanulhattunk egy globális világban. Érdekes, interaktív és sikeres esténk volt, hiszen nem csak rekordmennyiségű hallgatónk volt, de sokan maradtak az előadás végi baráti beszélgetésre is. Az est fényét az is emelte, hogy megtisztelt jelenlétével Kocsis Károly földrajztudós, a Magyar Tudományos Akadémia tagja és Pálfy Péter Pál matematikus, a Magyar Tudományos Akadémia Rényi Alfréd Matematikai Intézetének igazgatója. Végül következzék egy jó hír: nekifogtunk ez első nagyobb rendezvényünk megszervezéséhez, melyre szeretnénk meghívni minden tagszervezetből 2-3 résztvevőt. További részletekért figyeljék a facebook.com/rmktbukarest oldalunkat! (Duda Tihamér)

Kolozsvári RMKT

Kerekasztal-beszélgetés a Kolozsvári RMKT szervezésében

Augusztus 22-én, csütörtökön került sor a Kolozsvári Magyar Napok keretén belül a Kolozsvári RMKT és a Kárpát Régió Üzleti Hálózat közös szervezésében a *Kolozsvári magyar vállalkozások mint gazdaságot alakító tényezők* kerekasztal-beszélgetésre. A meghívottak között volt Vass Attila (Kárpát Régió Üzleti Hálózat, kolozsvári iroda), Vincze Róbert (Igen, tessék! mozgalom), Floriska Attila (Euréka Egyesület) és Papp-Szentannai György (Medline Kft). A beszélgetést Gáti Attila (Pont Csoport) moderálta.

A beszélgetés során felmerült kérdések között szerepelt az, hogy mit is jelent a magyar cég, magyar érdekeltségű cég fogalom. A jelenlévők egyetértettek abban, hogy ebbe a kategóriába tartoznak mindazok, akik érzékenyek az erdélyi magyarságot érintő kérdések iránt. Kiderült az is, hogy miként látják a magyar ajkú vállalkozókat a többségi nemzet gazdasági szereplői, illetve jelenthet-e versenyelőnyt a hazai piacon az, ha egy vállalkozás magyar érdekeltségű. A jelen levő vállalkozók igyekeznek támogatni a magyar közösség rendezvényeit és programjait, illetve számos esetben törekednek arra, hogy munkatársaik ismerjék a magyar nyelvet, kizárva a negatív diszkriminációt. Nyilvánvaló volt mindenki számára, hogy csak azért, mert egy lehetséges munkatárs magyar, nem alkalmazzák, csak ha szakmailag is megállja a helyét. Zárásként elhangzott az a következtetés, hogy a helyi magyar közösség úgy tudna gazdaságilag a leginkább megerősödni, ha minden magyar vállalkozás arra törekedne, hogy egymást erősítse. (Gáti Attila)

Könyvelő Klub

A nyári szünet után, szeptember 4-én találkoztunk újra a Könyvelő Klub keretében, hogy átbeszéljük a vakáció alatt megjelent változtatásokat. Címszavakba szedve átnéztük az újításokat, némelyiket kissé hosszasabban átbeszélve (pl. adócsoport, amelyet az adótörvénykönyv 127-es cikkelyének 8. bekezdése szabályoz). A következő találkozóra október 2-án került sor, és az adószám „megszerzésének" és elveszítésének

feltételeiről beszélgettünk, illetve az átalányadó bevezetésére vonatkozó jogszabálytervezetet elemeztük.

Szóba kerültek azok a tevékenységek, melyek esetében az ÁFA-szám kiváltása kötelező, az EU-n belüli vásárlások esetei (153^1 cikkely az adótörvénykönyvből), illetve az ilyen esetekben kitöltendő formanyomtatványokról is. (Vásárhely Zsuzsa)

Közgazdász Borklub

Az új Kolozsvári Közgazdász Borklub évad a nyári megszakítás után a megszokott teltházzal indult. Zöld György menedzsment-tanácsadó egy rendkívül érdekes előadást tartott arról, hogy mi mindenhez kell értenie egy vállalkozónak ahhoz, hogy sikeres legyen: értenie kell egy bizonyos szinten a közgazdasághoz, humánerőforrás-menedzsmenthez, menedzsmenthez, informatikához, a termékeinek vagy szolgáltatásainak előállításához szükséges technológiához és sok más területhez, mégpedig legalább olyan szinten, hogy tudja, mit kell kérnie a szakemberektől. A találkozó második felében a Crama Oprişor borait kóstoltuk.

Az októberi Közgazdász Borklub technikai okok miatt kivételesen szerdán került megszervezésre a szokásos utolsó csütörtök helyett. A résztvevők első alkalommal hallhattak angol nyelvű előadást, amelyet Robbert Visser, a ClujCowork tulajdonosa tartott. Előadásában kitért a közeljövőben bekövetkező együttműködési munkafolyamatok átalakulására, amelyet a gyorsan változó technikai környezet diktál. Ezután egy tartalmas víziót vázolt fel a kolozsvári startup környezetről, számos saját vállalkozással illusztrálva a történetet. Az érdekes előadás után egy kedves kis pincészettel ismerkedtünk meg – a Hetei pincészettel, mely egy ismert bortermő vidéken, Krasznabélteken tevékenykedik. (Ciotlaus Pál)

Befektető Klub

A háromhónapos nyári szünidő után októberben újra összegyűltünk a Befektetési Klubban. Elsősorban a nemrég lejárt Adeplast kezdeti nyilvános kibocsátási ajánlatát vitattuk meg, és elemeztük ennek pénzügyi, illetve piaci helyzetét. A kibocsátás végül sikertelenül zárult, nem gyűlt össze elég vásárló a kínált részvények legalább 70%-ára. A jövőben továbbra is hangsúlyt fogunk fektetni a cégelemzésre, hogy min-

denki otthonosan mozogjon benne, és képes legyen egymagában is cégeket elemezni saját portfóliójában. Szó esett a Romgaz nemsokára következő tőzsdén való jegyzéséről is, és megállapodtunk abban, hogy követni fogjuk az eseményt, amennyiben jó befektetésnek ígérkezne. (Bitai László)

Székelyudvarhelyi RMKT

A székelyudvarhelyi szervezet szervezésében október 9-én egy előadást hallgattunk meg Kádár Magor egyetemi adjunktustól, és azt követően a versztergombi pincészet borait kóstolhattuk meg. Kádár Magor előadásából megtudhattuk, hogy mennyire fontos az üzleti életben is az első benyomás, melyek azok a tényezők, amelyek befolyásolják ezt, és hogy legalább pozitív benyomás szükséges ahhoz, hogy az elsőre kialakított negatív érzetet megszüntessük. Az előadás során a résztvevők is belekapcsolódtak, saját tapasztalataikkal és véleményükkel egészítették ki azt, így teremtve meg a jó és közvetlen hangulatot. Az előadást követően a borokat Péntek István sommelier mutatta be, kihangsúlyozva azok különlegességét. A hónap utolsó felében részt vettünk az országos szervezet által megszervezett nagyváradi vándorgyűlésen, ahonnan rengeteg érdekes információval és élménnyel tértünk haza. Megtartva jó szokásunkat, a hónap utolsó péntek reggelén az elnökség tagjai együtt fogyasztották el reggeli kávéjukat. Megbeszéltük novemberi találkozóinkat, eddigi tapasztalatainkkal egészítve ki azokat. Kíváncsian és izgatottan tervezgettük a jövő évi vándorgyűlést, melynek legnagyobb örömünkre városunk ad otthont. (Tamás Réka)

RIF

Cash-flow játék a Kolozsvári Magyar Napok alatt

A RIF szervezésében több Cash-flow játékesten is részt vehettünk, augusztus 23-án a Kolozsvári Magyar Napok keretén belül került megszervezésre egy újabb ilyen játékest az RMKT-székházban. Ezt a társasjátékot Robert Kiyosaki fejlesztette ki, többéves tapasztalat alapján. A játékvezető Bitai László akkreditált tréner volt. A játék alatt a résztvevők megismerhették a számukra is járható, saját pénzügyi útjukat, és megtudták, hogyan ültessék át a gyakorlatba elméleti ismereteiket. Mint

minden alkalommal, ezúttal is egy nagyon hangulatos és barátságos estnek lehettünk tanúi, amelyet reméljük, a közeljövőben is minél többször megismételhetünk. (Nagy Henrietta)

RIF–KözMag-tábor – Először fektess önmagadba!

A már hagyományos RIF–KözMag táborra az idén 2013. szeptember 13–15. között került sor Torockón. A táborba közel 50 résztvevő érkezett az ország különböző városaiból: Székelyudvarhelyről, Nagyváradról, Sepsiszentgyörgyről, Marosvásárhelyről, valamint Kolozsvárról. A tavalyi évhez képest kétszer annyi résztvevő volt, és egy hónappal a rendezvény előtt már beteltek a helyek. Színes egyéniségek gyűltek össze, hogy új stratégiát építsenek fel szervezetüknek, és hasznos tapasztalatot szerezzenek neves előadóktól. A RIF (Romániai Magyar Közgazdász Társaság Ifjúsági Frakciója) célja az ifjú közgazdászok és szimpatizánsai szakmai tevékenységének összehangolása és bővítése, szakmai kapcsolatok kialakításának elősegítése, valamint a hasznos tudás átadása. Ennek a célnak a hatékonyabb elérése érdekében stratégiáztak a fiatal közgazdászok e hétvégén. Péntek este Karácsony Zsolt, a Junior Business Club elnöke ötletbörzét koordinált az EFIKOT (Erdélyi Fiatal Közgazdászok és Vállalkozók Találkozója) kapcsán. A RIF tagjai operatívan és kreatívan kitalálták nagyméretű rendezvényük témáját és koncepcióját, amelyre a későbbiekben építeni fognak. Dr. Szabó Árpád, a Sapientia EMTE Gazdasági és Humántudományi Kar, valamint a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem Színháztudományi Karának tanára szombat délelőtti előadásának egyik alappillére a következő felszólításra épült: Először fektess önmagadba! Hogyan lehet ezt megtenni? Egyszerű a recept: időmenedzsment + változtassunk a szokásainkon, hiszen a szokás az, ami befolyásolja a viselkedésed, a viselkedésed közrejátszik a személyiséged fejlődésében, alakulásában, ez pedig meghatározza az életed. Pleşa Róbert, a KözMag főszerkesztője elmondta, hogy a KözMag gazdasági lap, a RIF egyik alappillére, 2001-ben alakult a Brassai Sámuel Elméleti Líceum keretén belül. Somai József, az RMKT tiszteletbeli elnöke elmondása szerint az 1800-as évektől működnek gazdasági lapok, de mindegyikük időszakos és nem igazán élték meg a 10 évet, ezzel ellentétben a KözMag

több mint 10 éve működik. Ennek a folyóiratnak a segítségével kapcsolat alakul ki a tudomány és az emberek között. A nap további részében a tábor tagjai Porcsalmi Bálint kampányszakértővel stratégiáztak a RIF további tevékenységéről, céljáról, valamint jövőjéről. A hatékony napot egy muzsikás-nótás est zárta, amelyen mindenki kitombolta kellemes fáradalmait, és egy jót mulattak együtt. Vasárnap, a tábor zárása előtt, a RIF megtartotta az éves közgyűlését, amely öt napirendi pontból állt: az elmúlt egy év beszámolója, stratégiai javaslatok, alapszabályzat-módosítás, jelölés és szavazás. Az új elnökség a következő hét tagból áll: Nagy Henrietta (elnök), Szilveszter Norbert, Erős Lóránt, Bekő Levente, Mikó Gergő, Tamás Réka (alelnökök), Márkos Apollónia (titkár). Az új elnök, Nagy Henrietta kiemelkedő aktív tagja, mozgatórugója a RIF-nek, a hatékony együttműködés, jó munka és hangulat reményében bemutatta éves elképzelését, és bízik a hasznos eredményekben. (Bagaméri Noémi)

RIF-tagságtalálkozó

A RIF–KözMag-tábor, amely szeptember 13–15. között került megszervezésre Torockón, kimagasló esemény volt a RIF életében. Nemcsak azért, mert a tábor a RIF újratervezéséről szólt, hanem mert a tábor ideje alatt a RIF-es csapat még jobban összeforrott az eddiginél, dominált az összetartás, a motiváció, a tenniakarás, és ugyancsak a tábor alatt alakult ki az az igény, hogy a rifferek gyakrabban találkozzanak egymással. Éppen ezért a RIF új elnöksége úgy döntött, hogy a jövőben jobban fókuszál az ilyen alkalmak megteremtésére, és lehetővé teszi, hogy akár hetentekéthetente legyenek tagságtalálkozók. Szeptemberben, közvetlenül a tábor után került megszervezésre az első ilyen tagságtalálkozó, mégpedig szeptember 20-án, melynek alkalmával a RIF-tagok bowlingozni mentek, és egy kellemes estét tölthettek együtt. Bár az első találkozó alkalmával is jelentős számban összegyűltünk, a következő találkozókon reméljük, hogy még több RIF-tag jelen tud lenni. (Nagy Henrietta)

Közösséget épít a RIF

Ismét elkezdődött egy egyetemi év, ezért megmozgattuk a magyar közgazdász egyetemisták fantáziáját, hiszen az új évet a RIF egy promo-

válással köszöntötte. Október 28–30. között ellátogattunk a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Közgazdaság- és Gazdálkodástudományi Karára, ahol bemutattuk szervezetünket, tevékenységünket tagságtoborzás céljából. Célunk az volt, hogy minél többen megismerkedjenek a RIF-fel, hiszen így bővíthetjük közösségünket, s új tagokkal gazdagodhatunk. A RIF bemutatása alatt kihangsúlyoztuk, hogy aki csatlakozik, nem csupán egy átlagos szervezet, hanem egy baráti társaság tagja lesz, amely a szürke hétköznapok mellett tudását is szeretné bővíteni, ki akar tűnni, szakmabeliektől tanulni szeretne, és mindeközben nagyon jól akarja érezni magát. És hogy még jobban megismerhessenek bennünket, egy promóciós videót készítettünk, amely tökéletesen összefoglalja, hogy milyen érzés RIF-esnek lenni. Ha szeretnél egy fantasztikus csapat tagja lenni, jelentkezz a www.rif.ro weboldalon! (Nagy Henrietta)

Marketing & Menedzsment Klub

Városmárkázás és regionális marketing címmel tartott előadást dr. Kádár Magor 2013. október 16-án. A résztvevők a településmárkázás lépéseivel ismerkedhettek meg és megtudták, hogyan lehet jól pozicionálni egy települést. A BBTE Kommunikáció, Közkapcsolatok és Reklám Intézet oktatója azokról a legfontosabb lépésekről és tényezőkről beszélt, amelyek a településmárkázás alapjait képezik. Dr. Kádár Magor elmondta: először fontos megtudnunk, mit tud az adott városról a célcsoportunk, illetve mit tudhat meg róla, ha elkezd keresgélni. Itt fontos figyelni a Google keresőben megjelenő információkra. Ez azért jelentős, mert egy turista vagy egy adott város iránt érdeklődő számára a Google általában a legelső információforrást jelenti. Optimalizálni kell tehát a városról megjelenő képeket, információkat úgy, hogy azok egységes és valós képet mutassanak a keresett településről. Következő lépés egy olyan sajátosságot keresni, amely lehetőleg csak az adott településre jellemző. Találni kell valamilyen szimbólumot, amivel pozicionálni tudjuk az adott települést. Ha nincs, akkor ki kell találni, meg kell teremteni azt. Az előadás alatt különböző romániai és külföldi települések, országok PR-filmjeit nézhették meg a résztvevők, többek között Kolozsvárról, Brassóról, Budapestről, Shanghairól, illetve Magyarországról. Ezután a

résztvevők csoportokra osztva (származási helyük szerint) kellett megtalálják azokat a jellegzetességeket, amelyeket kiemelnének saját városuk vagy régiójuk brandingelése esetén. Itt Kolozsvár, Szatmárnémeti, Marosvásárhely, Kovászna, illetve Hargita megye került vizsgálat alá. (Vizaknai Zsófia)

MKT IB (Magyar Közgazdászok Társaságának Ifjúsági Bizottsága) vezetői hétvége

Vezetői hétvégét tartott az MKT Ifjúsági Bizottsága október 18–20. között, a Budapesti Csillebérci Ifjúsági és Szabadidő központban. Tizenkét helyi szervezet vezetője volt jelen ezen a hétvégen. A RIF mellett meghívottként szerepelt a VMKT IB (Vajdasági Magyar Közgazdász Társaság) is. Az MKT IB vezetői hétvége játékos ismerkedéssel, valamint csapatépítő játékkal indított. A szombati nap fénypontjában Kürti Tamás vállalkozó tartott előadást a családi vállalkozások buktatóiról és a vezetői készségekről. A hétvége további részében az MKT IB szervezet éves beszámolóját, valamint helyzetelemzését hallgattuk meg. Szó esett a jövő évi FIKOT-konferenciáról is. Azt már elárulták a szervezők, hogy az esemény 2014. április végére várható, további pontos információkkal a későbbiekben jelentkeznek. (Bekő Levente)